

Styr styrdokument?

En innehållsanalys av läroböcker i samhällslära före och efter revidering av grunderna för läroplanen 2014

Mäkinen Sini-Tuuli
35250
Pro gradu-avhandling
Handledare: Henrik Serup
Christenssen
Åbo Akademi, statskunskap
November, 2022

ÅBO AKADEMI – FAKULTETEN FÖR SAMHÄLLSVETENSKAPER OCH EKONOMI
Abstrakt för avhandling pro gradu

Ämne: Statskunskap	
Författare: Sini-Tuuli Mäkinen	
Arbetets titel: Styr styrdokument? En innehållsanalys av läroböcker i samhällslära före och efter revidering av grunderna för läroplanen 2014	
Handledare: Henrik Serup Christenssen	Handledare:
<p>Abstrakt: I avhandlingen undersöks vilken syn på medborgarskap som överförs till elever i årskurs nio via läroböckerna i samhällslära samt om revidering av grunderna för läroplanen 2014 har medfört en förändring av den bilden. Analysmaterialet består av nio stycken läroböcker i samhällslära av vilka fyra följer grunderna för läroplanen från år 2004 och fem följer de förnyade grunderna för läroplanen från år 2014. Två böcker i båda grupperna är svenskspråkiga och resten finskspråkiga. Forskningsfrågan är vilken syn på medborgarskap läroböckerna i samhällslära förmedlar och om den genomförda revideringen av grunderna för läroplanen har ändrat situationen.</p> <p>I avhandlingen tillämpas en kvantitativ innehållsanalys som metod. Alla nio läroböcker har analyserats och kodats enligt ett kodningssystem som är utarbetat utgående från Russell J. Daltons teori om medborgarnormer. Dalton menar att det går att skilja två olika medborgarideal utifrån vad människorna anser utgör gott medborgarskap. Dessa två olika synsätt på medborgarskap har översatts i avhandlingen som pliktinriktat medborgarskap och medvetet medborgarskap. Innehållet i böckerna har analyserats mening för mening och kodats stycke för stycke beroende på synen på medborgarskap som antingen neutral, pliktinriktad eller medveten. Hypotesen grundar sig på Daltons teori, och antar att eftersom unga generationer tenderar ha en mera medveten syn på medborgarskap och läroböckerna riktar sig till en yngre publik att synen på medborgarskap i läroböckerna ha utvecklats åt ett mera medvetet håll.</p> <p>Avhandlingen visar att andelen neutralt innehåll har minskat över tid, men största delen av innehållet har förblivit neutralt också efter revideringen. Resultaten visar också att framför allt innehåll där samhället behandlas, som till exempel kapitel där säkerhet, välfärdssamhället, invånare i Finland och domstolarna behandlas, har blivit mer värdeladdade. Resultaten förkastar hypotesen eftersom pliktinriktat innehåll även i de nyare böckerna är vanligare än medvetet innehåll. Istället för att innehållet skulle ha blivit mera medvetet, så har andelen medvetet innehåll stigit med 5,5% medan andelen pliktinriktat innehåll har ökat med 7,6% över tid. Revideringen har påverkat endast i liten grad påverkat de böcker som förlaget har valt att uppdatera efter revideringen. Böcker som har publicerats efter revideringen visar tydligare tecken på en förändring.</p>	
Nyckelord: medborgarskap, samhällslära, medborgarfostran, grunderna för läroplanen, grundläggande utbildning, kvantitativ innehållsanalys, kansalaiskasvatus, perusopetus, yhteiskuntaoppi	
Datum: 14.11.2022	Sidoantal: 91

Innehållsförteckning

1 Inledning	3
1.1 Syfte och frågeställning	4
1.2 Disposition	5
2 Medborgarskap	7
2.1 Teoretiskt perspektiv	7
2.1.1 Medborgarskap under antiken	8
2.1.1.1 Aristoteles	8
2.1.2 Medborgarskap i det romerska riket	9
2.1.3 Kristendomens påverkan på medborgarskap	10
2.1.4 Medborgarskap under medeltiden	10
2.1.5 Medborgarskap under renässansen och fram till upplysningstiden	11
2.1.6 Medborgarskap under upplysningstiden	11
2.1.6.1 Jean-Jaques Rousseau	11
2.1.7 Medborgarskap och den franska revolutionen	12
2.1.8 Barn som medborgare	13
2.2 Empiriskt perspektiv	13
2.3 Finländare som medborgare	14
2.4 Medborgarskap i framtiden	18
3 Skolan och medborgarskap	21
3.1 Medborgarfostran från ett moraliskt perspektiv	21
3.2 Undervisning i medborgarfostran	22
3.3 Medborgarfostran och framtidens krav	24
4 Daltons teori	27
4.1 Pliktinriktat medborgarskap	28
4.2 Medvetet medborgarskap	29
4.3 Andra teorier	30
4.4 Teori i den finländska kontexten	32
5 Metod	34
5.1 Forskningsdesign	34
5.2 Urval	36
5.3 Datainsamling och -bearbetning	39
5.3.1. Operationalisering av pliktinriktat medborgarskap	40
5.3.2. Operatinalisering av medvetet medborgarskap	41
5.4 Validitet och reliabilitet	42
5.5 Analysteknik och tolkning	44
6 Analys av materialet	46
6.1 Läroböckerna som följer grunderna för läroplanen 2004	46
6.1.1 Aikalainen 9	46
6.1.2 Ungdom och samhälle	49
6.1.3 Forum 9	53
6.1.4 Memo	57
6.2 Läroböckerna som följer grunderna för läroplanen 2014	60
6.2.1 Yhteiskuntaopin taitaja 9	60
6.2.2 I tiden: Samhällslära	64
6.2.3 Forum 9, uppdaterad	67
6.2.4 Forum 9, förnyad	69
6.2.5 Memo	73
7 Jämförelse	76
7.1 Jämförelse inom gruppen	76

7.1.1 Jämförelse mellan böckerna som grundar sig på läroplansgrunderna 2004	76
7.1.2 Språklig jämförelse mellan böckerna som grundar sig på läroplansgrunderna 2004	77
7.1.3 Jämförelse mellan böcker som grundar sig på läroplansgrunderna 2014	77
7.1.4 Språklig jämförelse mellan böckerna som grundar sig på läroplansgrunderna 2014	78
7.2 Jämförelse över tid	79
7.2.1 jämförelse mellan böcker som följer läroplansgrunderna från 2004 och böcker som följer läroplansgrunderna från 2014	79
7.2.2 Jämförelse mellan böcker som endast reviderats och böcker som blivit helt förnyade	81
7.2.3 Språklig jämförelse mellan finsk- och svenskspråkiga böcker (alla böcker)	82
8 Slutdiskussion	84
Källförteckning	88

1 Inledning

Vi är vana vid att tänka att medborgarskap är något man automatiskt får och ärver. Medborgarskap har dock blivit allt mera aktuellt under 2000-talet då vi har upplevt flera olika fenomen där begreppets innehåll har blivit synligt. Vi har sett asylsökande som kommit till Finland, sökt skydd och även kanske drömt om finländskt medborgarskap, ISIS försök att skapa ett islamskt rike och locka till sig invånare från olika länder för att bli medborgare i ett islamistiskt rike, reserestriktioner som synliggjorde vem som får återvända till Finland och vem som inte får göra det under pandemin samt kriget i Ukraina som gjort att ryska medborgare inte mera kan komma till Finland lika lätt som förr. Medborgarskap kan kännas som något diffust och fjärran, men det påverkar vårt liv på flera sätt än vi kommer att tänka på i vardagen.

En individ kan få medborgarskap på olika sätt och nuförtiden kan man även ha delad medborgarskap. Men vad krävs för att vara en god medborgare? Detta är en omdebatterad fråga vars svar återspeglar sin tid och omgivning. För att det ska finnas goda medborgare som uppfyller gemenskapens krav har det under historiens gång uppstått ett behov av medborgarfostran (Marshall 1950, s. 25–26). Medborgarfostran i Finland har sitt ursprung i behovet att utbilda folket att möta de krav som ställs på medborgare i ett demokratiskt land. Efter att Finland blev självständig har inte medborgarfostran mist sin betydelse utan i takt med att samhället förändras har också medborgarfostran omformats och utvecklats.

Från att ha varit inofficiellt och riktat till de röstberättigade vuxna har tyngdpunkten i medborgarfostran flyttats till skolan. Skolan kan anses ha en viktig socialiseringsuppgift i vårt samhälle och i västvärlden överlag (Trhöler, Popkewitz och Labaree 2011, s. 21). Utöver att lära ut sakinnehåll har skolan och undervisningen i uppgift att förbereda unga individer i vårt samhälle att möta det kommande livet och de utmaningar det för med sig (Marshall 1950, s. 25). Detta innebär att kunna fungera som en del av vår gemenskap och som medborgare i Finland – både nu och i framtiden.

I min avhandling vill jag granska närmare vilken bild av medborgarskap vi överför till våra unga generationer och hur den här bilden lever i växelverkan med sin tid. Detta kommer att göras genom att undersöka läroböcker i samhällslära. Läroböcker i årskurs nio ställs i fokus eftersom största delen av samhällsläraundervisningen ges under det skolåret. Växelverkan med omgivningen kommer att granskas genom att undersöka läromaterialet före och efter revideringen av grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen som utfördes 2014. Syftet är att undersöka om

revideringen har haft en inverkan på innehållet i läroböckerna och om revideringen har haft en inverkan i så fall vilken. Avhandlingen tillämpar en kvantitativ metod som kompletteras med kvalitativa inslag. Målet är att med hjälp av Russell J. Daltons teori (Dalton 2008; Dalton 2009) om medborgarnormer se ifall det har skett en förändring i läromaterialet i och med revideringsarbetet.

1.1 Syfte och frågeställning

Avhandlingens syfte är att utreda om förändring i grunderna för läroplanen för grundläggande undervisning som trädde i kraft år 2014 har påverkat synen på medborgarskap i läroböcker i samhällslära. Den utformade forskningsfrågan är hurdan syn på medborgarskap förmedlar läroböckerna i samhällslära och om den genomförda revideringen av grunderna för läroplanen har ändrat situationen. Temat är intressant eftersom både medborgarskap och medborgarfostran likaså som skolan och utbildning har en stark tidlig förankring. Det kan också anse finnas en spänning mellan historien och framtiden, när undervisning är en kontinuitet som formas av tidigare generationers erfarenhet och det som har visat sig vara viktigt att veta och kunna, men samtidigt vill vi förbereda våra unga individer med de kunskaper som vi förväntar oss gynna dem i framtiden (Löfström, Virta & Salo 2017, s. 47). Det finns alltså element av både det förflutna och det kommande i medborgarfostran och i utbildning överlag. Hur visar sig denna spänning i läroböckerna i samhällslära, när man undersöker frågan från ett statsvetenskapligt perspektiv med fokus på medborgarskap?

För att inte hamna börja från början, har jag valt att utnyttja Russell J. Daltons tidigare forskning om medborgarnormer och deras utveckling som grund för min avhandling. Dalton menar att i stället för att närma sig politiskt deltagande som avtagande så borde vi närma oss frågan som en förändring i form. När valdeltagande har varit den främsta formen av politiskt deltagande hos de äldre generationer, har yngre generationer börjat föredra andra former av deltagande. Det handlar inte endast om politiskt deltagande utan medborgarskap överlag; unga generationer har en annan uppfattning om vad gott medborgarskap innebär än vad äldre generationer har. Dalton använder en fördelning där han kallar den ena, mera traditionella formen av medborgarskap för ”duty based citizenship” av vilket det i avhandlingen används en (skribentens egen) översättning pliktinriktat medborgarskap och den andra, för yngre generationer mera typiska formen av medborgarskap ”engaged citizenship” av vilket det i avhandlingen används en (skribentens egen) översättning medvetet medborgarskap. Men hurdan syn på medborgarskap förmedlar läroböckerna i samhällslära

och har den genomförda revideringen av grunderna för läroplanen ändrat situationen? Det är forskningsfrågan som avhandlingen letar ett svar på. Hypotesen som bygger på Daltons teori är, att synen på medborgarskap i läroböckerna i samhällslära har blivit mera medveten än den tidigare har varit. Motiveringen bakom hypotesen är att, förändringen förväntas ske mot den riktning som utvecklingen i politiskt beteende tyder på att rikta åt, alltså från att ha varit mera pliktrinktät mot mera medvetet medborgarskap.

Det finns en del forskning kring temat men ingen som skulle vara identisk med avhandlingen i fråga. Ungdomars uppfattning om medborgarskap och medborgarfostran har undersökts framför allt sedan 2000-talet (se till exempel Suutarinen, Poutiainen, Saari, Puhakka & Brunell 2001; Elo 2011) när ungdomars låga valdeltagande blev ett allmänt diskussionsämne i den offentliga debatten. Läroböcker och deras förhållande till samhället har utgjort tema för flera pro gradu-avhandlingar (till exempel Hämäläinen 2014; Penttilä 2018). Många intressanta studier har dock gjorts inom ramen för pedagogik, vilket gör att den statsvetenskapliga dimensionen av studierna inte är den gällande (se till exempel Pesu 2018; Nylund & Thylin 2021). Syftet med denna avhandling är att tillägga ett statsvetenskapligt inlägg på området. Avhandlingen kommer att tillämpa en kvantitativ innehållsanalys som metod. Tyngdpunkten kommer dock inte att ligga i avancerade statistiska analyser eftersom analysmaterialet redan består av alla för allmän undervisning riktade och för tillfället tillgängliga läroböcker i samhällslära. Det existerar därmed inte något behov för generalisering, när det är frågan om en totalundersökning. I stället för att göra generaliseringar eller för att tillämpa avancerade statistiska modeller är syftet med avhandlingen att med hjälp av en kvantitativ innehållsanalys redogöra om det har skett en förändring och ifall så åt vilket håll. För att möjliggöra en djupare inblick i böckerna, kommer även kvalitativa inslag i form av citat att tilläggas i genomgången av analysmaterialet.

1.2 Disposition

Uppsatsen är delad i teori-, metod-, analys-, jämförelse- och diskussionsdelar. Avhandlingen inleds med en introducerade diskussion kring medborgarskap eftersom begreppet medborgarskap är så brett. Syftet med diskussionen är att redogöra för den syn på medborgarskap som denna avhandling bygger på samt att skapa en bättre förståelse av den kontexten som medborgarskap har diskuterats i och diskuteras ännu idag i. I teoridelen diskuteras medborgarskap utgående från flera olika perspektiv samt presenteras den teoretiska referensramen för undersökningen. Metoddelen presenterar den valda metoden och materialet samt redogör hur materialet är analyserat.

Analysdelen består av en systematisk bok för bok genomgång av materialet. I sjunde kapitlet presenteras resultaten för de olika jämförelserna som gjorts mellan böckerna och olika grupper av böcker. Avhandlingen avslutar med en slutdiskussion där resultaten diskuteras och sammanfattas. Källförteckning hittas i slutet av avhandlingen.

2 Medborgarskap

Medborgarskap är inte endast ett centralt begrepp inom statsvetenskap och filosofi utan fenomenet är även synlig i vardagen. Diskussionen om vem som får bli medborgare i ett land, vilka rättigheter och skyldigheter en medborgare har samt hur individer som saknar medborgarskap bör behandlas är exempel på frågor som kräver att man ger en praktisk tillämpning av medborgarskap. Det som försvårar detta är att man kan betrakta medborgarskap från flera olika synvinklar och ge den olika definitioner. Det finns inte heller ett entydigt sätt att betrakta medborgarskap ens inom en disciplin utan till och med inom statskunskap kan man förstå det på väldigt olika sätt. Det handlar inte endast om operationalisering eller praktisk tillämpning utan också om normativa ställningstaganden som görs när begreppet definieras. I detta kapitel kommer att föras en närmare diskussion om fenomenet medborgarskap. Medborgarskap kommer att diskuteras utifrån både ett teoretiskt och ett praktiskt perspektiv, varav det senare perspektivet kommer att fördjupas med att se närmare på hurdana finländare är som medborgare. Den teoretiska delen kommer att bestå av en historisk genomgång om medborgarskapets historia och en kort introduktion av två olika samhällsfilosofers sätt att beskriva och förstå medborgarskap. Kapitlet kommer att avslutas med en spekulativ del där blicken riktas mot framtiden och det diskuteras om hur medborgarskap eventuellt kommer att se ut i framtiden.

2.1 Teoretiskt perspektiv

Det finns inte endast ett sätt att betrakta medborgarskap ur ett teoretiskt perspektiv. Medborgarskap och synen på medborgarskap hänger starkt ihop med tiden och omgivningen. Detta innebär dock inte att de synpunkter som förts fram tidigare i historien om medborgarskap inte mera skulle vara relevanta idag utan tvärtom. De lyckas oftast fånga olika sidor av medborgarskap och belysa medborgarskapets betydelse i olika samhällsliga situationer samt hjälper oss att förstå hur det som vi kallar för medborgarskap har fått sin nuvarande form. Det är därför som det har valts att skriva en kort genomgång om medborgarskapets idéhistoria, vilket kompletteras med två samhällsfilosofers tankar om medborgarskap som båda representerar olika tidsepoker. Syften med genomgången är att på ett tydligt sätt belysa hur både omgivningen och tiden påverkar synen på medborgarskap, men samtidigt också bevisa att grundfenomenet är den samma. Det tyder på att fenomenet måste vara en väldigt fundamental del av samhällslivet om texter som har skrivits om medborgarskap under antiken är relevant ännu idag.

2.1.1 Medborgarskap under antiken

Medborgarskap som samhällsinstitution har sitt ursprung i Grekland och stadsstaterna Aten, Sparta och Korinth. Stadsstaternas invånare tillhörde olika grupper som hade olika skyldigheter och rättigheter, vilka hade fastslagits i öppna samtal av den styrande eliten. Den grupp som en människa tillhörde berodde på släktskapsförhållanden och dels också på hur länge man hade bott i staden. Det som betecknade denna tid på 600-talet f.Kr. var att släktskapet var grunden för maktprivilegier. Stadsstaterna styrdes av de äldsta och rikaste familjerna, vilket gjorde att de kunde beskrivas som oligarkier. Därefter utvecklades städerna i olika riktningar och det som kan gemensamt sägas om eran är att det inte var en era av stabil demokratisk utveckling (Wlodarczyks 1997, s. 14–15).

Småningom började städerna växa och det framstod ett behov av att belöna nya invånare. Detta ledde till att privilegier och medborgarskap började tilldelas också på andra grunder än endast på basen av familjetillhörighet. Det handlade alltså om ett sätt att integrera nya framgångsrika invånare med avsikt att stärka staten och undvika interna konflikter. Det som anses centralt var att i och med Solons reformer 593 f.Kr. skrevs lagarna ner och ställdes ut så att alla kunde se dem. Detta ledde till att tillträde till medborgarskapsstatus och därmed politisk makt inte mera var beroende godtycke utan tydligt för alla. Det som innan hade varit en fråga om tradition och myt blev i stället en öppen debatt och nerskriva bestämmelser (Wlodarczyks 1997, s. 15).

Dygder som en medborgare skulle ha var viktiga. Den viktigaste dygden var att försvara stadsstaten, men den moraliska sidan började växa fram under tiden. Det handlade bland annat om aktivt engagemang i det offentliga livet, tapperhet, patriotism, rättvisa och måttfullhet (Wlodarczyks 1997, s. 16-17).

2.1.1.1 Aristoteles

Aristoteles (384–322 f.Kr.) tillhör en av de mest inflytelserika västerländska filosoferna och samhällstänkarna. Han var elev till Platon och gick tjugo år i Platons Akademi, där Platon realiserade sina berömda tankar om medborgarfostran som ska tas hand om av staten i stället för familjen (Wlodarczyks 1997, s. 18). Fostran står i fokus också i Aristoteles verk *Politiken* i vilken han diskuterar frågor kring staten och medborgarskap. I det skriver han att människan är av naturen en samhällsvarelse, eftersom strävan efter gemenskap finns naturgiven hos alla människor (Aristoteles 1993, s. 13/1253a). Det kommer tydligt fram i hans skrifter att han anser samhället som något eftersträvansvärt och något som möjliggör att människan kan uppnå sin fulla potential och leva ett dygdigt liv. Detta kommer fram bland annat i följande citat ur *Politiken* (1253a)

”...människan är den bästa av alla levande varelser när hon är fulländad, så är den värsta av alla när hon är utan lag och rätt.” (översättning från *Filosofins historia* av Gunnar Skirbekk och Nils Gilje 1995. Andra hänvisningar hänvisar till Blomqvists översättning av *Politiken* 1993).

Aristoteles är känd för sin så kallad dygdetik. Han anser att medborgare liksom män(niskan) överlag ska sträva efter att leva enligt de dygder som tillhör ens position. På samma sätt som människan är en samhällsvarelse till sin natur är staten av naturen en mångfald. Detta grundar sig på att staten består av olika individer och inte av identiska medborgare (Aristoteles 1993, s. 31/1261a). Medborgarnas olikhet innebär för Aristoteles inte endast att medborgare är olika till sin potential utan att de också har olika positioner i staten. Medborgare är trots sina olika ställningar i staten jämlika med varandra av naturen och därför bör alla ha del av makten (Aristoteles 1993, s. 31, 67–68/1261b, 1276b). Här bör dock anmärkas att Aristoteles var barn av sin egen tid och medborgare innefattar för honom fria män, som bor i en stadsstat (det finns en betydande skillnad mellan en invånare och en medborgare). Slavar och kvinnor inkluderades inte, och de hade egna dygder, som motsvarade deras position i staten respektive hemmet (Aristoteles 1993, bl.a. s. 69–70/1277b). Man ska sträva efter att bli och vara en god medborgare. Uppfostran anser Aristoteles som centralt. Enligt honom ska man i uppfostran ta hänsyn till staten och statskicket för att kunna uppfostra goda medborgare (Aristoteles 1993, s. 206/1337a).

Aristoteles syn på medborgarskap kan beskrivas innehålla en stark tillit till gemenskapen och en betoning av dygdernas betydelse. Uppfostrans roll ska inte heller förbises. Den naturrättsliga aspekten i Aristoteles filosofi är också viktig. Detta innebär att det finns lagar som människan ska lyda, men som har sitt ursprung i naturen inte hos människan.

2.1.2 Medborgarskap i det romerska riket

Likaså som i antiken användes medborgarskap också i Romarriket som ett sätt att lösa sociala spänningar. Det som karaktäriserar medborgarskapet i det romerska samhället var att det fanns olika nivåer av medborgarskap. Medborgarskap reglerades noga i den romerska rätten *ius civile*. Fullt medborgarskap förde med sig följande rättigheter *ius connubii* – familje- och äganderätten, *ius commercium* rätten att bedriva handel och *ius suffragium* rätten att rösta. Under Romarrikets historia beviljades nya grupper medborgarskap för att lösa inre konflikter och när republiken störtades 31 f.Kr. hade de flesta fria män på den italienska halvön fått fullt medborgarskap. Begränsat medborgarskap som skilde sig från fullt medborgarskap i att då saknade man rösträtt

(*civitas sine suffragio*) hade under tiden beviljats till flertal av de förmögna familjerna på de erövrade områdena. (Wlodarczyks 1997, s. 19–22)

2.1.3 Kristendomens påverkan på medborgarskap

Kristendomens påverkan på medborgarskap kan betraktas som en motreaktion till medborgarideal i Romarriket. När det romerska medborgarskapet innebar lydnad inför staten och solidaritet med staten, byggde kristendomens medborgarskap på tanken om ett kommande himmelskt rike samt på kärlek till medmänniskan och till Gud. Den nya sortens medborgarskap hade en god grogrund när de flesta som bodde på det romerska imperiets områden hade saknat medborgarskap (de var bland annat slavar, utlänningar eller fattiga). De hade blivit utsatta för brutal behandling och hade saknat det rättskyddet som romerskt medborgarskap hade fört med sig. (Wlodarczyks 1997, s. 22)

Kristendomens betoning av medborgarskap i det himmelska riket blev problematiskt i och med att kristendomens betydelse i samhället växte. Detta ledde till kyrkofadern Augustinus (354–430) försök att förena de två sidorna av medborgarskap (den världsliga och den andliga), som beskrivs av Wlodarczyks (1997, s. 24) på följande sätt ”Individen blev undersåte på jorden för att kunna bli medborgare i himmeln”. (Wlodarczyks 1997, s. 23–24)

2.1.4 Medborgarskap under medeltiden

Romarrikets fall resulterade i instabilitet och oro ökade i stora delar av Europa. Många flydde från städer till landsbygden och medborgarskap tappade sin praktiska betydelse. I stället för ett förhållande mellan individer och staten blev det centrala skyddgivande förhållandet ett personligt beroendeförhållande mellan feodaltherrar och undersåtar. (Wlodarczyks 1997, s. 24–25)

På många håll utvecklades stater till territorialstater under hög- och senmedeltiden (1100–1400). Dessa styrdes av monarker, vilket begränsade adelns makt och gjorde även feodaltherrar till kungens undersåtar. På vissa håll utvecklades dock en del större städer till republiker eller fria städer (till exempel Florens), där medborgarskap hade en likadan legalistisk grund som i det forna Romarriket. (Wlodarczyks 1997, s.24, 26–28) Det som karaktäriserar dåtida medborgarskap och eventuella rättigheter som den förde med sig är, att dessa var bundna till en viss plats. Om man var medborgare i Florens så behövde man stanna i Florens för att kunna åtnjuta de rättigheter som medborgarskapet förde med sig. Om man reste utanför stadens gränser, tappade medborgarskapet sin betydelse (Marshall 1950, s. 12).

2.1.5 Medborgarskap under renässansen och fram till upplysningstiden

Under renässansen fick monarken en ännu mera central roll, när man skulle vara lojal med monarken i stället för kollektivet eller staten (Wlodarczyks 1997, s. 28–29).

Naturrechtsfilosofin kritiserade tanken om att människan endast är en undersåte och betonade individens förnuft och möjlighet att uppnå kunskap om sina rättigheter. Dessa rättigheter lade grunden för medborgarskap och synen på samhället som ett kontrakt mellan medborgare. (Wlodarczyks 1997, s. 30–32)

2.1.6 Medborgarskap under upplysningstiden

Kritik mot monarken och envælde fick en central roll under upplysningen. Envældets legitimitet ifrågasattes och tanken om att makten låg hos folket växte fram. Samhället skulle styras av lagar inte av metafysiska principer och dessa lagar skulle avspegla de människor som de gällde för. Medborgarnas bildning blev centralt liksom tillit till människornas förnuft. T. H. Marshall skriver i sin bok *Citizen and Social class* (1950, s. 10–11) hur medborgarskap kan anses bestå av tre element; det civila, det politiska och det sociala. Dessa tre har utvecklats i olika takt. Han beskriver fenomenet från ett brittiskt perspektiv, men eftersom utvecklingen har gått på liknande spår i andra delar av västvärlden berättar utvecklingen något om den större västerländska kontexten. Marshall skriver (1950, s. 21) att civila rättigheter utvecklades fram i större utsträckning i England på 1700-talet, politiska rättigheter på 1800-talet och sociala rättigheter på 1900-talet.

2.1.6.1 Jean-Jaques Rousseau

Jean-Jaques Rousseau (1712–1778) är en av de inflytelserika filosoferna som levde under upplysningen. Redan på titelbladet i sin avhandling *Om samhällsfördraget eller statsrättens grunder* (*Du Contrat social ou Principes du droit politique*, 1762) för han fram att han är medborgare i Genève, vilket kan tolkas som ett påpekande om att han anser medborgarskap som anmärkningsvärt.

Rousseaus tankar grundar sig på uppfattningen om att samhället bygger på ett samhällsfördrag. Denna tankeströmning spelade en stor roll i samhällsteoretiskt tänkande på 1600–1700-talet i Europa (Nationalencyklopedin, 14.3.2015). Rousseau anser att samhällskontraktet gör anspråk för både en moralisk och en kollektiv aspekt. Enligt hans syn skapar en gemenskap ett

kollektiv, som kan anses vara en enhet och ha ett gemensamt jag med ett eget liv och en egen vilja. Medlemmar i detta kollektiv kallas för medborgare (Rousseau 2009, s. 29–30). Kollektiv och gemenskap är viktiga för Rousseau, som anser att det som bör styra ett samhälle är allmänviljan (på franska "la volonté générale"). Han menar att allmänviljans syfte är det allmänna bästa och genom att låta den styra uppnås jämlikhet. Allmänviljan är inte något som en person kan definiera eller bestämma utan den är av kollektiv karaktär (Rousseau 2009 s. 39).

Rousseaus syn på medborgarskap kan sammanfattas i att den betonar de kollektiva och engagerade delarna av medborgarskap. Han betraktar samhället som ett kontrakt som är både naturligt och nyttigt för individen. Individens egen vilja och allmänviljan kan stundom gå i kors, men individen ska inse att allmänvilja och styrning enligt den gynnar hen trots att hen inte genast skulle märka det. Individen betraktas som en delaktig part av kollektivet. Det är hens skyldighet att verka som en aktiv medborgare i samhället och genom sin aktivitet påverka samhället.

2.1.7 Medborgarskap och den franska revolutionen

Franska revolutionen förverkligade de idéerna som redan tidigare hade uttryckts i teorier. Man kan säga att en ny period i medborgartankens historia inleddes då. Det nya medborgaridealet innebar att medborgarskap börjad handla om fri- och rättigheter i stället för dygder och egenskaper. Det nya idealet åskådliggjordes redan till en del i den amerikanska revolutionens rättighetsförklaring och utvecklingen fortsatte i den franska revolutionens tre olika förklaringar.

Dagens universella medborgarideal bygger på upplysningens och franska revolutionens tankar. Under de senaste två hundra år har debatten fortsatt men egentligen har den inte fört med sig så mycket nytt. Universalitet gällande frihet och jämlikhet, genom lagstiftning garanterade medborgerliga fri- och rättigheter och idén om en nation, definierar vårt medborgarskap ännu idag. Sammanfattningsvis kan man säga att medborgarskap är en fråga och ett resultat av kontinuitet. Antikens och upplysningens tankar har gett oss det sätt som vi förstår medborgarskap ännu idag (Wlodarczyk 1997, s. 17–18). Medborgarskapet kan också sägas ha fått en ekonomisk aspekt. Detta kan anses komma till uttryck när man nuförtiden betraktar egenintresse och allmänintresse i termer av ekonomiska och materiella tillgångar i stället för att betrakta dem som moraliska frågor (Lönneborg 1997, s. 142). Genom att se hur medborgarskap har förändrats med tiden och hur synen på medborgarskap varierar beroende på kultur, kan man lätt komma till slutsatsen att

medborgarskap påverkas mycket av kontexten. Sättet hur vi betraktar medborgarskap är inte endast ett slutresultat av historien utan också ett kulturbundet fenomen som fortfarande är i förändring.

2.1.8 Barn som medborgare

Barn har förstås alltid funnits i våra samhällen men har inte ansetts vara samhällsmedlemmar i samma bemärkelse som män eller senare även kvinnor (Marshall 1950, s. 25). Barndomen som en separat period eller som ett självständigt fenomen har inte heller en så lång historia. Rousseau kan anses ha varit den första som betonade vikten av att betrakta barndomen som ett självständigt fenomen (Archard 2014, s. 34). Hur man definierar barndomen och skillnader mellan barn och vuxna ingår i vår människobild (Pulkkinen 2022). Barn har länge betraktats som ofullständiga som behöver växa upp innan de kan betraktas som aktiva samhällsmedlemmar. Detta har i sin tur lett till att barn har betraktats snarare som objekt (för utbildning till exempel) än som aktiva subjekt i samhälle. Detta har lett till ett behov av att skydda barnen med hjälp av till exempel rättigheter som skiljer sig från vuxnas rättigheter (Archard 2014, s. 20). År 1924 tillkännagav Nationernas förbund barnens behov av särskilt stöd varefter utvecklingen har framskridit från att Förenta nationernas generalförsamling antog deklARATIONEN om barns rättigheter år 1959 till FN:s konvention om barns rättigheter som antogs 1989. Finland ratificerade konventionen om barns rättigheter år 1991. (Finland FN-förbund 2016, s. 3; Pulkkinen 2022)

Skyldigheten att försörja sig själv eller plikten att skydda landet har ansetts falla inom ramen för medborgarskap under historiens gång. Tidigare var det allmänt att fastän barnet inte hade rätt att rösta, så fick barnet ändå jobba och på det viset delta i samhällsliv. Det finns ännu idag länder där barnarbetskraft används (Unicef 2022). På liknande sätt varierar värnpliktsåldern mellan länder och i vissa länder kan minderåriga bli rekryterade till militären fastän de saknar fulla medborgerliga rättigheter. Det som FN:s rapport om barnsoldater från år 2020 dock anmärker om är att största delen av de tusentals barn som ännu idag används som barnsoldater i konflikter runt om i världen har blivit rekryterade av icke-statliga organisationer (United nations 2020).

2.2 Empiriskt perspektiv

Medborgarskap består inte enbart av ett teoretiskt perspektiv utan den har också en stark praktisk förankring. I det förra kapitlet betraktades medborgarskap från ett teoretiskt perspektiv som kompletterades med praktiska tillämpningarna om medborgarskap under historiens lopp. I detta

kapitel ska jag ge en närmare beskrivning om hur man ska tillämpa de ovannämnda teoretiska medborgaridealen i praktiken.

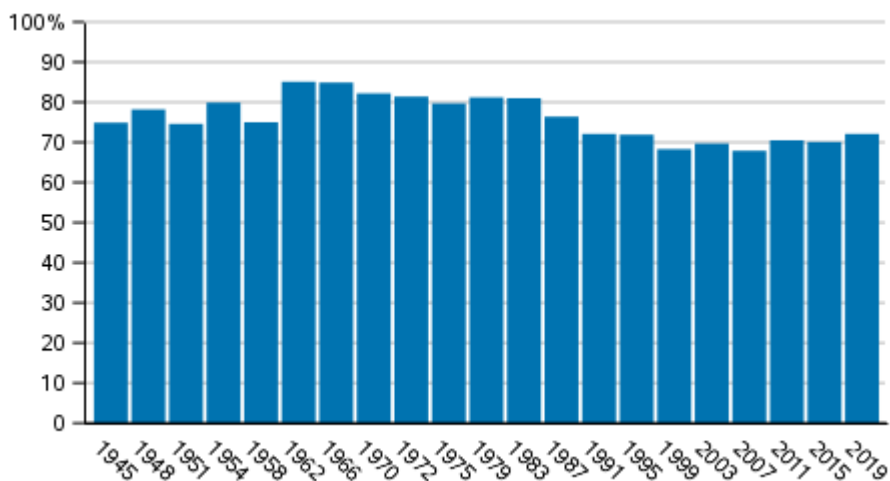
Hur begreppet medborgarskap uppfattas och hur förhållandet mellan samhället och medborgare definieras påverkar givetvis på vilka attribut som kopplas ihop med en god eller idealisk medborgare. Som den idéhistoriska genomgången visade förväntas det inte samma saker av en medborgare idag som till exempel i Romarriket. Detta väcker lätt frågan om det ens är lönsamt att entydigt försöka definiera vad som ska anses som gott medborgarskap. Frågan kan närmas till exempel genom att försöka se, hur de två ovannämnda filosofer har besvarat den. Aristoteles utgår i sin teori från att medborgare har och ska ha olika uppgifter i samhället. Han föreskriver olika dygder för dessa olika grupper beroende på gruppmedlemmarnas position i staten och hurdan staten i fråga är (Aristoteles, 1993, s. 185–191/1327b–1330a). Dock är en del av dessa dygder gemensamma för alla medborgare. Som gemensamma medborgerliga dygder räknar Aristoteles bland annat kunskapen om att kunna både styra och styras (Aristoteles, 1993, s. 69–70/1277b). Rousseaus syn på hur en god medborgare ska vara har en del likheter med Aristoteles. Båda filosoferna betonar medborgarnas roll i att aktivt delta i beslutsfattandet och att ett idealt samhälle ska styras det allmännas bästa som mål, inte utifrån medborgarnas/beslutsfattarnas enskilda egna intressen (kommer till uttryck i beskrivningar av politeia hos Aristoteles och av allmänviljan hos Rousseau). Enligt Rousseau borde inte medborgare underkasta sig en ledare fastän de skulle vara av samma åsikt med honom om statens angelägenheter. Det finns nämligen inga garantier för att allmänviljan och ledarens vilja kommer att sammanfalla med medborgarnas vilja också i framtiden (Rousseau, 2009 s. 39).

2.3 Finländare som medborgare

I finska lagstiftningen kommer det tydligt fram att medborgarskap är en fråga om medborgerliga fri- och rättigheter. Rätten till medborgarskap garanteras i Finlands grundlag (Finlands grundlag 731/1999, 1 kap. § 5). Närmare bestämmelser om finländskt medborgarskap kan hittas i medborgarskapslagen 359/2003. Det som i medborgarskapslagen skrivs som medborgarskap är (1 kap, § 2 punkt 1) ”ett rättsligt förhållande mellan individen och staten som anger individens ställning i staten och med hjälp av vilket de viktigaste rättigheterna och skyldigheterna i förhållandet mellan individen och staten bestäms”. De tankarna som uttalades redan under

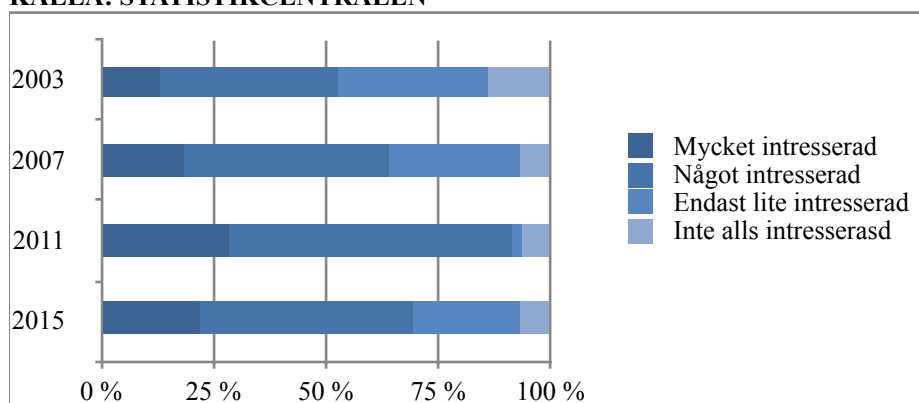
upplysningen och den franska revolutionen kan lätt hittas i denna definition som uttalar att medborgarskap har en grund i lagstiftningen, är universell och handlar om skyldigheter och fri- och rättigheter.

Rätten att rösta har länge ansetts vara en viktig del av medborgarskap. Aktivt medborgarskap och engagemang i samhällsfrågor är attribut som samhällsfilosofer har beskrivit som medborgerliga dygder. Det hur aktivt finländare använder sin möjlighet att delta i demokratiska val har sjunkit från de bästa åren. Figur 1 visar hur stor andel av röstberättigade har använt sin röst i riksdagsvalen 1975–2019. Som det kan läsas från grafen har andelen sjunkit sedan 1970-talet och stagnerat på en nivå kring 70 %. Röstandet är dock inte det enda sättet att delta i politiken och det är inte heller det som Aristoteles eller Rousseau enbart talar om när de efterlyser aktivt deltagande. Elina Kestilä-Kekkonen beskriver i sin artikel ”Suomalaisten poliittinen kiinnittyminen” i justitieministeriets publikation *Demokratiaindikaattorit 2015* hur finländarnas intresse för politik har utvecklats under tiden samt hur det skiljer sig bland olika åldersgrupper och beroende utbildningsnivå. Som det kan avläsas från graf 2 har intresset varit relativt konstant under betraktelseperioden. Cirka 70 % av befolkning säger sig vara mycket eller något intresserade av politik, vilket motsvara långt den andelen som har röstat i riksdagsval. Det som kan anmärkas är att de yngre åldersgrupperna är en del mindre intresserade av politiken, men skillnaden inte är stor. I stället kan det upptäckas stora skillnader i intresset för politik mellan medborgare beroende på deras utbildningsnivå. Som graf 3 visar ökar intresset för politik i takt med en högre utbildning. Om man jämför medborgare med ingen yrkesutbildning med medborgare som har universitetsexamen, kan man se att 86 % av de som har universitetsutbildning är mycket eller något intresserad av politik när motsvarande procentandel hos medborgare med ingen yrkesutbildning är 53. Nästan en sjättedel av medborgare som saknar en yrkesutbildning är inte alls intresserade av politik när endast 3 % av medborgare med universitetsutbildning är det.

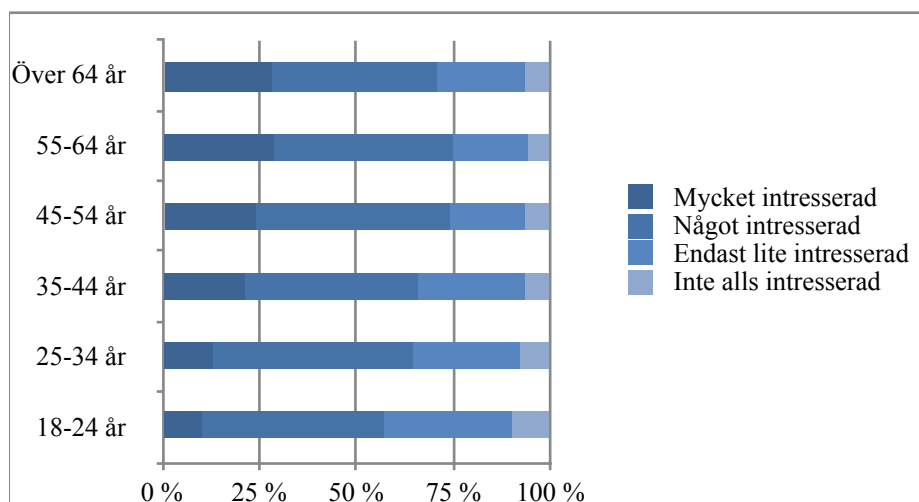
FIGUR 1: VALDELTAGANDET BLAND FINSKA MEDBORGARE SOM ÄR BOSATT I FINLAND I RIKSDAGSVALEN 1975–2019, %.

KÄLLA: STATISTIKCENTRALEN

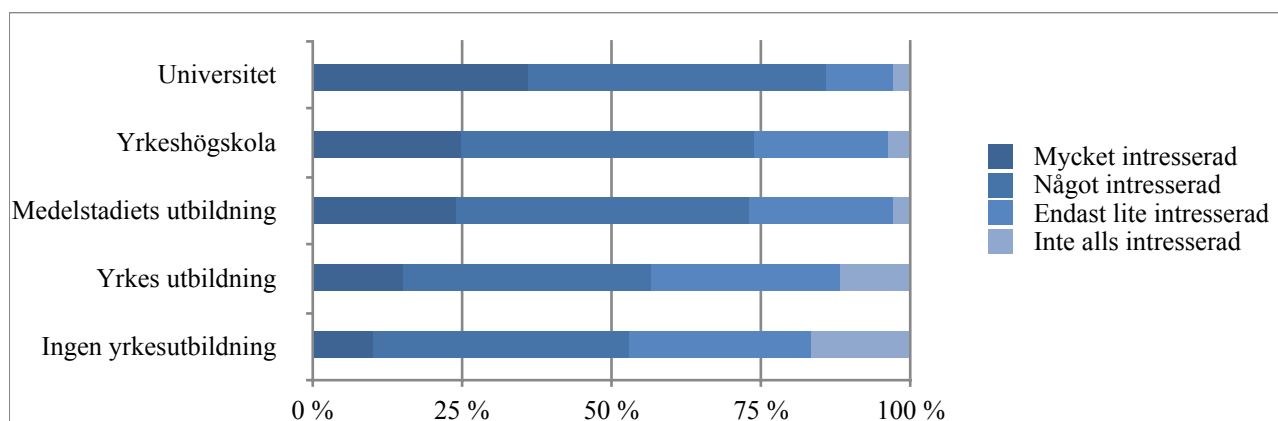
FIGUR 2: MEDBORGARNAS INTRESSE FÖR POLITIK 2003-2015 (%)

KÄLLA: DEMOKRATIINDIKAATTORIT 2015, S. 53

FIGUR 3: MEDBORGARNAS INTRESSE FÖR POLITIK UTGÅENDE ÅLDERN 2015 (%)

KÄLLA: DEMOKRATIINDIKAATTORI 2015, S. 53

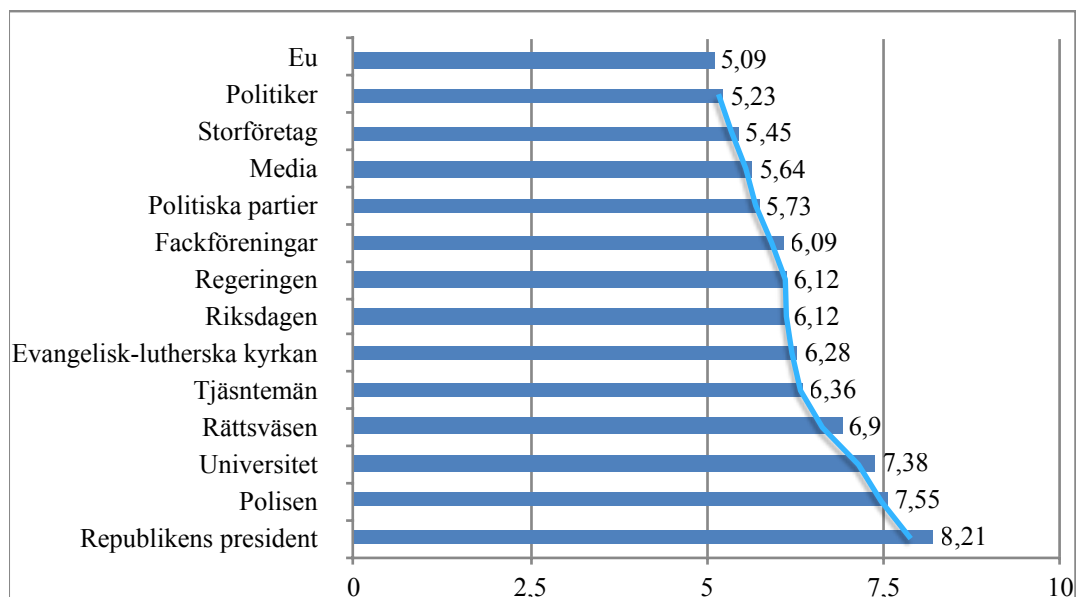

FIGUR 4: MEDBORGARNAS UTBILDNINGSNIVÅ OCH INTRESSE FÖR POLITIK 2015 (%)
KÄLLA: DEMOKRATIINDIKAATTORI 2015, S. 53

Medborgarkompetens används för att mäta medborgarnas egen uppfattning om sin möjlighet att påverka samhället. Begreppet består av två moment, nämligen inre och yttre medborgarkompetens. Den första betecknar medborgarnas egen uppfattning om hur bra medborgaren själv anser sig förstå politiska processer och ta del i beslutsfattande. Yttre medborgarkompetens syftar på det hur bra medborgaren anser att ens röst blir hörd i beslutsfattande. När man jämför finländare med andra länders medborgare, uppfattar finländare deras inre medborgarkompetens relativt lågt trots att finländarnas intresse för politik och kunskaper om politik är jämförelsevis höga. 63,4 % av männen och 73,8 % kvinnorna anser att ibland verkar politik så komplicerat att de inte riktigt förstår vad det handlar om. Skillnaden är markant men inte lika stor som skillnaden mellan medborgarna med olika utbildning. Det är nämligen 81,3% av de som saknar en yrkesutbildning som anser att politik är komplicerat när motsvarande siffra bland medborgare med universitetsexamen är 53,3 %. Det som ännu kan påpekas är att ifall man endast betraktar de som är helt av samma åsikt är skillnaden ännu radikalare (45 % vs. 10,4 %). Den yttre medborgarkompetensen följer ett likadant mönster som den inre medborgarkompetensen. (Kestilä-Kekkonen 2015, s. 56–58)

Om man ännu betraktar andra faktorer som kan anses förklara politiskt deltagande, kan man se att finländarnas politiska tillit varierar mycket beroende på institution som det är frågan om. Mest litar finländare på presidenten och minst på EU (figur 5). Om man jämför Finland med andra länder så litar endast danskar, norrmän och schweizare mera än finländare på samhällliga institutioner. På samma sätt ligger Finland högt på listan när man mäter hur nöjda medborgaren är med demokratin. På skalan 0–10 så ger finländare värdet 6,85 för demokratin i Finland. Av andra europeiska länder ligger endast Schweiz, Danmark, Norge och Sverige före Finland. Demokratin

anses också vara det bästa styrelseformen i alla åldersgrupper, dock nästan 10 % av den yngsta åldersgruppen (18–24 år) inte kan bestämma sin åsikt i frågan. (Keistilä-Kekkonen 2015, s. 61–63)

FIGUR 5: DEN GENOMSNITTLIGA TILLITEN FÖR SAMHÄLLELIGA INSTITUTIONER 2015 (PÅ SKALAN 0-10)

KÄLLA: DEMOKRATIINDIKAATTORIT 2015 S. 60

2.4 Medborgarskap i framtiden

Genom att studera medborgarskapets historia kan det tydligt märkas hur samhället har format medborgaridealet och ställt olika krav på medborgare. I stället för att utvecklingen skulle ha stannat, så ser det ut som att förändringarna har börjat ske i en ännu snabbare takt. Så påstår åtminstone Mika Mannermaa i sin bok *Demokratia tulevaisuuden myllerryksessä – Yhteiskunnallinen vaikuttaminen uudessa viitekehysessä* som han har skrivits på uppdrag av framtidsutskottet år 2006. I boken diskuterar Mannermaa både sina scenarier om demokratins framtidsutsikter och hur samhällets framtidsutsikter kommer att påverka demokratin samt i hurdan värld demokrati kommer att utövas i framtiden.

Slutsatserna i rapporten förespråkar ett kraftigt ökat medborgerligt deltagande, teknisk utveckling både inom administrationen och inom demokratin, framtidsinriktat tänkande samt en förändring från platsbundenhet till globalt och virtuellt (Myllymäki, 2006 s. 136–149). Det som kan anses vara särskilt centralt med tanke på avhandlingens tema är hur Myllymäki uppfattar medborgarnas roll i framtidens samhälle. Han påpekar att kunskap om demokrati inte är ett biologiskt fenomen som skulle gå vidare i genetiskt arv. I stället är det något som varje generation själv måste lära sig och få tillämpa på sitt eget sätt. Han anser medborgarfostran som väsentligt och

påminner om skolans viktiga roll i den. Myllymäki framhäver att samhället ska stöda och lämna utrymme för nya generationers egna tillämpningar och sätt att utöva medborgarskap och politiskt deltagande. Samhället ska inte betrakta de traditionella lösningar som de enda möjliga eller som de enda rätta sätten att verkställa demokrati (Myllymäki, 2006 s. 136–137).

Det bör noteras att rapporten redan är femton år gammal och skriven innan den globala ekonomins kris, coronapandemi eller Rysslands krig i Ukraina. Vissa synpunkter och förhållanden har förändrats, men i stort sett är rapportens innehåll ännu är relevant. Det som dessa förändringar har fört med sig är att vissa förändringar som boken förespråkar antingen har bromsats ner eller blivit till och med mindre sannolika.

Myllymäki tar upp några intressanta fakta som kan anses betydelsefulla med tanke på medborgarskap i framtiden och medborgarfostran. Ett faktum som är väldigt aktuellt i Finland (men berör även hela Västeuropa) är föråldring. Att befolkningen åldras har sina implikationer också på demokratin. Det har traditionellt varit de äldre generationerna som aktivast har använt sig av den representativa demokratins former av deltagande, vilket kan stärka fenomenets effekter. Kestilä-Kekkonen visar i sin text att det inte handlar så mycket om att det skulle finnas en stor skillnad i hur intresserade de olika generationerna är av politik. Statistiken visar att 18–24 åringar är i stort sett lika intresserade av politik som de äldre åldersgrupperna (Kestilä-Kekkonen 2015, s. 53). Inaktiviteten kan alltså inte bero på att de yngre skulle sakna intresse. Viola B. Georgi skriver i sin artikel ”Citizens in the Making: Youth and Citizenship Education in Europe” att av yngre européer anser fyra av fem att de inte kommer ta del i politiken genom de konventionella sätten (förutom röstning) (Georgi 2008, s. 111). Myllymäki betonar att detta kan i värsta fall leda till en demokratisk kris och åstadkomma en klyfta mellan generationerna, när de äldre generationerna har den politiska (formella) makten och de yngre generationerna sitter med den ekonomiska och teknologiska makten (Myllymäki 2006 s. 53–54). Väljarkårens medelålder i Finland var redan 51,0 år i riksdagsvalen 2019 (Statistikcentralen (2) 2019). Beroende på hur man ser på politiskt beslutsfattande kan detta anses som ett problem. Om man uppfattar politiska processer som uttryck för intressebevakning, kan man tycka att de yngre generationernas intressen är dåligt bevakade och att situationen inte tyder på att den kommer att förbättras i framtiden. Att en mindre andel unga medborgare röstar och i stället föredrar andra sätt att påverka, gör att medelåldern hos demoset ökar kraftigare än medborgarnas medelålder överlag. Som en delösning på detta, men framför allt för att garantera

hållbarheten i beslutsfattandet, föreslår Myllymäki att man grundar en institution, som bevakar också de kommande generationernas intressen i samhället (Myllymäki, 2006 s. 140).

Georgi funderar i sin artikel på frågan om vilka problem det nya europeiska medborgarskapet kommer att ställa på medborgarskap. I sig är det inte frågan om en ny frågeställning när EU har funnits till redan en längre tid, men den ökande integrationen för med sig nya krav även på medborgarskap. Det uttrycks redan nu i EU:s grunddokument att medborgare i medlemsstater också har ett medborgarskap i unionen. Det som Georgi anser som ett problem är att trots att unionen har försökt föra fram det EU-medborgerligaspektet i medborgarundervisningen i medlemsstater har inte det lyckats så bra (2008, s. 112). Hon skriver att orsaken varför synen på medborgarskap behöver uppdateras i Europa är att EU har fört med sig ett behov av ett mindre nationbundet medborgarskap som inte bygger på uppfattningen om nationell och etnokulturell enhetlighet. I stället anser hon att det som behövs är ett medborgarskap som bygger på flexibilitet och överlag en bredare uppfattning om medborgarskap (Georgi 2008, s. 107–108).

3 Skolan och medborgarskap

Det att samhället och medborgarskap hänger ihop är ofrånkomligt. Författare genom historien har fört fram tanken om att medborgarfostran behövs. Motiveringarna har varierat men ett viktigt argument har varit samhällets intresse att förverkliga det gällande medborgaridealet och garantera dess överlevnad. Gunnar Berg skriver i sin bok *Att förstå skolan – En teori om skolan som institution och skolor som organisationer* (2003) att det inte går att göra en tydlig skillnad mellan skolan och samhället. Samtidigt som de olika samhällliga tankesätten och tankeströmningar har haft sin påverkan på samhället och dess utveckling, kan man se att de också (explicit eller implicit) har haft sin påverkan på skolan och utbildningen (Åström Elmersjö 2020 s. 2–3, van der Berg & Löfström 2011, s. 80). Berg påpekar (2003, s. 95–96) att skolan inte kan betraktas utanför den samhällliga kontexten den befinner sig i och att man inte kan glömma att skolan också är en samhälllig institution. Bland annat Georgi skriver i sin artikel att medborgarfostran är ett sätt för samhälle att överföra önskade samhällliga intressen och attityder till yngre generationer (2008, s. 108, se även Åström Elmersjö 2020). Skolan blir också den naturliga kanalen att överföra dessa intressen när den samlar in alla nya medborgare på samma ställe.

Som det redan har framkommit så är frågan om synen på medborgarskap som lärs ut i skolan en kärnkomponent av avhandlingen. Härnäst ska medborgarfostran granskas från två olika perspektiv, ett moraliskt och ett framtidsperspektiv.

3.1 Medborgarfostran från ett moraliskt perspektiv

Diskussionen om hurdan en god medborgare är, är aktuell inom utbildningen. Sir Bernard Crick skriver i sin artikel "Citizenship: The Political and Democratic" (2007) om skolans och samhällets roll i medborgarfostran. Medborgarfostran ska enligt honom handla om att lära sig medborgarskap (eng. citizenship learning) inte om att lära ut medborgarskap (eng. citizenship teaching) (Crick, 2007 s. 242). Han skriver att medborgarskap kan antingen ses som rättigheter och skyldigheter som staten garanterar respektive ställer (eng. the liberal theory of the state) eller som något som innebär att man gemensamt deltar i beslutsfattande och betonar samhörighet (eng. civic republicanism). Han anser att beroende på vilkendera syn man har varierar uppfattningen om, vilka förväntningar som ställs på medborgaren. Antingen kan man förvänta sig att medborgare ska vara goda medborgare (laglydiga, betala skatter, sköta sitt), aktiva medborgare (i vilket fall deltagande och samhörighet

betonas) eller goda och aktiva medborgare (Crick, 2007 s. 243–245). Han påpekar att demokrati inte är något som man uppnår automatiskt eller något som upprätthålls av sig själv utan medborgarfostran behövs. En sak som enligt Crick kan hota demokratin är om medborgare endast uppfattar sig själva som tacksamma konsumenter, eftersom de då tappat styrning över regeringen (Crick, 2007 s. 237–238).

Merja Paksuniemi skriver i sin bok *Historical Background of School System and Teacher Image in Finland* på sidan 9 att det kan anses finnas ett krav för lärarna att befrämja samhälllig utveckling. Hon talar om lärarnas roll i genomföring av sociala reformer och utläring av kritiskt tänkande. De officiella styrdokumenterna för grundläggande utbildningen definierar skolans uppgifter med att både fostra och utbilda (i den ordningen) (Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen, 2004. s. 12). Detta kan anses stöda Paksuniemis argument. Utbildning definieras alltså inte som skolans enda uppgift utan den fostrande uppgiften anses åtminstone lika viktig (om inte viktigare med tanke på ordningen). Därmed kan det anses bli uppenbart att det också handlar om att överföra normer och handlingsmönster, som inte har sitt ursprung i endast kognitiva färdigheter.

3.2 Undervisning i medborgarfostran

Hurdan uppfattning om medborgarskap väljer vi att överföra till de nya medborgarna och hur ska detta göras? Detta är en centralfråga i undervisning av medborgarfostran. Fastän frågan kan låta enkel till början är den desto mera komplicerad desto djupare man gräver sig in i problematiken. Det handlar inte endast om att värdera vilka kunskaper som nya samhällsmedlemmar behöver för att klara sig både i dagens men även i framtidens samhälle utan också om ett etiskt dilemma, nämligen hur mycket ska man försöka påverka ungdomarnas syn på medborgarskap (speciellt ifall skolans/samhällets uppfattning om medborgarskap inte överensstämmer med ungdomarnas egen bild) (Löfström, Virta & Salo 2017, s. 47–48). Henrik Åström Elmersjö (2020) närmar sig problemet genom att beskriva dialogen mellan undervisning i samhällslära och dess förhållande till framtiden från ett närhistoriskt perspektiv. Likadan tolkning kan hittas i Marko van der Bergs och Jan Löfströms text (2011). När man betraktar hurdan undervisning man har betonat under olika decennier på 1900-talet kan man se att förändringarna i historien återspeglar både samspelet mellan samhället och skolan men också rådande medborgaridealet (Åström Elmersjö 2020; van der Berg och Löfström 2011, s. 80-81).

Frågan om medborgarfostran försvåras ytterligare när frågan om utvärdering förs med i bilden. Medborgarfostran är inget självständigt skolämne utan ett tema vars innehåll behandlas inom ramen för flera olika skolämnena, men allra närmast ligger den samhällslära (van der Berg, Löfström 2011, s. 79). I artikeln ”Kuka oikeastaan asettaa opetuksen tavoitteet? Yhteiskuntaopin taidolliset tavoitteet ja niiden arviointi opetussuunnitelmien perusteissa ja ylioppilastutkinnoissa” (2013) diskuterar författarna Inkeri Ahvenisto, Marko van den Berg, Jan Löfström och Arja Virta den problematiken som finns både i utvärdering och målsättning för undervisning i samhällslära. Samhällslära är nämligen ett skolämne som kan anses ha en tudelat syfte, nämligen att både leverera färdigheter och kunskap om samhället som anses nödvändiga för medborgare (en kognitiv uppgift) samt att socialisera unga individer i samhället och idka medborgarfostran. Författarna betonar att socialisation idag inte kan anses mera vara av den typen att eleverna förväntas passivt anamma de rådande samhällsliga attityderna och normerna utan istället betonas en dynamisk relation mellan samhället och individen, där individen också påverkar samhället och deltar i den (Ahvenisto et al. 2013, s. 40–41). Diskussionen om spänningen som finns mellan de uttalade syften för undervisningen och verkligheten är intressant. Ahvenisto m.m. skriver att undervisning i samhällslära har traditionellt grundat sig på kunskapsmässigt innehåll (2013, s. 42, se även van der Berg & Löfström 2011, s. 80). Kognitiva kunskaper är också lättare att mäta i prov. Det är svårare att utvärdera färdigheter och värderingsmål, vilka också utgör en viktig del av utbildningsmål för undervisning i samhällslära (van der Berg och Löfström 2011, s. 80). Författarna Ahvenisto et al. lyfter också fram den så kallade backwash-effekten som alltså innebär att de beslut som fattas i bedömningen styr undervisning och lärande mera än de officiellt utsatta målen. Om man inte använder färdigheter som grund (eller en del av grunden) för bedömning utan istället bedömer elever endast enligt deras kognitiva kunskaper, kommer dessa inofficiella målsättningarna att återspeglas både i undervisningen och i elevernas lärande. (Ahvenisto et al. 2013 s. 42–43).

Utmaningar som både Ahvenisto et al. (2013) och van der Berg och Löfström (2001) lyfter upp i sina artiklar diskuterar också Sevgi Bayram Özdemir, Håkan Stattin och Metin Özdemir i sin artikel ”Youth’s Initiations of Civic and Political Discussions in Class: Do Youth’s Perceptions of Teachers’ Behavior Matter and Why?” från år 2016. Özdemirs m.m. artikel erbjuder också lösningar på en del frågor som lyfts upp i artiklarna. Özdemir m.m. kommer nämligen fram till att för att väcka ungdomar intresse för politik och för att få dem att delta i diskussioner kring

samhälleliga och politiska teman i klassrummet, behöver läraren ha en engagerande undervisningsstil (2016, s. 2241). Özdemir et al. bevisar i sin longitudinell studie det som van der Berg och Löfström också hävdar, d.v.s. att undervisa samhällslära endast som en lista kunskapsinnehåll som eleverna förväntas lära sig utantill, inte stärker aktivt medborgarskap hos eleverna (2011, s. 80). Lärarens roll är speciellt viktig för elever som är i en yrkesinriktad utbildning (Özdemir et al. 2016, s. 2243). Att motivera också de eleverna som kommer att fortsätta till yrkesutbildning är viktigt, eftersom inhemska forskning har visat att skillnader i kunskaper i politik är stora mellan studerande i gymnasieutbildning och studerande i yrkesutbildning (van der Berg och Löfström 2001, s. 82). Som det redan nämnts tidigare i avhandlingen ser det ut som att sannolikheten att rösta ökar i takt med ökad utbildning. Skillnaden som uppstår i högstadieåldern har en effekt ännu i vuxenåldern och kan märkas på alla utbildningsnivåer (se Saara Inkinen och Juhani Saaris studie (2019) som belyser skillnaden mellan studerande i universitet och studerande i yrkeshögskola). Detta är dock inte helt okontroversiellt. Jacqueline Witschage, Jesper Rözel och Herman G. Van de Werfhost har studerat hur byte av utbildningsinriktning (allmän versus yrkesinriktad) påverkar avsikten att rösta, intresse för politik, allmänt tillit, institutionellt tillit och tolerans (2019). I sin studie kommer de fram till att utbildningsnivå inte är den avgörande faktorn utan istället utbildningens inriktning, alltså om det är frågan om en allmän utbildning eller yrkesinriktad utbildning är det avgörande (2019, s. 314).

3.3 Medborgarfostran och framtidens krav

Det som redan har framkommit är att skolans uppgift inte endast är att utbilda utan också att fostra. När man utgår från synen att samhället också har en viss skyldighet i att fostra barn förvandlas utbildningssektorns och skolans roll till att inte endast mäta de kognitiva kunskaperna. Dess roll blir bredare och djupare. Lag om grundläggande utbildning (21.8.1998/628) definierar utbildningens mål i paragraf 2 på följande sätt

Målet för den utbildning som avses i denna lag är att stödja elevernas utveckling till humana människor och etiskt ansvarskännande samhällsmedlemmar samt att ge dem sådana kunskaper och färdigheter som de behöver i livet. Målet för förskoleundervisningen är dessutom att som en del av småbarnsfostran förbättra barnens förutsättningar för inläring.

Utbildningen skall främja bildningen och jämlikheten i samhället och elevernas förutsättningar att delta i utbildning och i övrigt utveckla sig själva under sin livstid.

Det framkommer tydligt i lagtexten att skolans uppgift inte endast är att ge eleverna de kunskaperna som behövs i samhället idag utan också ”att ge dem sådana kunskaper och färdigheter som de behöver i livet”. När målen är så ambitiösa och långsiktiga blir det viktigt att försöka bedöma åt

vilket håll medborgarskap och samhälle är på väg. Att ge ungdomar verktyg att klara sig i dagens samhälle leder inte nödvändigtvis till att de har förutsättningar att handskas med problem som framtiden för med sig. Den komplexa problematiken blir vilka redskap behöver överföras och läras ut till dagens ungdomar för att de ska ha bästa möjliga förutsättningar att klara sig i framtiden?

Problematiken kan anses vara del av en större frågeställning, om utbildning ska betraktas som samhällets vagn eller lokomotiv? De som försvarar synen att skolans utveckling ska ligga i spetsen av samhälls utveckling motiverar sina argument med att skolan ska ge färdigheter för framtiden. Ett starkt och viktigt argument för dem som förespråkar en mera tolerant och moderat utveckling är att man inte ska fatta förhastade beslut, vars följder inte kan förutspås och som kan ha allvarliga konsekvenser för enskilda individers liv.

Myllmäkis rapport påpekar teknologi samt kunskap och kännedom om virtuella lösningar som centrala delområden för framtidens medborgarskap. Risku, Kanervoja och Björk har forskat hur bra man har tagit i bruk de tekniska hjälpmedlen i skolorna och presenterar resultaten i sin artikel ”Finnish Superintendents: Leading in a Changing Education Policy Context”. Forskargruppen skriver i sin artikel (2014, s. 386) att situationen är på det sättet bra att lärarna är redan nu fria att välja det läromaterialet de vill använda utan att samhället granskar det i förväg. Detta ger alltså skolorna en möjlighet att relativt lätt övergå till elektroniska läromaterial och nya tekniska hjälpmedel och läroredskap som till exempel pekplattor. Det som kommer fram i rapporten ”Tieto ja viestintäteknologian hyödyntäminen opetuksessa ja opiskelussa” av Helsingfors universitet att redan år 2008 fanns de tekniska möjligheterna att använda tekniken i lärandet i de flesta skolorna. Detta hade dock inte lett till det att man skulle använda sig av de tekniska möjligheterna som finns, utan på grund av tidsbristen och gamla vanor är man benägen att förhålla sig till det gamla. I rapporten kommer det också fram att lärarna har den tekniska kunskapen som krävs för att använda teknik i undervisningen, men att de saknar den pedagogiska utbildningen om hur de ska använda de tekniska redskapen i undervisningen (s. 6). Rapporten belyser också problematiken som ligger i det att många av de tekniska hjälpredskapen och läromedlen är byggda från tekniska utgångspunkter och inte från pedagogiska (s. 10). Coronapandemin har dock ändrat situationen markant när även grundläggande undervisning hamnade genomgå en snabb digital övergång. Samtidigt har det också kommit fram i undersökningar att distansundervisning har förorsakat en förökning av ensamhet, mental ohälsa och försämrade inlärningsresultat (t.ex. Repo et

al. 2020). Frågan ifall de använda läromedlen ännu heller motsvarar de pedagogiska kraven som skolmiljön och undervisning ställer tekniken är inte helt besvarad.

Att medborgarskap eventuellt inte i framtiden är bundet till en plats är något som kan anses vara främmande idag, men som kan vara vardag i framtiden. Det att medborgarskap inte heller endast (eller kanske till och med alls) kopplas ihop med nationer är möjligt. Ifall EU:s integrerings process fortsätter och ifall de målen för ett EU-medborgarskap som lyfts fram i Georgis artikel förverkligas kan EU-medborgarskap bli det främsta medborgarskapet i framtiden. Georgi påpekar i sin artikel att detta dock kräver förändringar både i det sättet vi lär medborgare om medborgarskap som också i hur vi förstår medborgarskap idag.

4 Daltons teori

Medborgarskap är ett centralt begrepp inom statsvetenskap vilket innebär att det har skapats mycket teorier berörande medborgarskap. Samtidigt har vi också fått se att medborgarskap och framför allt medborgaridealet lever i ständig växelverkan med sin omgivning. Fastän flera inflytelserika samhällsfilosofer och -teoretiker har skrivit mycket tidlöst om medborgarskap har jag valt att använda mig av en nyare teori som grund för avhandlingen. Valet av Russell J. Daltons teori motiveras med att omgivningen som vi lever i inrymmer fenomen som har gjort att medborgarskap har kommit att uttryckas i en del sådana former som försvårar användning en del äldre teorier. Teorierna i sig kan vara mycket användbara men de kan kräva mera egen tolkning vid operationaliseringsskedet. Detta behöver inte vara ett problem men för med sig risken för feltolkning. Russell J. Dalton är professor i statskunskap vid University of California. Han presenterar utförligt sin teori om medborgarnormerna som enligt honom går att fördela i två kategorier i sin bok *The Good Citizen – How a younger generation is reshaping American politics* (reviderad upplaga utgiven 2009). Utöver boken har han skrivit åtminstone en artikel om samma ämne, som också har använts som källa i avhandlingen.

Teorin utgår från en observation att politiskt deltagande har förändrats. Det handlar om den samma förändringen som flera författare som hänvisats i denna avhandling har talat om. Daltons studie visar att en orsak som förklarar förändringen är de förändrade medborgerliga normerna. Han skriver att förändringen inte ger skäl att överdramatisera minskning i valdeltagande. Det ska istället betraktas som ett resultat av ändrade uppfattningar om, vad som anses som gott medborgarskap. Dalton menar att yngre generationers sätt att påverka samhället och förhålla sig till staten och den offentliga administrationen inte mera följer det traditionella mönstret. Detta har i sin tur lett till det som ofta har kallats för demokratis (inre)kris (Dalton 2009 s. 2-5).

Teorin kan anses innehålla både ett normativt och ett deskriptivt perspektiv på medborgarskap. Den baserar sig på en undersökning där man har forskat i människors normativa uppfattningar om medborgarskap. Teorin har alltså med empiriska metoder försökt fånga in individers normativa uppfattningar om medborgarskap. Om man förklarar förändringen i politiskt deltagande över tid och mellan generationer med hjälp av Daltons teori, kan man se att det normativa har en koppling till det empiriska. Med andra ord kan man se att en förändring i det normativa synsättet på medborgarskapet påverkar samhällsmedlemmarnas beteende så att det kan mätas empiriskt. Man kan således inte bortse betydelsen av någondera sidan.

Dalton påstår att man kan kategorisera medborgare i två grupper utgående från vad de anser som gott medborgarskap. Utgående från denna betraktelse har han kategoriserat de olika faktorerna som kan kopplas med de två olika synsätten på medborgarskap. Dessa två olika typer av medborgaruppfattningar kallar han för pliktinriktat medborgarskap (eng. duty based citizenship) och medvetet medborgarskap (eng. engaged citizenship) (Dalton, 2009 s. 4-5). En närmare beskrivning av dessa två kategorier och vilka faktorer som kan anses korrelera med båda synerna ges längre fram.

Daltons teori är en vidareutveckling av Ronald Ingharts teori om materialistiska och postmaterialistiska värderingar (Dalton, 2008 s. 81, 86, 2009 s. 37-39). Enligt Inghart förändras individers grundläggande värderingar och prioriteringar när de stiger högre upp på den hierarkiska ordningen av behov. Först efter att de materiella behoven är uppfyllda börjar man sträva efter att tillfredsställa de postmateriella behoven. Som materiella behov räknas säkerhet (både militärt och ekonomiskt) och stabilitet samt som postmateriella estetik, jämställdhet, samhörighet och friheter och rättigheter. Ingharts teori om materialistiska och postmaterialistiska värderingar bygger i sin tur på Maslows teori, om att människors behov följer en hierarkisk ordning (Denk, 2009 s. 50-51, Anckar et al, 2013 s. 233).

4.1 Pliktinriktat medborgarskap

Pliktinriktat förhållningssätt är den typen av medborgarskap som man traditionellt har menat när man har talat om medborgarskap. De styrande normerna är formella plikter, ansvar och traditionella medborgerliga rättigheter. Synen förstärker den existerande politiska ordningen och synen kan anses motsvara den elitistiska demokratisynen (Dalton, 2009 s. 5, 27-31). Individer med en pliktinriktad syn på medborgarskap betraktar aktivt deltagande som en medborgerlig plikt (Dalton, 2008 s. 85). Synen kan anses ha en del likheter med libertanistiska föreställningar om medborgarskap.

Pliktinriktade medborgare anser röstande som det viktigaste och mest centrala sättet att delta i politiken. Synen kan därmed anses ha ett elitstödande synsätt på demokratin och ett aktsamt förhållningssätt till förändringar i samhället (Dalton, 2009 s. 31). Andra element som pliktinriktade medborgare anser viktiga är att betala skatter, vara laglydig, tjänstgöra i militären och rapportera brott (Dalton, 2009 s. 27, 30). Gruppen har också stark tillit till politiker och det rådande

systemet samt ställer de majoritetens rättigheter över minoriteternas rättigheter (Dalton, 2009 s. 124, 130).

Ett ärende som gruppen framför allt anser viktig är säkerheten. Staten förväntas garantera säkerhet för dess medborgare även om det innebär kränkningar av medborgarnas individuella rättigheter. Överlag är gruppen färdig att tillåta polisen och militären att handla mera fritt (Dalton, 2009 s. 97). Pliktinriktade medborgare motsätter sig en ökning av statliga utgifter i sin helhet, men de anser militären och infrastrukturen vara värda att satsa på (Dalton, 2009 s. 110, 112). De finner det inte viktigt att minska inkomstskillnader, öka u-landshjälp eller förespråka sexuella minoriteternas rättigheter (Dalton, 2009 s. 114). Om synsättet beskrivs med Ingelhart's termer, så anhängs medborgare med pliktbetonande medborgarsyn materialistiska värderingar (Dalton, 2008 s. 81-82). Pliktinriktade medborgare är också väldigt stolta över sitt eget fosterland och dess presentationer (Dalton, 2009 s. 134)

Pliktinriktat medborgarskap korrelerar starkt positivt med ålder. Andra variabler som korrelerar positivt med synen är inkomstnivå, religiositet och republikansk partiidentifikation. Alla dessa variabler är signifikanta. Den enda variabeln som är signifikant och korrelerar negativt med pliktinriktat medborgarskap är etnisk bakgrund i Afrika. Egenskaper som inte kan anses samvariera med pliktinriktat medborgarskap är utbildningsnivå, kön (kvinnlig) och etnicitet (icke-afrikansk eller icke-västerländsk bakgrund) (Dalton, 2009 s. 51).

4.2 Medvetet medborgarskap

Medvetet medborgarskap är den andra kategorin, som Dalton åstadkommit utgående från sina studier. I avhandlingen används termen engagerat medborgarskap parallellt med termen medvetet medborgarskap för att beteckna denna typ av medborgarskap. Engagerade medborgare har postmateriella värderingar och betonar självförverkligande. En engagerad medborgare betonar individuella former av deltagande istället för institutionaliserade former. Detta betyder i praktiken en rörelse från röstning mot direkta former av politiskt deltagande (Dalton 2008, s. 86-87).

Deltagande betraktas inte som ett sätt att uttrycka sympatier eller identifiering med ett parti utan som ett sätt att uttrycka egna preferenser (Dalton, 2008 s. 81). Naturliga sätt att vara aktiv är att delta i olika frivillighetsorganisationer eller andra icke-politiska organisationer, bojkott/stödköp, att kontakta politiker direkt och internetaktivism. Dessa alla är former som kan anses utmana eliten istället för att uttrycka ett direkt stöd för den (Dalton 2008, s. 81, 86, 88). Om

medvetet medborgarskap kategoriseras med politiskt-filosofiska termer kan uppfattningen beskrivas som kommunitaristiskt.

Medvetna medborgare är positivare inställda på statliga utgifter och en ökad statlig inflytande än plitriktade medborgare. De godkänner framför allt de utgifter som orsakas av olika välfärdsprogram, stöd av minoriteter, u-landshjälp, utbildning och miljöskydd (Dalton, 2009 s. 115-116). Samtidigt motsätter de sig starkt en ökning av militärutgifter (Dalton, 2009 s. 110). Denna grupp anser statens roll överlag som större, snarare som ett skydds nät än som enbart en väktare av medborgarnas individuella rättigheter.

Grafen på sidan 51 i Daltons bok (2009) visar att egenskaper som korrelerar positivt med denna syn är utbildning, religiositet och etniskt bakgrund (både afrikansk bakgrund och icke-västerländsk). Faktorer som korrelerar negativt med en medveten syn på medborgarskap är ålder, inkomstnivå, kön (kvinna) och en republikansk partiidentifikation. Signifikanta av dessa variabler är endast ålder, utbildningsnivå, inkomstnivå, etniskt bakgrund (båda), religiositet och en republikansk partiidentifikation.

Engagerade medborgare är mera toleranta mot olikheter och minoriteter samt har ett starkt socialt samvete och omsorg för sämre ställda både i hemlandet och utomlands (Dalton, 2009 s. 167). Dalton skriver (2009 s. 166) att de till och med kan sägas ha större anförtröende för demokratiska värden än gruppen med pliktinriktad syn.

4.3 Andra teorier

Daltons teori ger en väldigt positiv bild om medborgarnas intresse för politiken och politiskt deltagande. Enligt honom är medborgare intresserade av att ta del i politiken och trenden pekar på att intresset ökar istället för att det skulle minska. John R. Hibbing och Elizabeth Theiss-Morse är av annan åsikt. De skriver i sin bok *Stealth democracy – Americans' Beliefs about How Government Should Work* att trots att det allmänt råder en uppfattning att medborgare är intresserade av politik och vill ta del i beslutsfattande är situationen tvärtom. De anser att människorna istället inte vill ta del av politiken, inte är intresserade av den och vill "bli lämnade ifred" (Hibbing & Theiss-Morse 2002, s. 129-132). Enligt forskarparet anser människorna att varken debatt eller kompromisser skulle behövas ifall rätta människor skulle fatta besluten. Dessa rätta människor skulle vara vanliga rakryggade medborgare inte oärliga och elitfavoriserande politiker. Dessutom påstår Hibbing och Theiss-Morse att eliten har en motsatt åsikt om politiken. När vanligt folk anser att debatt inte

behövs och tävlande alternativ inte ens egentligen finns utan det går att hitta en rätt lösning, anser politikerna att demokrati karakteriseras av debatt, olika alternativa idéer och tävlande lösningar (Hibbing & Theiss 2002, s. 157).

Författarna menar att den allmänna tron att man förbättrar demokratin genom att erbjuda medborgarna mera möjligheter att delta i politiskt beslutsfattande inte är den rätta. Enligt deras åsikt kan det istället leda till det motsatta och orsaka mera skada för demokratin. De anser att det som man borde göra är att lyssna mera på vad människorna egentligen vill av demokratin. Istället för att introducera nya sätt att delta borde man inse att det som medborgare vill är att inte vara aktiva. Ifall de skulle vilja vara aktiva, skulle de redan vara det. Hibblings och Thiess-Morses teori kan verka elitistisk av vilket de själva är medvetna om. De vill redan i förväg svara på kritiken genom att skriva att istället är det elitistiskt att tvinga människorna att delta när de inte själva vill det.

När Hibblings och Thiess-Morses teori jämförs med Daltons teori hittas två väldigt olika tolkningar av medborgarnas intressen. Båda teorier hämtar sitt underlag från empiriska surveyundersökningar utförda i Förenta staterna. Det går alltså inte hitta en förklaring i en olik kontext. Beroende på hur strikt läsning man har om de olika teorierna kan de till och med vara möjliga att sammanföra. Ifall man endast uppfattar Daltons teori som en teori om uppfattningar om medborgarideal inte om uppfattningar hurdan medborgare i verkligheten behöver vara, kan det vara möjligt att sammanföra teorierna. Om man däremot också beaktar implikationerna som Dalton anser att hans teori visar, blir det svårt att hitta gemensamma punkter på dem.

Adam Przeworski granskar demokrati mångsidigt i sin bok *Democracy and the Limits of Self-Government*. I boken diskuterar han ingående de olika delmomenten i demokratin och på ett tydligt sätt presenterar de punkter som han anser att begränsar demokratiska system. Przeworski förhåller sig skeptisk mot att vidga fältet av politiskt deltagande. Han medger att valdeltagande inte fördelas jämt och att allas röst inte blir hörd samt att val är det mest egalitära sättet att delta i politik, men enligt honom tenderar också andra deltagarformer att gynna de som har mera resurser. Han menar att deltagande aldrig kan vara rättvist och samtidigt effektivt. (Przeworski 2010, s. 169-170)

Przeworski förhåller sig inte alls lika kritiskt för demokratin som Hibbing och Theiss-Morse. Przeworskis snarare granskar kritiskt demokratin och dess svagheter än i sig kritiserar den. Förhållningssätt är dock inte nära heller lika optimistisk som Daltons. Dalton

förespråkar aktivt en utvidgning av olika deltagarformer för att påbjuda olika sätt att delta, vilket Przeworski inte gör. Przeworskis syn på demokratin och hans medborgarideal kan anses vara traditionell. Dalton däremot presenterar den synen på demokrati som Przeworski förhåller sig skeptiskt till, men eftersom båda aktivt förespråkar demokratiska grundprinciper är deras teorier inte omöjliga att förena. Om Daltons kategorier tillämpas så kan Przeworski antas ha en pliktinriktad syn på medborgarskap.

4.4 Teori i den finländska kontexten

Dalton baserar sin teori på sina empiriska, kvantitativa undersökningar. Syftet med studierna har varit att förklara den förändring som skett i medborgarbeteende över tid och mellan generationer (Dalton, 2009 s. xv-xvi). Som det redan har kommit fram är Dalton en amerikansk professor, men han har både forskat i europeiska demokratier och undervisar om Västeuropas politik. Hans bok *The Good Citizen* baserar sig på survey-undersökningar och data från Förenta staterna. Dalton menar dock att detta fenomen (en förändring i normerna om medborgarskap från pliktinriktade mot engagerade) också går att finna i andra utvecklade industriella demokratier (Dalton, 2008 s. 77, Dalton, 2009 s. 2). Det är viktigt att vara medveten om teorins bakgrund eftersom den är skapad ursprungligen i en annorlunda samhällelig kontext, trots att den också kan anses vara användbar i den finländska kontexten. Ursprunget kan dock i vissa fall orsaka problem eller tolkningsfel. Jag har i operationaliseringen försökt välja sådana variabler som på bästa möjliga sätt kan anses vara likadana mellan Finland och Förenta staterna. Detta för att undvika problem orsakade av den annorlunda kontexten. Variabler som medvetet har lämnats utanför är till exempel etnicitet och partiidentifikation, när dessa inte enkelt går att överföra till den finländska kontexten. Utöver det har jag försökt i högsta möjliga grad hålla mig medveten om de eventuella svårigheter, som teorins ursprung kan förorsaka.

Det finns finländska undersökningar, som tangerar det som Dalton skriver och som bevisar Daltons argument om att hans teori också går att tillämpa i andra utvecklade industriella demokratier. Ett exempel är Häyhtiös och Rinnes artikel "Satunnaisesta poliitikosta refleksiiviseksi toimijaksi – Poliittisen osallistumisen muutoksesta" (*Politiikka*, Vol 49, No. 2, s. 76–91, 2007) vars iakttagelser stöder Daltons teori. Häyhtiö och Rinne framhäver likaså som Dalton, att en förklarande faktor bakom förändringen i medborgarbeteendet är samhällets radikala förändring (Häyhtiö och Rinne, 2007 s. 76–77, Dalton, 2009 s. 6–16). I sin artikel tar Häyhtiö och Rinne upp

Ingelhartts teori om den tysta revolutionen som en förklarande faktor (Häyhtiö och Rinne, 2007 s. 79–80). Ingelhartts teori har en central roll också i Daltons teori. En faktor som forskarparet Häyhtiö och Rinne behandlar är den institutionella politikens okunnighet att besvara på de frågor som oroar enskilda medborgare (Häyhtiö och Rinne, 2007 s. 80). Detta kan också implicit hittas hos Dalton.

På basen av Daltons egna reflektioner kring sin teoris tillämpningsmöjligheter och Häyhtiös och Rinnes väldigt långt Daltons teorier liknande slutsatser, vågar jag påstå att Daltons teori också går att tillämpa i den finländska kontexten i det avsett som avhandlingen har. Detta kräver dock de eventuella svårigheter och problem, som kan uppstå på grund av teoris ursprungliga kontext, inte förnekas och döljs. En aspekt som ytterligare är viktig att komma ihåg är att det kan finnas skillnader mellan hur stark den förändring som teorin beskriver är i Finland jämfört med Förenta staterna. Det finländska samhället skiljer sig stort från det amerikanska. Detta kan mycket väl orsaka att övergången från pliktinriktade värderingar till engagerade värderingar har skett snabbare i Finland eller att det slutliga genombrottet inte ännu har i lika hög grad skett.

5 Metod

Forskningsfrågan öppnar möjlighet för flera olika forskningsdesing. Det är möjligt att närma sig forskningsfrågan från ett jämförande perspektiv och tillämpa jämförande forskningsdesing eller fokusera sig på tidsperspektivet och tillämpa longitudinell forskningsdesign. Istället för att ha en entydig forskningsdesign, kombineras i avhandlingen fördelar av flera olika forskningsdesigner, inte minst av experimentell design. Det experimentella perspektivet i avhandlingen innebär att förnyelsen som skett i grunderna för läroplanen för grundläggande undervisning betraktas som en intervention och avhandlingen undersöker följderna som interventionen haft på läroböckerna. Valet av en icke-renodlad forskningsdesign motiveras med avsikten att fokusera på konsekvenserna av förändringen, men samtidigt behålla en jämförande aspekt (jämförande design), tidsmässiga aspekt (longitudinell design) samt helhetsbild (tvärsnitt design och fallstudie design) med.

I detta kapitel redogörs hur materialet har samlats in, vilka böcker som utgör urvalet, hur datat ska analyseras och presenteras. Avhandlingens teoretiska grund påverkar starkt även den valda metodiken. Russell J. Dalton har utvecklat en kategorisering av medborgarnormer och som det redan har framkommit bygger avhandlingen på den teori han har utvecklat. Den metod som används i undersökningen är en kvantitativ innehållsanalys, vilket kräver att Daltons medborgarkategorier behöver operationaliseras. I operationalisering av Daltons två medborgarsyner har det utgått från att för båda förhållningssätten ska det lyftas fram sex faktorer vars förekomst ska undersökas i läroböckerna. De sex operationaliserade faktorerna från båda uppfattningar består av en faktor som beskriver formen av politiskt deltagande (konkreta handlingar), en som upplyser förhållningssättet till förändring, en som beskriver grundläggande värderingarna, en som kan anses beskriva förhållningssättet till andra och två faktorer som klargör för tyngdpunkterna i det egna tankesättet eller politiskt viktiga frågor.

5.1 Forskningsdesign

Den här studien har en forskningsdesign som inte entydigt kan definieras tillhöra någon av de traditionella kategorierna, men som inrymmer drag av flera olika forskningsdesigner. Det är frågan om en sorts naturligt experiment där strävan är att redogöra vilken påverkan en revidering av grunderna för läroplanen för den grundläggande undervisning har på läroböcker i samhällslära. Dock är det inte entydigt frågan om en renodlad experimentell forskningsdesign eftersom det

saknas en kontrollgrupp. Om man vill så kan man dock se visa drag av test-kontroll-upplägg, när det finns både reviderade böcker (test) och böcker som skrivits innan förändringen och efter förändringen (kontroll). Men eftersom alla böckerna har blivit påverkade av reformen, fungerar ingen grupp som en renodlad kontrollgrupp. Fastän det inte är ett renodlat naturligt experiment, så kan man påstå att den före-efter-design som studien har, gör att studien drar nytta av många fördelar som naturliga experiment anses ha.

Fastän det går att hitta många drag av en experimentell forskningsdesign i studien, så kan man även hitta element av flera andra forskningsdesigner i upplägget. Eftersom det är frågan om en jämförelse av böcker under olika tidpunkter, kunde man även kalla studien för en jämförande eller longitudinell studie. Men eftersom fokus ligger på effekten av reformen 2014, kan den experimentella dimensionen i forskningsdesignen anses betona den dimensionen bäst. Om man skulle välja att tillämpa en renodlad jämförande design, skulle det inte behöva finnas någon (yttre) intervention, utan man kunde i stället tillämpa andra kategorier (till exempel mera djupgående jämföra böckerna på basis av språket). Fastän det jämförande förhållningssättet inte finns, så är studien starkt präglad av jämförande element. Studien inrymmer också en klar tidsmässig dimension, vilket gör att upplägget kunde föras inom ramen för en longitudinell design. Det finns två huvudorsaker för att inte definiera studien tillämpa en longitudinell forskningsdesign. För det första är tidsdimensionen rätt så kort för att vara en longitudinell studie. Om man vore intresserad av att undersöka en förändring över tid, vore det mera intressant att antingen välja en ytterligare tidpunkt för att rymma en längre tidsperiod eller välja två tidpunkter som ligger längre ifrån varandra. Avhandlingen kunde också definieras som en tvärsnittsstudie eftersom läroböckerna utgör ett så heltäckande tvärsnitt av läroböckerna i samhällslära i Finland, men även i detta fall skulle reformen inte få den uppmärksamhet som den önskas ha i studien. Samma motivering gäller för grunderna varför studien inte heller ska betraktas som en fallstudie av läroböcker i samhällslära i Finland. Dessutom skulle en tillämpning av fallstudiedesign kräva att man i stället för reformens påverkan, skulle lägga större vikt på den heltäckande kontexten. Som det framkommer har avhandlingen hämtat element från många olika forskningsdesigner och erbjuder därmed en mycket omfattande inblick i förhållandet mellan läroböckerna och grunderna för läroplanen. Det valda forskningsupplägget lyckas fånga både en före-efter-dimension (som dessutom kan anses bestå både av en intervention och en tidsmässig distinktion) och en starkt jämförande dimension, som dessutom kompletteras med ett heltäckande urval.

Det valda upplägget gör det möjligt att undersöka effekter av revidering av läroplansgrunder fastän kausala samband inte kommer kunna hävdas lika entydigt som man kan vid ett experiment där det finns både en test- och en kontrollgrupp. Studien kommer dock så nära ett naturligt experiment som det i verkliga livet är möjligt.

5.2 Urval

Urvalet består av nio läroböcker i samhällslära, varav fyra är utgivna före förnyelsen av grunderna för läroplanen för grundläggande undervisning 2014 och fem är utgivna efter förnyelsen. Urvalet inrymmer alla läroböcker i samhällslära som riktar sig till årskurs nio i allmän undervisning.

Valet att undersöka närmare just följderna av den förnyelsen som utfördes 2014 motiveras med valet av teoretiska ramverket. Avhandlingen använder sig av Russell J. Daltons kategorisering av medborgarskap. Dalton förklarar förändring som skett i politiskt deltagande under de senaste decennierna. Detta kan även betraktas som en sorts paradigmskifte från pliktinriktat medborgarskap till medvetet medborgarskap. Dock är inte det ett renodlat paradigmskifte, eftersom båda uppfattningarna existerar sida vid sida men den ena är mera avtagande och den andra mera stigande. Eftersom förändringen kan anses ha en viss tidsmässig trend som hänger ihop med generationer, kan det antas att yngre generationer förhåller sig mera medvetet till medborgarskap än äldre generationer. Det kan alltså anse finnas en spänning mellan den syn på medborgarskap som skribenterna av läroböcker och styrdokument har och den syn som ungdomarna själva har. Samtidigt behöver man komma ihåg den framtidsorientering som medborgarfostran anses ha, alltså syften att förbereda dagens ungdomar för det kommande livet (alltså framtiden). Ifall det hade valts en tidigare revidering av grunderna för läroplanen, kan det hända att Daltons teori (från året 2006) inte skulle vara lika användbar som den är när fokuset är i revideringen som skett 2014. Sedan 1990-talet har grunderna för läroplanen för grundläggande undervisning reviderats med cirka tio års mellanrum (år 1994, år 2004, senast år 2014) (Rokka 2011, 21–34). Detta innebär att för att kunna undersöka en tidigare revidering skulle man behöva gå tio år tillbaka i tiden, vilket innebär att Daltons studie inte ännu hade publicerats då. Dock skulle det här retrospektiviska perspektivet kunna vara lika intressant och öppna möjligheten att testa ifall Daltons teori håller även i den kontexten fastän det empiriska materialet teorin bygger på inte ännu var samlat då.

Böcker som följer grunderna för läroplanen för grundläggande undervisning 2004:

Forum 9 Samhällslära (originalets titel *Forum 9 Yhteiskuntaoppi*), skriven av Eenariina Härmäläinen, Antti Kohi, Anna-Mari Numminen, Olli Poutiainen och Vesa Vihervä. Den svenska översättningen är gjord av Gunilla Stenfors. Förlaget är Otava och boken är utgiven 2014.

Ungdom och samhälle, skriven av Tom Back, Sören Sandholm, Ulf Sourander och Christina Stolpe. Förlaget är Schildts & Söderström, antalet sidor 275 och boken är utgiven 2011.

Aikalainen 9, skriven av Timo Ahonen, Pasi Hieta, Titta Putus-Hilasvuori och Jari Ukkonen. Förlaget är Sanoma Pro och boken är utgiven 2014.

Memo Yhteiskuntaoppi, skriven av Jussi Hanska, Inari Ranta, Juhapekka Rikala och Jari Tirkkonen. Förlaget är Edita och boken är utgiven 2015.

Böcker som följer grunderna för läroplanen för grundläggande undervisning 2014:

Forum 9, Samhällslära (originalets titel *Forum 9 Yhteiskuntaoppi*) skriven av Eenariina Härmäläinen, Antti Kohi, Kimmo Päivärinta och Vesa Vihervä. Den svensk översättning är gjord av Gunilla Stenfors. Förlaget är Otava och boken är utgiven 2019.

Forum 9, Yhteiskuntaoppi skriven av Eenariina Härmäläinen, Antti Kohi, Kimmo Päivärinta och Vesa Vihervä. Förlaget är Otava och boken är utgiven 2018.

I tiden 9, Samhällslära skriven av Johanna Bonäs och Janne Strang, Janne. Utgiven av Schildts & Söderströms år 2018.

Yhteiskuntaopin taitaja 9 skriven av Pasi Hieta, Marko Johansson, Ossi Kokkonen, Hanne Piekkola-Fabrin och Marjo Virolainen. Utgiven av Sanoma Pro Oy år 2018.

Memo Yhteiskuntaoppi, skriven av Jussi Hanska, Inari Ranta, Juhapekka Rikala och Jari Tirkkonen. Förlaget är Edita och boken är utgiven 2019.

Urvalet består av så gott som alla läroböcker för årskurs nio som riktar sig till elever i allmän undervisning i Finland. Eftersom urvalet består av både finsk- och svenskspråkigt läromaterial möjliggör detta en språklig jämförelse. Urvalet möjliggör även annan sorts jämförelse inom urvalet när det finns läroböcker som endast reviderats efter förnyelsen av grunderna för läroplanen (ena versionen av *Forum 9* (svenskspråkiga) och *Memo 9*) och läroböcker som är helt nya (*Forum 9* (finskspråkig version), *Yhteiskuntaopin taitaja*, *I tiden*). Urvalet öppnar möjligheten att diskutera också skillnader mellan olika böckerna publicerade av olika förlag. Detta kommer dock inte att ligga i fokus, men ifall det går att finna ett mönster kan det vara ett intressant fynd. För att undersöka läroböckerna som baserar sig på läroplansgrunderna från 2004 kunde man även ha valt

läroböcker som är publicerade mycket närmare föregående revideringsprocessen (2004). I stället har jag valt att ta med de senaste utgåvorna av alla läroböcker för att minimera påverkan av andra yttre impulser och för att så gott som möjligt kunna bestämma hurdan (kausal) effekt den genomförda förnyelsen har på läroböckerna.

Reformen 2014 förändrade undervisning i samhällslära så att från att allt undervisning erbjödes på årskurs nio innan reformen, så erbjuds en del av undervisningen redan på årskurserna 4–6 efter reformen. Eftersom det inte fanns läromaterial i samhällslära för årskurser 4–6 innan reformen och det därmed är omöjligt att undersöka ifall materialet har genomgått en förändring, så ligger läroböckerna i samhällslära för årskurserna 4–6 utanför intresset för denna avhandling.

Läroböckerna har genomgått ett mediaskifte under de senaste åren, när elektroniskt material har kommit vid sidan om de tryckta böckerna. Detta har inneburit att så gott som alla av de läroböcker som följer de nya läroplansgrunderna finns tillgängliga både som tryckta böcker och i elektronisk format. I avhandlingen analyseras de tryckta versionerna av läroböckerna. Elektronisk format möjliggör justeringar och förändringar i innehållet väldigt mycket oftare än vad den traditionella tryckta formaten möjliggör. Ifall man hade valt att analysera de elektroniska böckerna i stället för de tryckta böckerna, så är det möjligt att innehållet kunde ha varit lite annorlunda. Det är på sin plats att komma ihåg att det är frågan om läroböcker inte nyaste vetenskapliga publikationer, det vill säga fokuset ligger i grundläggande sakinnehållet inom ämnet. Detta förändras inte lika snabbt, men det är möjligt att infografer eller t.ex. partiförhållanden i riskdagen uppdateras i den elektroniska versionen alltid efter det har skett förändringar.

Avhandlingen kunde ytterligare förbättras med intervjuer. Man kunde intervjua lärare för att fråga deras åsikter om hur revideringen har påverkat deras egen undervisning. Optimalt vore det ifall man hade kunnat genomföra en första omgång av intervjuer med lärare redan innan förändringen och försökt kartlägga hurdana undervisningsmetoder de använder och hur de undervisar medborgarskap. Ifall man kunde upprepa intervjuerna nu efter förändringen, kunde man undersöka ifall lärarna rapporterar en förändring. Fastän det inte mera går att intervjua lärarna före förändringen, skulle även intervjuerna enbart efter förändringen förstärka avhandlingen. I intervjuerna skulle lärarna kunna jämföra sin undervisning före och efter reformen samt reflekterar sina egna tankar om förändringen. Ett annat och eventuellt även ännu bättre sätt att förbättra avhandlingen är, om man kunde observera lektioner i samhällslära för att undersöka hurdan undervisning i samhällslära i skolorna är. På samma sätt som med intervjuerna så vore det optimalt

om man hade gjort observationer redan innan förändringen och om man kunde upprepa dem igen. Fältstudier är dock tidskrävande och för att lyckas observera ett tillräckligt antal lektioner för att fånga in tillräckligt stort material skulle det behövas en stor tidsresurs. Tyvärr finns inte det inom ramen för denna avhandling möjlighet för varken tilläggsintervjuer eller fältobservationer, men jag är medveten om att dessa skulle förbättra min avhandling ytterligare.

5.3 Datainsamling och -bearbetning

Analysteknik som används i avhandlingen är kvantitativ innehållsanalys. I stället för att räkna förekomsten av vissa ord eller uttryck, kommer förekomsten av innehåll som representerar pliktinriktad syn respektive medveten syn på medborgarskap att räknas och jämföras. Kategorierna är förutbestämda och kommer inte att justeras under processens gång, som man gör i kvalitativ innehållsanalys (Bryman 2019, s. 689–692, 698–701). Valet att inte fokusera sig på antalet vissa bestämda ord eller uttryck motiveras med att det inte entydigt går att bestämma vilka ord och uttryck som skulle täcka de för avhandlingen nödvändiga kategorier i tillräcklig utsträckning. Att endast mäta förekomsten av ord som ”val”, ”valdeltagande”, ”att rösta” berättar inte tillräckligt om förhållningssättet till röstning, nämligen om det anses som det främsta sättet att delta politiskt eller som ett av flera sätten att delta i politiken, vilket är en väsentlig distinktion med tanke på avhandlingens frågeställning. När kategoriseringen baserar sig på teman i stället för ord eller bestämda uttryck, blir det oundvikligt frågan om tolkning (Bryggan 2019, s. 368). Detta är inte ett problem, men kan anses minska på avhandlingens reliabilitet.

Alla nio läroböcker kommer först att analyseras en för en och stycke för stycke. Varje stycke kodas och kan anta ett värde mellan -2 och 2, där -2 står för pliktinriktat, -1 för svagt pliktinriktat, 0 för neutralt, 1 för svagt medvetet och 2 för medvetet medborgarskap. Endast hela tal är möjliga. Eftersom ett stycke kan inrymma innehåll från flera olika kategorier, kodas stycket enligt den kategori som är den mest gällande. Om ett stycke innehåller lika mycket innehåll från både medvetet medborgarskap och pliktinriktat medborgarskap-kategori, kodas stycket med två siffror. Om ett stycke däremot innehåller lika mycket neutralt och medvetet respektive pliktinriktat innehåll, kodas stycket med det värde som inte är neutralt (alltså antingen -2, -1, 1 eller 2). Rubrikerna och info-rutor kodas också på samma sätt som texten, men grafiker, innehållsförteckning, bildtexter och diagram lämnas utanför analysen. För att kunna erbjuda bevis

på de gjorda kodningarna kommer det att tilläggas citat som föreställer hur pliktinriktat respektive medvetet medborgarskap uttrycks i de undersökta kapitlen i böckerna.

Kodningen kan kritiseras från den synvinkeln att den inte möjliggör en djupare analys av olika dimensioner av medborgarkategorierna utan erbjuder information endast om förekomsten. Kritiken är mycket riktig och en kvalitativ innehållsanalys skulle erbjuda ett bättre instrument för mera detaljerad analys. Samtidigt kan kvalitativ innehållsanalys anses vara ännu mera färgad av tolkning än den valda metodiken

För att möjliggöra kodning behöver Daltons båda syner på medborgarskap operationaliseras. I operationaliseringen har det utgått från att lyfta fram sex faktorer vars förekomst ska undersökas. De sex operationaliserade faktorerna från båda uppfattningar består av en faktor som beskriver formen av politiskt deltagande (konkreta handlingar), en som upplyser förhållningssättet till förändring, en som beskriver grundläggande värderingar, en som kan anses beskriva förhållningssätt till andra och två faktorer som klargör för tyngdpunkterna i det egna tankesättet eller politiskt viktiga frågor.

5.3.1 Operationalisering av pliktinriktat medborgarskap

I operationalisering av pliktinriktat medborgarskap har det fokuserats på förekomsten av följande faktorer:

Valdeltagande: En betoning av valdeltagande som det sättet som man ska delta i politiken och påverka samhället.

Förhållningssätt till samhällliga förändringar: Aktsam

Laglydighet: En betoning laglydighet.

Nationell stolthet: Betonats det egna landet och anses det vara bättre än andra länder?

Militären: Betonats nationens försvar och militären?

Individens eget ansvar: Anses individen som ansvarig för sig själv och sina handlingar eller ska samhället se till att alla klarar sig?

I valet av delområden har det strävats till ett försök att täcka de olika delområdena av pliktinriktat medborgarskap på bästa möjliga sätt. De är också valda enligt det mönster som beskrivs tidigare. Betoning av valdeltagande mäter den konkreta deltagarformen, laglydighet anses representera de

grundläggande värderingar, nationell stolthet förhållningssätt till andra och militären och individens eget ansvar politiskt viktiga frågor och tyngdpunkter i politiken. Ett aktsamt förhållningssätt till samhälleliga förändringar mäter inställningen till förändring. Orsaken varför en del förklarande faktorer som Dalton lyfter fram i sin studie inte är listade här, är att jag anser att de inte passar in i den finländska kontexten eller att de är sådana som inte förväntas framkommer i läroböcker (till exempel religiösa yttranden, stöd för ett visst parti). Ålder, utbildningsnivå och etnisk bakgrund är också faktorer som har lämnats utanför operationaliseringen eftersom de är egenskaper som beskriver snarare en person och inte en text. Ifall man utförde en diskursanalys eller en närmare analysering (till exempel fallstudie) av läroböcker, kunde man dock försöka undersöka ifall författarnas ålder, utbildningsnivå eller etnisk bakgrund påverkar det hur texten är skriven eller vilka teman tas upp. Men det faller utanför ramen för denna avhandling.

5.3.2 Operationalisering av medvetet medborgarskap

I operationalisering av medvetet medborgarskap har det fokuserats på förekomsten av följande faktorer:

Politiskt deltagande utöver valdeltagande: En mångsidig uppfattning om sätt att delta i beslutsfattande (delta i demonstrationer, bojkott, stödköp)

Förhållningssätt till förändring: Öppenhet för förändring

Tolerans: En betoning av minoriteter och deras rättigheter.

Global omsorg: En betoning av global omsorg.

Miljöfrågor: En betoning av miljöfrågor.

Ekonomisk jämlikhet: Strävan efter ekonomisk jämlikhet.

I valet av delområden har det strävats till ett försök att täcka de olika delområdena av medvetet medborgarskap på bästa möjliga sätt. De är också valda enligt samma mönster som faktorerna för pliktinriktat medborgarskap. Icke-konventionella former av politiskt deltagande mäter de konkreta deltagarformerna, tolerans anser jag representera de grundläggande värderingar, global omsorg förhållningssätt till andra och miljöfrågor och ekonomisk jämlikhet politiskt viktiga frågor och tyngdpunkter i politiken. Ett öppet förhållningssätt till samhälleliga förändringar mäter inställningen till förändring. Orsaken varför en del förklarande faktorer som Dalton lyfter fram i sin studie inte är

listade här, är att jag anser att de inte passar in i den finländska kontexten eller att de är sådana som inte förväntas framkommer i läroböcker (till exempel religiösa yttranden, stöd för ett visst parti). Ålder, utbildningsnivå och etnisk bakgrund är också faktorer som har lämnats utanför operationaliseringen eftersom de är egenskaper som beskriver snarare en person och inte en text. Ifall man utförde en diskursanalys eller en närmare analysering (till exempel fallstudie) av läroböcker, kunde man dock försöka undersöka ifall författarnas ålder, utbildningsnivå eller etnisk bakgrund påverkar det hur texten är skriven eller vilka teman tas upp. Men det faller utanför ramen för denna avhandling.

Utöver att textinnehållet kommer att analyseras, kommer även kapitlen i böckerna att kategoriseras. Kapitlen kategoriseras på basen av innehållet i tre kategorier, vilka är samhället, ekonomi och deltagande. Kapitlen som beskriver samhället, dess institutioner och grundfunktioner kategoriseras tillhöra kategorin samhället. Ekonomi kategorin inrymmer de kapitlen som behandlar ekonomi (på alla nivåer), arbetslivet och -marknaden samt näringslivet. Kapitlen som behandlar politiskt deltagande, aktivism, väljarbeteende, val och medveten konsumtion kommer att tillhöra kategorin deltagande. Dessa kategorier kommer endast att hjälpa i förevisning av resultaten.

5.4 Validitet och reliabilitet

Avhandlingen är varken entydigt kvalitativ eller kvantitativ. Den kvantitativa innehållsanalysen är den gällande, men eftersom kategorierna baserar sig på teman istället för förekomsten av ord, så förutsätter detta tolkning. Tolkning är igen något som oftare förknippas med kvalitativ forskningsmetodik. Vissa metodikteoretiker anser att man inte borde (eller även ens kan) använda termer som validitet och reliabilitet i samband med kvalitativ forskning (Bryman 2018, s. 465–476). Eftersom tryckt material används i denna studier i stället för intervjuer eller observationer, har jag ändå valt att använda mig av termer som validitet och reliabilitet för att beskriva studiens tillförlitlighet, pålitlighet och möjligheten att replikera studiens resultat.

För att förstärka studiens externa reliabilitet har operationalisering försökts göra så tydlig som möjligt, men eftersom innehållsanalys som baserar sig på kategorisering enligt teman alltid kräver tolkning, sänker detta studiens externa reliabilitet (jämfört med till exempel kvantitativ innehållsanalys där man räknar förekomsten av vissa ord). Böckerna och upplagorna som har analyserats framkommer tydligt i källförteckningen, vilket gör det möjligt för den som är

intresserad att gå direkt till originalet. Studiens externa reliabilitet kan därmed anses vara hög vad kommer till materialet men inte på samma nivå vad kommer till kategoriseringen.

Mättningsvaliditet anses allt som oftast hänga ihop med kvantitativ forskning (Bryman 2018, s. 73). Det ingår en operationalisering av begrepp också i denna avhandling, så därmed anser jag det nödvändigt att även kommentera avhandlingens mättningsvaliditet. Teorin som avhandlingen bygger på grundar sig på kvalitativ forskning i USA. Dalton presenterar i sin bok (2009) klart och tydligt de mätinstrument som han grundar sin teori på. Eftersom det inte går att genomföra en enkätstudie med böcker, har det varit nödvändigt med tanke på syftet med avhandlingen att operationalisera de begrepp (pliktinriktat medborgarskap respektive medvetet medborgarskap) som tillämpas i avhandlingen. I operationaliseringen har man försökt beakta både den finländska kontexten och läroböcker som medium. Dessa har styrt valet av de variabler som ingår i den använda operationaliseringen. En sorts pilotstudie har det genomförts där operationaliseringen har testats. En liknande operationalisering användes i min kandidatavhandling fastän datainsamlingsmetoden avvek lite från den som tillämpas i denna studie. Operationaliseringen fungerade i den studien. Det förblir att se ifall den valda operationaliseringen fungerar också i denna avhandling.

I denna studie kan intern validitet anses handla främst om frågan om det verkligen kan påstås att det är revidering av läroplansgrunder som har orsakat den eventuella förändringen i det undersökta läromaterialet. Tidsintervallet mellan publicering av läromaterialen som grundar sig på läroplansgrunderna från år 2004 och från år 2014 är från tre till åtta år. Det kan anses ha skett även andra förändringar i den samhällliga kontexten som kan ha orsakat de eventuellt framkommande förändringarna. Det som ökar den interna validiteten av studien är att urvalet är brett och består av både reviderade och nyskrivna läroböcker. Framför allt böcker som endast reviderats efter förnyelsen av läroplansgrunderna kan anses ha förändrats främst på grund av just den förändringen. Det förblir möjligt att hävda kausala samband som även gäller läroböckerna i allmänhet med stöd av resultaten i denna studie, men man ska vara försiktig med att dra långtgående slutsatser endast på basen av denna avhandling. Dock är det studerade materialet (läroböcker) alltid kopplat till den kontext de är skrivna i och behovet av revidering kan variera beroende av, hur markanta förändringar som görs i grunderna för läroplanen. Det vore för långtgående att påstå att resultat från studien skulle gälla vid alla revideringar oavsett hur markanta de än är. Redan när man betraktar analysmaterialet för denna studie, kan man märka att det finns en variation. En del förlag har valt att

endast uppdatera de redan skrivna böckerna efter reformen medan andra förlag har valt att ge ut en helt ny bok. Det är inte entydigt när en reform är så stor att det ger upphov till en ny bok eller när det räcker med en uppdatering.

5.5 Analysteknik och tolkning

Den analysteknik som används i avhandlingen är kvantitativ innehållsanalys. Efter kategorisering kommer frekvensen och graden av både pliktinriktade och medvetna anmärkningar räknas för varje bok. För att ge en närmare beskrivning och för att möjliggöra en mera noggrann jämförelse anges frekvensen och graden separat för tre olika delområden. Delområdena är samhälle, ekonomi och deltagande.

Antalet pliktinriktade och medvetna element i böckerna kommer att presenteras på fyra olika nivåer för varje bok:

- antalet element på boknivå
- antalet element inom kategorin ekonomi
- antalet element inom kategorin deltagande
- antalet element inom kategorin samhälle

Utöver absoluta antal (n) kommer det också att anges procentfördelning mellan olika förhållningssätt (pliktinriktat, medvetet, neutralt) samt medeltalet som anses presentera nivån av intensitet för elementen (medeltalet kan variera från -2 till 2). Standardavvikelsen visar hur stor den inre variationen är inom en kategori. Siffrorna kommer att presenteras i en tabell.

Därefter kommer böckerna jämföras på följande sätt

- jämförelse inom gruppen för böcker som följer grunderna för läroplanen 2004
- språklig jämförelse inom gruppen för böcker som följer grunderna för läroplanen 2004
- jämförelse inom gruppen för böcker som följer grunderna för läroplanen 2014
- språklig jämförelse inom gruppen för böcker som följer grunderna för läroplanen 2014
- jämförelse mellan böcker som följer läroplansgrunderna från 2004 och böcker som följer läroplansgrunderna från 2014
- jämförelse mellan böcker som endast reviderats och böcker som blivit helt förnyade

– språklig jämförelse mellan svenskspråkiga och finskspråkiga läroböcker (hela materialet med).

Det kommer inte att genomföras några större kvalitativa dataanalyser utan en enkel jämförelse utgående från antalet yttranden, medeltalen och procentandelarna. Efter jämförelsen kommer resultaten att diskuteras och kommenteras. Det är intressant ifall det går att iaktta en trend men det är likaså möjligt att det i stället för en allmän trend kommer att finnas en stor intern variation inom grupperna. Båda alternativen är mycket intressanta och öppnar möjligheten för tolkning.

6. Analys

I detta kapitel kommer böckerna som utgör urvalet att analyseras. Böckerna har analyserats en för en och resultaten för analysen presenteras skiljt för varje bok. För varje bok är analysen delad i tre delar så att varje delområde (ekonomi, samhälle och deltagande) presenteras skiljt. Resultat för varje delområde presenteras i en tabell i vilken det framkommer absoluta antalet, fördelningen i procent, medeltal och standardavvikelse. Först presenteras böckerna som följer grunderna för läroplanen från år 2004 och därefter böckerna som följer grunderna för läroplanen från år 2014.

6.1 Läroböckerna som följer grunderna för läroplanen 2004

6.1.1 Aikalainen 9

Aikalainen 9 är en av böckerna som följer samma indelning som också tillämpas i avhandlingen. Boken är delad i sex större delar som behandlar olika större helheter och det finns ett varierande antal kapitel under dessa teman. Boken är finskspråkig, har 219 sidor och förlaget är SanomaPro.

6.1.1.1 Ekonomi

Ekonomidelen i boken består av två större kapitelhelheter ("Työnteko ja kuluttaminen" och "Markkinat ja talouden toiminta") och temat behandlas i sammanlagt sexton kapitel (d.v.s. 75 sidor). Tabellen nedan visar att största delen av alla anmärkningar på delområdet är neutrala (nästan 2/3 av alla anmärkningar) och att medvetna anmärkningar finns fler än pliktinriktade anmärkningar på delområdet ekonomi i *Aikalainen 9*.

TABELL 1.

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	66	15,6 %	-1,552	0,501
Medvetna anmärkningar	78	18,5 %	1,696	0,463
Neutrala anmärkningar	278	65,9 %	0,000	0,000
Sammanlagt	422	100 %	0,071	0,995

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

”Nousukauden aikana olisi hyvä säästää rahaa pahan päivän varalle rahastoihin.” (s. 109, kategoriserats representera temat individens eget ansvar)

”suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan vakaat ja turvalliset olot antavat yrityksille hyvät toimintamahdollisuudet.” (s. 112, kategoriserats representera temat nationell stolthet)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

”Kuluttajien valinnat vaikuttavat yritysten toimintaan ja sitä kautta koko yhteiskuntaan ja maailmaan” (s. 65, kategoriserats representera temat alternativa former att påverka)

”Kulutusvalinnoilla voi vaikuttaa paikallisesti ja maailmanlaajuisesti.” (s. 77, kategoriserats representera temat alternativa former att påverka)

”... vaikka olisi tulevaisuuden kannalta hyvä, että elintaso saataisiin pienennettyä.” (s. 119, kategoriserats representera temat globalt ansvar)

”Jotta tulevien sukupolvien olisi mahdollista elää täällä maapallolla yhtä hyvää elämää kuin me nyt elämme, toimintaa on monelta osin muutettava.” (s. 121, kategoriserats representera temat miljö)

6.1.1.2 Samhälle

Temat som har kategoriserats under rubriken samhället behandlas först i boken. Det inledande uppslaget (*”Kotimaamme Suomi”*, s. 6-7) som inte enligt innehållsförteckningen har kategoriserats att tillhöra varken kapitlet *”Yhteiskunta ja hyvinvointi”* eller *”Turvallinen yhteiskunta”* men vars tema tangerar ämnet har också kategoriserats under rubriken samhället i avhandlingen. Delområdet består av fjorton kapitel och två huvudkapitel, vilka utgör sammanlagt 57 sidor. Tabellen nedan visar att största delen av alla anmärkningar inom delområdet är neutrala och pliktinriktade och medvetna anmärkningar fördelas nästan jämt på delområdet samhället i *Aikalainen 9*.

TABELL 2

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	69	19,3 %	-1,657	0,478
Medvetna anmärkningar	63	17,6 %	1,810	0,395
Neutrala anmärkningar	225	63,0 %	0,000	0,000
Sammanlagt	357	99,9 %	0,072	1,129

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

”Lait, asetukset ja säännöt on tarkoitettu kaikkien noudatettaviksi. Niiden rikkomisesta seuraa rangaistus.” (s. 10 kategoriserats representera temat laglydighet)

”Perhe, suku tai ystävät saattavat katkaista suhteet rikolliseen.” (s. 59, kategoriserats representera temat individens eget ansvar)

”Tärkeitä taitoja ja asenteita opitaan ottamalla mallia aikuisilta.” (s. 62, kategoriserats representera temat aktsam förhållningssätt till samhälleliga förändringar)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

”Esimerkiksi kulutustottumukset ja elämäntapa vaikuttavat ympäristön tilaan.” (s. 10, kategoriserats representera temat miljö)

”Suomi ei ole minkään sotilasliiton jäsen, mutta hoitaa osuutensa kansainvälisestä rauhanturvaamisesta ja kriisien hallinnasta.” (s. 41, kategoriserats representera temat globalt ansvar)

”Suvaitsevainen ja hyväntahtoinen suhtautuminen muihin ihmisiin estää riitojen syntymistä ja auttaa niiden ratkaisemisessa.” (s. 39, kategoriserats representera temat tolerans)

”Hyvinvointivaltion periaatteisiin kuuluu, että peruspalvelut ovat kaikkien saatavilla varallisuuteen, elämäntilanteeseen tai asuinpaikkaan katsomatta.” (s. 28, kategoriserats representera temat ekonomisk jämlikhet)

6.1.1.3 Deltagande

Detta delområde består av bokens tio sista kapitel som är listade under två större huvudteman (”Mielipiteet ja vaikuttaminen” och ”Vallankäyttö ja päätöksenteko”, sammanlagt 57 sidor). Tabellen 3 visar att delområdet deltagande är det mest neutrala delområdet i boken *Aikalainen 9*.

Om man jämför delområdet deltagande i *Aikalainen 9* med andra delområden i boken kan man märka att antalet laddade anmärkningar är mycket mindre på detta delområde än på de två andra delområden. På delområdet deltagande finns det laddade anmärkningar sammanlagt lika mycket som det inom andra delområden finns enbart pliktinriktade eller medvetna anmärkningar ensam. Pliktinriktade anmärkningar är vanligare än medvetna anmärkningar på delområdet.

TABELL 3

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	48	14,4 %	-1,479	0,505
Medvetna anmärkningar	31	9,3 %	1,548	0,506
Neutrala anmärkningar	255	76,3 %	0,000	0,000
Sammanlagt	334	100 %	-0,069	0,770

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

”Kansalaisten on tunnettava säännöt ja noudatettava niitä.” (s. 142, kategoriserats representera temat laglydighet)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

”Tämän toteutumiseksi yhteistyöhön [internationellt, som berör samhällsmedlemmar] täytyy tulevaisuudessa löytyä uusia demokraattisempia muotoja ja toimintatapoja.” (s. 151, kategoriserats representera teman öppenhet för samhällliga förändringar samt alternativa sätt att delta)

”Puoluekenttä voi muuttua” (s. 155, kategoriserats representera temat öppenhet för samhällliga förändringar)

6.1.2 Ungdom och samhälle

Boken är den enda som ursprungligen är skriven på svenska av de böcker som följer läroplansgrunderna från år 2004. Det kommer tydligt fram i boken att den är avsedd för elever i Svenskfinland och boken innehåller mest text av de alla analyserade böckerna (275 sidor med minst bilder och största storlek på boken). Boken är uppdelad i tre kurser som motsvarar avhandlingens

analysuppläggets fördelning (ekonomi, samhället och deltagande). Förlaget är Schildts & Söderströms.

6.1.2.1 Ekonomi

Delen består av de fyra sista kapitlen i boken ("Ekonomi - en del av vardagen", "Ekonomi och samhället", "Ekonomi i världen" och "Företagskunskap") och utgör sammanlagt 95 sidor. Liksom sidantalet redan indikerar, så behandlas ämnet mycket grundligt. Stilen på delområdet är väldigt beskrivande vilket också kan avläsas i andelen anmärkningar som kategoriserats som neutrala (n= 429, 78 %). Laddade anmärkningar fördelar sig rätt så jämt mellan pliktinriktade och medvetna anmärkningar.

TABELL 4

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	56	10,2 %	-1,339	0,478
Medvetna anmärkningar	65	11,8 %	1,631	0,486
Neutrala anmärkningar	429	78,0 %	0,000	0,000
Sammanlagt	550	100 %	0,056	0,738

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

"Finland var starkt med i denna utveckling trots att vårt land inte tog emot ekonomiskt understöd av USA." (s. 203, kategoriserats representera temat nationell stolthet)

"... stort kunnande i Finland, något som har rönt erkännande också i andra länder." (s. 204, kategoriserats representera temat nationell stolthet)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

"Men ändå svälter närmare en miljard människor dagligen på vår jord. Vi behöver således tillväxt, en tillväxt som också sprider sig till alla världsdelar." (s. 223, kategoriserats representera temat globalt ansvar)

"Om du tycker det är viktigt att värna om miljön, så kan du påverka genom de varor du köper..." (s. 224, kategoriserats representera temat miljö samt alternativa sätt att delta)

”Det finns många rättvise- och ansvarsfrågor som måste lösas inom ramen för globaliseringen.” (s. 243, kategoriserats representera temat globalt ansvar)

”I längden kan dock produktionsökning medföra nedsmutsning av naturen.” (s. 248, kategoriserats representera temat miljö)

6.1.2.2 Samhälle

Avsnittet består av de tre inledande kapitlen i boken (”Individen i samhället”, ”Lag och säkerhet” och ”Finlands folk”), vilka utgör sammanlagt 67 sidor. Tabellen 5 visar att kapitlet innehåller till stor del neutrala anmärkningar (över 70 %) och de laddade anmärkningarna är oftare pliktinriktade än medvetna, fast skillnaden inte är stor. Det som är iögonfallande bland de pliktinriktade anmärkningarna är att de representerar ofta en stolthet över den finlandssvenska kulturen (se citatet senare), vilket skulle också kunna kategoriseras som tillhöra kategorin tolerans och därmed medvetna anmärkningar. Valet att motivera stolthet över den finlandssvenska kulturen som pliktinriktat motiveras med att boken riktar sig till finlandssvenskar, så ställningstaganden kan anses förstärka tillhörighet inom gruppen istället för en öppenhet för (andra) minoriteter.

TABELL 5

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	79	15,1 %	-1,646	0,481
Medvetna anmärkningar	60	11,5 %	1,633	0,486
Neutrala anmärkningar	385	73,5 %	0,000	0,000
Sammanlagt	524	100,1 %	0,056	0,879

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

”För att få leva tryggt i ett samhälle måste var och en alltså uppföra sig på ett vist sätt.” (s. 35, kategoriserats representera temat laglydighet)

”... den finlandssvenska livstilen som ett exempel för andra att ta efter.” (s. 57, kategoriserats representera temat för nationell stolthet)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

”Synen på straffets betydelse kan variera från land till land och under olika tider.” (s. 42, kategoriserats representera temat öppenhet för samhällliga förändringar)

6.1.2.3 Deltagande

Deltagande behandlas i boken i den delen som är menat att utgöra kurs två (i boken 91 sidor och består av följande kapitel ”Ta del av makten i samhället!”, ”Lokalsamhället”, ”Makten i staten” och ”Europeiska unionen”). Delområdet är mycket neutralt men består av en utförlig och detaljerad redogörelse för deltagande ända från lokalnivå till EU-nivå. Detta kan också ses i antalet anmärkningar (608 st.) samt fördelningen mellan de olika kategorierna (se tabellen nedan).

TABELL 6

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	73	12,0 %	-1,616	0,490
Medvetna anmärkningar	53	8,7 %	1,642	0,484
Neutrala anmärkningar	482	79,2 %	0,000	0,000
Sammanlagt	608	99,9 %	-0,051	0,771

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

”Ibland måste man dessvärre ta till våldsmetoder för att hindra mänskliga tragedier.” (s. 164, kategoriserats representera militären)

”... den finska marken fanns i många äldre människors hjärtan som en viktig del av vår självständighet.” (s. 169, kategoriserats representera temat aktsamt förhållningssätt för förändring samt nationell stolthet)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

”Snabba förändringar i världen omkring oss kräver att också lagarna följer med sin tid” (s. 130, kategoriserats representera öppenhet för samhällliga förändringar)

”För små grupper så som Svenska folkpartiet är det inte alltid lätt att få understöd i riksdagen för den svenskspråkiga befolkningen och dess speciella situation.” (s. 130, kategoriserats representera minoritet)

”Helst skall bidragen också uppmuntra jordbrukarna att producera så ekologiskt som möjligt” (s. 165, kategoriserats representera miljö)

”Där sägs att EU skall se till att man producerar allt mer mat till en hungrande värld i vilken närmare 1 miljard människor svälter.” (s. 165, kategoriserats representera globalt ansvar)

”I dag är det viktigt att som ung lära sig språk, bli bekant med andra kulturer och träffa människor från olika länder.” (s. 166, kategoriserats representera tolerans)

6.1.3 Forum 9

Forum 9 är den andra svenskspråkiga boken som analyseras i avhandlingen inom ramen för böcker som följer läroplansgrunderna från år 2004. Boken är översatt till svenska från finska (översättning av Gunilla Stenfors). Strukturen i boken följer inte ett likadant mönster som finns i *Ungdom och samhälle* och i *Aikalainen 9*. Överlag kan man säga att olika teman inte är lika skarpt åtskilda i boken som i andra böckerna, utan samma ämnesområde tangeras i flera olika kapitel.

6.1.3.1 Ekonomi

Temat ligger i fokus i två huvudkapitel (”Familjens och de ungas ekonomi” och ”Nationalekonomi och ekonomisk politik”) som rymmer under sig tio kortare kapitel (sammanlagt 70 sidor). Tabellen 7 visar att delområdet betecknas av neutralitet (65,9 %). Pliktinriktade anmärkningar utgör över hälften av de laddade anmärkningarna, men medvetna anmärkningar har i genomsnitt varit kraftigare än pliktinriktade anmärkningar där de framkommer (kommer fram när man jämför medeltalet för båda kategorier).

TABELL 7

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	79	22,1 %	-1,329	0,473
Medvetna anmärkningar	43	12,0 %	1,605	0,495
Neutrala anmärkningar	236	65,9 %	0,000	0,000
Sammanlagt	358	100 %	-0,101	0,877

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

”Trots en del missförhållanden är situationen i Finland mycket bättre än i många andra europeiska länder.” (s. 99, kategoriserats representera temat nationella stolthet)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

”En medborgare har stor makt som konsument. Vi kan påverka både de företag som finns omkring oss och andra människor med våra egna köpbeslut.” (s. 79, kategoriserats representera temat alternativa sätt att delta)

”I den ekonomiska konsumtionen är det viktigt att spara på miljön och minska konsumtionen.” (s. 79, kategoriserats representera temat miljö)

”Klimatförändringen är oroväckande och man antar att den förvärras av ekonomiskt tillväxt.” (s. 112, kategoriserats representera temat miljö)

6.1.3.2 Samhälle

Delområdet samhälle består av fyra huvudkapitel (”Får jag presentera: Finland”, ”Familjeliv i Finland”, ”Välfärdsstaten och beskattningen” och ”Finland är ett tryggt land”) samt inledande korta kapitlet ”Skolmaten och jag”. Fördelningen mellan de olika anmärkningarna är förhållandevis jämn mellan de använda kategorierna och det finns nästan lika mycket pliktinriktade anmärkningar som det finns neutrala anmärkningar (se tabellen 8).

TABELL 8

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	134	34,8 %	-1,634	0,483
Medvetna anmärkningar	101	26,2 %	1,564	0,498
Neutrala anmärkningar	150	39,0 %	0,000	0,000
Sammanlagt	385	100 %	-0,158	1,302

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

”Till vår kulturs värderingar när det gäller parförhållanden hör att man är trogen sin partner. Månggifte har emellertid under historiens gång varit en accepteras samlevnadsform och existerar fortfarande i en del kulturer.” (s. 37, kategoriserats representera temat aktsamt förhållningssätt för förändring)

”Finland har ett av världens bästa skolsystem.” (s. 59, kategoriserats representera temat nationell stolthet)

”Men det finns många, ibland överraskande faror på nätet.” (s. 216, kategoriserats representera aktsamt förhållningssätt till förändring)

”Ett litet brott är också ett brott” (s. 220, kategoriserats representera laglydighet)

”Finland har aldrig hört till någon militär allians, och försvaret har alltså inte varit beroende av något annat lands hjälp.” (s. 235, kategoriserats representera militär)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

”Det är vars och ens ensak vad man uppfattar som sin familj” (s. 44, kategoriserats representera temat tolerans)

”I Finland finns det inte samma extrema fattigdom som i utvecklingsländerna, men alla har inte möjlighet att leva ett likvärdigt liv i ekonomiskt hänseende.” (s. 56, kategoriserats representera temat ekonomisk jämlikhet)

”Mycket större riskfaktor är fattigdom och ojämlikhet i samhället.” (s. 221, kategoriserats representera ekonomisk jämlikhet)

6.1.3.3 Deltagande

Delområdet deltagande består av tre huvudkapitlen (”Du kan också påverka!”, ”Klimatet förändras – men förändras vi?” och ”Det är folket som har makten”, sammanlagt 74 sidor), vilka i sin del består av sammanlagt elva kapitel. Kapitlet ”Klimatet förändras - men förändras vi?” har en stark medveten betoning medan ”Det är folket som har makten” återspeglar en pliktinriktad syn på medborgarskap. Helheten är tudelad vilket också kan avläsas i tabell 9. De medvetna anmärkningarna har kategoriserats vara kraftigare (medeltalet 1,724) än de pliktinriktade (medeltalet -1,429).

TABELL 9

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	105	30,8 %	-1,429	0,497
Medvetna anmärkningar	87	25,5 %	1,724	0,450
Neutrala anmärkningar	149	43,7 %	0,000	0,000
Sammanlagt	341	100 %	0,000	1,232

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

”Har vi snart uppnått en situation, då det är mera intressant att rösta med mobilen i tv:ns underhållningstävling, än att rösta i våra val?” (s. 157, kategoriserats representera valdeltagande samt aktsamt förhållningssätt till förändring)

”Nuförtiden är medborgarna inte lika aktiva. Intresset för att rösta i valen har sjunkit oroväckande.” (s. 157, kategoriserats representera valdeltagande samt aktsamt förhållningssätt till förändring)

”Då presidenten säger sin i åsikt i någon fråga, respekteras den” (s. 202–203, kategoriserats representera aktsamt förhållningssätt till förändring)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

”Våra medier blir allt mångsidigare, och kan inspirera användarna att tänka på nya sätt och öka deras tolerans.” (s. 163, kategoriserats representera tolerans)

*”Finland måste **bereda sig på att ta emot klimat- och miljöflyktingar.**”* (s. 170, kategoriserats representera både miljö och globalt ansvar)

”Var och en är själv ansvarig för sin livsmiljö, och för sin egen del men också får jordens framtid.” (s. 174, kategoriserats representera miljö)

*”**Lagar är inte eviga och oföränderliga, utan de formas enligt samhällets värderingar och attityder.**”* (s. 192, kategoriserats representera öppenhet för samhällliga förändringar)

6.1.4 Memo

Memo 9 är utgiven av Edita som är ett förlag som ägs av finska staten. *Memo 9* är utkommen just innan reformen trädde i kraft. Boken består av nio helheter och sammanlagt 261 sidor. Strukturen följer långt den fördelning som tillämpas i avhandlingen.

6.1.4.1 Ekonomi

Ekonomi är det som behandlas utförligaste i boken, åtminstone om man ser på sidantalet (102 sidor). Temat är den bestämmande i fyra huvudkapitel (”Työnteko”, ”Kuluttaminen”, ”Yritystoiminta” och ”Kansantalous”), vilka består av sexton kapitel. Många kapitel är väldigt långt endast beskrivande och saknar starka värdeladdade ställningstaganden (61,1 % av kodade anmärkningar), men svaga präglings mot det ena eller det andra hållet kan hittas. När man jämför det absoluta antalet anmärkningar som har kategoriserat ha antingen en pliktinriktad eller medveten syn på medborgarskap kan man se att pliktinriktade anmärkningar finns nästan dubbelt så mycket som medvetna anmärkningar.

TABELL 10

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	82	24,9 %	-1,390	0,490
Medvetna anmärkningar	46	14,0 %	1,652	0,482
Neutrala anmärkningar	201	61,1 %	0,000	0,000
Sammanlagt	329	100 %	-0,116	0,971

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

”Työnantaja tulee harvoin hakemaan ketään töihin kotisohvalta, joten jokaisen on etsittävä työpaikkansa itse.” (s. 48, kategoriserats representera individens eget ansvar)

”Lakeja noudattavien yritysten toiminta käy vaikeaksi, kun pimeää työtä teettävä yritys voi myydä tuotteitaan tai palveluitaan muita halvemmalla.” (s. 49, kategoriserats representera laglydighet)

”Suomalainen yhteiskunta siis toimii kokonaisuutena hyvin.” (s. 59, kategoriserats representera nationell stolthet)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

”Selkein esimerkki työelämän epätasa-arvosta liittyy palkkaeroihin.” (s. 46, kategoriserats representera ekonomisk jämlikhet)

”Miesenemmistöisissä ammateissa palkat ovat huomattavasti naisvaltaisia aloja parempia, vaikka työhön vaadittava koulutustaso olisi sama.” (s. 54, kategoriserats representera ekonomisk jämlikhet)

”Ympäristö ei kestä nykyistä kuluttamista, ...” (s. 101, kategoriserats representera miljö)

”Kuluttaminen on siis tärkeä vaikuttamisen muoto.” (s. 102, kategoriserats representera alternativa sätt att påverka)

”Tämä taas on vastoin yleisesti hyväksyttyä ajatusta siitä, että ihmisten välisiä tuloeroja on tarkoitus tasata nimenomaan tuloverotuksella.” (s. 153, kategoriserats representera ekonomisk jämlikhet)

6.1.4.2 Samhälle

Avsnittet som handlar om samhälle består av tre huvudkapitel (69 sidor) i *Memo*. Boken börjar med en allmän presentation om Finland, tredje huvudtema är välfärdssamhälle och avslutningsvis behandlas ännu säkerhetsfrågor. I avsnittet förekommer de båda synsätten på medborgarskap och de kan anses vara nästan jämt presenterade, men när man jämför siffrorna i tabellen kan man avläsa att den medvetna synen på medborgarskap är lite starkare.

TABELL 11

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	72	29,6 %	-1,556	0,500
Medvetna anmärkningar	87	35,8 %	1,713	0,455
Neutrala anmärkningar	84	34,6 %	0,000	0,000
Sammanlagt	243	100 %	0,152	1,378

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

”Sääntöjen tarkoitus on helpottaa kaikkien elämää” (s. 17, kategoriserats representera laglydighet)

”Suomen koulutusjärjestelmän hyvä maine ja maksuttomuus ovat myös houkuttelevat tulijoita.” (s. 33, kategoriserats representera nationell stolthet)

”Tavoitteena on, että ihmiset osallistuvat pidemmän aikaa hyvinvointivaltion rahoittamiseen sen sijaan, että heidän toimeentulonsa perustuisi yhteiskunnan maksamiin rahallisiin tukiin.” (s. 90, kategoriserats representera individens eget ansvar)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

”Suomi on moniarvoinen yhteiskunta, jossa on monia erilaisia perhemalleja.” (s. 22, kategoriserats representera tolerans)

”Esimerkkinä valoittajien suvaitsemattomuudesta voi pitää sitä, että samaanin perustyökälun, noitarummun, omistamisesta rangaistiin vielä 1770-luvulla kuolemantuomiolla.” (s. 37, kategoriserats representera minoriteter)

”Mahdollisuus pärjäämiseen kuuluu kaikille.” (s. 69, kategoriserats representera ekonomisk jämlikhet)

”Vaikka kuntien peruspalvelut ja valtion sosiaalitet tasaavat tuloeroja, kaikilla ei Suomessa mene hyvin.” (s. 82, kategoriserats representera ekonomisk jämlikhet)

6.1.4.3 Deltagande

De olika formerna att delta i politiken och försöka påverka sin omgivning samt samhällliga institutioner tas upp i två varandra följande kapitel i mitten av boken. Utöver dessa räknas de inledande sidorna (8–13) tillhöra delområdet (73 sidor sammanlagt). Stilen i kapitlen är beskrivande, vilket också visas i tabell 12. Pliktinriktade anmärkningar är både fler i antal än medvetna anmärkningar och medeltalet av alla anmärkningar pekar också mot ett pliktinriktat håll.

TABELL 12

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	70	31,0 %	-1,500	0,504
Medvetna anmärkningar	41	18,1 %	1,463	0,505
Neutrala anmärkningar	115	50,9 %	0,000	0,000
Sammanlagt	226	100 %	-0,199	1,083

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

”*Ilman lakeja yhteiskunnassa elettäisiin jatkuvalla törmäyskurssilla.*” (s. 184, kategoriserats representera laglydighet)

”*Demokratian kannalta on tärkeää, että mahdollisimman moni äänestää.*” (s. 189, kategoriserats representera formella deltagarformer)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

”*Pienetkin teot, kuten päivitykset sosiaalisessa mediassa tai välituntikeskustelut, voivat olla poliittisista osallistumista.*” (s. 170, kategoriserats representera alternativa sätt att påverka)

”*Jos internetin tarjoamat monet mahdollisuudet otetaan käyttöön, tilanne voi kuitenkin muuttua jo lähitulevaisuudessa.*” (s. 186, kategoriserats representera öppenhet för förändring)

6.2 Läroböckerna som följer grunderna för läroplanen 2014

6.2.1 Yhteiskuntaopin taitaja 9

Yhteiskuntaopin taitaja 9 har ersatt *Aikalainen 9* som lärobok i samhällslära som publiceras av förlaget Sanoma Pro. Boken är en helt och hållet ny bok och inte en uppdatering av någon tidigare publicerad bok. Endast en av fem författarna för *Yhteiskuntaopin taitaja 9* är samma som med *Aikalainen 9*. *Yhteiskuntaopin taitaja* är delad i sex större helheter som följer den fördelning som används i avhandlingen.

6.2.1.1 Ekonomi

Delområdet ekonomi består av helheterna ”Rahan käyttö” och ”Markkinatalous” (sammanlagt 77 sidor). Det kan avläsas i tabell 13 att kapitlet är långt beskrivande med över hälften av alla anmärkningar kodade som neutrala. Pliktinriktade anmärkningar (n= 93) utgör 26 % av kodade innehållet medan medvetna anmärkningar (n = 61) utgör 17 % av innehållet. Om man betraktar medeltalen för de olika anmärkningarna, kan man märka att medvetna anmärkningar har varit kraftigare (oftare 2 än pliktinriktade har varit -2) än pliktinriktade anmärkningar. Det förklarar

också varför det sammanlagda medeltalet endast är svagt negativt fastän pliktinriktade anmärkningar finns betydligt mycket mera i antal än medvetna anmärkningar.

TABELL 13

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	93	26,0 %	-1,409	0,494
Medvetna anmärkningar	61	17,0 %	1,475	0,504
Neutrala anmärkningar	204	57,0 %	0,000	0,000
Sammanlagt	358	100 %	-0,115	0,991

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

”Maksuhäiriömerkintä vaikeuttaa erittäin paljon normaalia elämää.” (s. 79,

kategoriserats representera aktsamt förhållningssätt till framtiden)

”Ihmiset joutuvat työelämänsä aikana opiskelemaan jatkuvasti lisää, jopa monia eri ammatteja.” (s. 97, kategoriserats representera aktsamt förhållningssätt till framtiden)

”Yrittäjän on itse kuitenkin viime kädessä huolehdittava, että toiminta on kannattavaa ja velvoitteet tulevat hoidettua.” (s. 112, kategoriserats representera individens eget ansvar)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

”Luonnonvaroja on käytettävä vastuullisesti ja luonnon kantokyky huomioiden.” (s. 112, kategoriserats representera miljö)

”Globalisaation hyödyt eivät jakaudu tasan.” (s. 139, kategoriserats representera globalt ansvar och ekonomisk jämlikhet)

”Kuluttajien tekemillä valinnoilla ja erilaisten kansalaisjärjestöjen painostuksella on ollut vaikutusta myönteiseen kehitykseen, kun toiminta on pakottanut myös suuryrityksiä muuttamaan tapojaan.” (s. 139, kategoriserats representera alternativa deltagarformer)

6.2.1.2 Samhälle

Helheterna ”Hyvinvointi” och ”Oikeusvaltio” samt det inledande uppslaget (s. 6–7) utgör delområdet samhälle i boken (sammanlagt 64 sidor). Tabellen 14 visar att anmärkningarna på delområdet fördelas förhållandevis jämt mellan neutrala, pliktinriktade och medvetna anmärkningar. Vanligaste av alla är neutrala anmärkningar (n= 139, 38,1 %) men det finns endast 5% mindre

pliktinriktade anmärkningar (n= 122, 33,4 %). Medeltalet för alla kodade anmärkningar är nära neutralt, vilket betyder att de medvetna anmärkningarna som finns mindre i antal har också på detta delområdet varit kraftigare än pliktinriktade anmärkningarna.

TABELL 14

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	122	33,4 %	-1,369	0,484
Medvetna anmärkningar	104	28,5 %	1,558	0,499
Neutrala anmärkningar	139	38,1 %	0,000	0,000
Sammanlagt	365	100 %	-0,014	1,212

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

”Esimerkiksi imeväiskuolleisuus on Suomessa hyvin vähäistä ja oppimistulokset hyviä.” (s. 14, kategoriserats representera nationell stolthet)

”Vanhempi ei ole enää vastuussa täysi-ikäisen lapsensa tekemisistä eikä elättämisestä...” (s. 15, kategoriserats representera individens eget ansvar)

”Työttömyys on yksi isoista vastoinkäymisistä.” (s. 44, kategoriserats representera strävan att klara sig ensam samt aktsamt förhållningssätt till förändring)

”Valtion tehtävänä on suojella kansalaisia ja huolehtia siitä, että lakien ja sääntöjen rikkomisesta seuraa rangaistus.” (s. 48, kategoriserats representera militären och laglydighet)

”Rikosrekisteri vaikeuttaa rikoksesta tuomitun elämää.” (s. 65, kategoriserats representera laglydighet)

”Hyökkääjän näkökulmasta katsottuna hyökkääminen Suomeen aiheuttaisi paljon tappioita ja veisi runsaasti aikaa.” (s. 67, kategoriserats representera militären)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

”Perheet ovat muuttuneet ajan kuluessa.” (s. 16, kategoriserats representera öppenhet för förändring)

”Suomessa kaikki ovat samanarvoisia ja yhdenvertaisia.” (s. 28, kategoriserats representera tolerans och ekonomisk jämlikhet)

”Yhteiskunta tarjoaa apua erityisesti silloin, kun ihmiset kohtaavat taloudellisia vastoinkäymisiä.” (s. 38, kategoriserats representera ekonomisk jämlikhet)

”Suomi ja suomalaiset ovat vaurastuneet vuosikymmenten kuluessa, mutta samalla ihmisten välinen eriarvoisuus on lisääntynyt.” (s. 41 kategoriserats representera ekonomisk jämlikhet)

6.2.1.3 Deltagande

Delområdet deltagande består av de två sista helheterna ”Vaikuttaminen” och ”Päätöksenteko” (sammanlagt 63 sidor). Delområdet är det enda i *Yhteiskuntaopin taitaja 9* på vilket medvetna anmärkningar är vanligare än pliktinriktade. Tabellen 15 visar att de medvetna anmärkningarna är kraftiga när medeltalet för medvetna anmärkningar är 1,867. Fastän medvetna anmärkningar är vanligare än pliktinriktade, så är de neutrala anmärkningarna allra vanligaste (54 % av innehållet).

TABELL 15

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	65	19,3 %	-1,615	0,490
Medvetna anmärkningar	90	26,7 %	1,867	0,342
Neutrala anmärkningar	182	54,0 %	0,000	0,000
Sammanlagt	337	100 %	0,187	1,216

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

”Jos nuoret eivät äänestä ja asetu vaaleissa ehdolle, heidän äänensä ei pääse kuuluviin.” (s. 153, kategoriserats representera valdeltagande)

”Suomessa on hyvät edellytykset toimivaan kansalaisyhteiskuntaan.” (s. 159, kategoriserats representera nationell stolthet)

”Äänestämistä pidetäänkin usein parhaana keinona vaikuttaa.” (s. 163, kategoriserats representera valdeltagande)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

”Omaa ja toisten elämää voi muuttaa monella tavalla.” (s. 148, kategoriserats representera alternativa deltagarformer och öppenhet för förändring)

”Tasa-arvoisen avioliittolain hyväksyminen osoittaa, että suomalainen yhteiskunta on muuttunut arvoiltaan sallivampaan suuntaan.” (s. 167, kategoriserats representera alternativa tolerans och öppenhet för förändring)

”Ilmastomuutos uhkaa koko maailmaa.” (s. 200, kategoriserats representera miljö)

”Rikkaiden maiden tulee auttaa köyhiä maita.” (s. 202, kategoriserats representera globalt ansvar)

6.2.2. I tiden

Boken är den enda finlandssvenska boken av de böcker som följer reviderade läroplansgrunderna. Boken är skriven av Johanna Bonäs och Janne Strang, utgiven av Schildts & Söderström och består av 248 sidor. Strukturen som boken följer faller inte ihop med den fördelning som används i avhandlingen, men det redogörs för varje delområde vilka kapitel som har räknats tillhöra delområdet.

6.2.2.1. Ekonomi

Delområdet inrymmer följande kapitel ”Näringslivet i Finland” (kap. 6), ”Flytta hemifrån” (kap 25), ”Arbetslivets regler” (kap 26), ”Starta eget” (kap 27), ”Köp av varor och tjänster” (kap 28), ”Låna pengar” (kap. 29), ”Ekonomiplanering” (kap. 30) och ”Hållbar utveckling” (kap. 30). Delområdet består alltså av åtta kapitel och 53 sidor. Tabellen 16 visar anmärkningarnas fördelning på delområdet. Fastän det finns mera pliktinriktade anmärkningar så har de varit mycket svagare än de medvetna anmärkningarna. Detta kan man se genom att titta på medeltalet av alla anmärkningar inom delområdet eller genom att jämföra medeltalet för de kodade kategorierna.

TABELL 16

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	61	22,9 %	-1,377	0,489
Medvetna anmärkningar	49	18,4 %	1,714	0,456
Neutrala anmärkningar	156	58,6 %	0,000	0,000
Sammanlagt	266	99,9 %	0,000	1,035

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

”Finland är ett exempel på att också ett litet land utan stora råvarutillgångar kan ha ett välfungerande näringsliv och god ekonomi.” (s. 47, kategoriserats representera nationell stolthet)

”Också fast man har små inkomster är det viktigt att försöka spara pengar.” (s. 240, kategoriserats representera individens eget ansvar)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

”Skillnaderna mellan de allra rikaste och de allra fattigaste är fortfarande stor.” (s. 243, kategoriserats representera ekonomisk jämlikhet)

”Vår livsstil är inte hållbar ur ett ekologiskt perspektiv.” (s. 244, kategoriserats representera miljö)

”Men det är framförallt vi som bor i den rikare delen av världen som lättast kan ta vårt ansvar.” (s. 246, kategoriserats representera globalt ansvar)

6.2.2.2 Samhälle

Delområdet består av följande kapitel ”En självständig stat” (kap. 1), ”En demokrati” (kap 2), ”Alla är lika mycket värda” (kap. 3), ”Brott mot mänskliga rättigheter ” (kap. 4), ”En välfärdsstat” (kap. 5), ”Finlands demografi” (kap. 7), ”Medborgare i Finland” (kap. 8), ”Finlandssvenskarna” (kap. 9), ”Finlands nationella minoriteter” (kap. 10), ”Migration mellan länder” (kap. 11), ”Rättshandlingsförmåga och rättsligt” (kap. 22), ”Brott och straff” (kap. 23) och ”Familjelivets regler” (kap. 24). Sammanlagt blir det alltså tretton kapitel, 106 sidor och hela 492 kodade anmärkningar. Tabellen 17 visar att största delen av innehållet har kategoriserats som neutralt (44,7 %) men över hälften av delområdets innehåll har antingen en pliktinriktat eller medveten syn på medborgarskap (55,2 %). De medvetna anmärkningarna har varit kraftigare än pliktinriktade, men båda kategorierna har ett medeltal över (1,5/-1,5).

TABELL 17

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	165	33,5 %	-1,503	0,502
Medvetna anmärkningar	107	21,7 %	1,720	0,451
Neutrala anmärkningar	220	44,7 %	0,000	0,000
Sammanlagt	492	99,9 %	-0,130	1,230

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

”Välfärdssamhället har också kritiserats för att det inte uppmuntrar till företagsamhet.” (s. 44, kategoriserats representera individens eget ansvar)

”Alla har skyldighet att känna till vad man inte får göra.” (s. 186, kategoriserats representera laglydighet)

”Du får också en anteckning i straffregistret, vilket kan försvåra dina möjligheter att få arbete senare.” (s. 187, kategoriserats representera laglydighet)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

”I framtiden kan nya utbrytningar ske eftersom det finns många regioner i Europa där en del av folket drömmer om en framtida självständighet.” (s. 9, kategoriserats representera öppenhet för förändring)

”Men idag innebär demokrati mycket annat än rösträtt och våra dagars sätt att se på demokrati har inte mycket gemensamt med den demokrati som tillämpades i antakens Aten.” (s. 15, kategoriserats representera öppenhet för förändring)

”Det finns många olika typer av familjer; storfamilj där flera generationer delar hushåll, traditionella kärnfamiljer som består av två föräldrar med barn, ensamförsörjare där en förälder bor med barnen, styvfamiljer där föräldrarna har barn sedan tidigare, regnbågsfamiljer där föräldrarna är av samma kön och fosterfamiljer där fosterföräldrar tillfälligt tar hand om någon annans barn.” (s. 196, kategoriserats representera öppenhet för förändring)

6.2.2.3 Deltagande

Deltagande är det enda delområde i boken som består av två hela avsnitt. Dessa är ”Finlands styre” (40 sidor, fem kapitel) och ”Aktivt medborgarskap och påverkan” (40 sidor, fem kapitel).

Delområdet är mycket beskrivande och neutral, vilket framgår i tabellen 18. Endast 29,4 % av alla anmärkningar har kodats ha en laddning åt någondera håll.

TABELL 18

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	45	12,6 %	-1,489	0,506
Medvetna anmärkningar	60	16,8 %	1,683	0,469
Neutrala anmärkningar	253	70,7 %	0,000	0,000
Sammanlagt	358	100,1 %	0,095	0,902

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

”Det kallas partidisciplin och är grunden för ett fungerande och förutsägbart lagstiftningsarbete.” (s. 106, kategoriserats representera aktsamt förhållningssätt till förändringar)

”Du måste själv välja att utnyttja din rösträtt, du måste själv välja att ta del av information och du måste själv välja att yttra din åsikt.” (s. 106, kategoriserats representera val och röstning samt individens eget ansvar för sig själv)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

”Idag väljer många att försöka påverka genom att själv föregå med gott exempel via val av livstil och konsumtion.” (s. 172, kategoriserats representera alternativa sätt att påverka)

”Det kan handla om att man vill signalera att också djur är värda att behandlas humant eller att miljöbelastningen av köttindustrin utgör ett hot mot klimatet.” (s. 172, kategoriserats representera miljö)

6.2.3 Forum 9, uppdaterad

Forum 9 är den andra boken som är tillgänglig på svenska och som analyseras i avhandlingen inom ramen för böcker som följer grunderna för läroplanen från år 2014. Boken är översatt till svenska från finska (översättning av Gunilla Stenfors). Boken har genomgått endast en liten revidering efter förnyelsen av läroplansgrunderna 2014 och största delen av innehållet är identiskt med den upplagan av boken som följer läroplansgrunderna från år 2004. Revideringen syns främst i uppdaterade siffror (t.ex. antalet kommuner i Finland s. 184) och att man har uppdaterat innehållet

att motsvara den förnyade lagstiftningen (t.ex. i och med könsneutralt äktenskapslag talar man inte mera skiljt om registrerade parförhållande s. 30–31). Bilder har också bytts på vissa sidor (t.ex. s. 26, 147, 199). Det finns en del meningar och stycken som har genomgått en större revidering, men andelen är inte stor. Jag har valt att inte lyfta upp några citat från de olika delområden eftersom innehållet är så identiskt med det som redan presenteras i kapitel 6.1.3 *Forum 9*.

6.2.3.1 Ekonomi

Temat ligger i fokus i två huvudkapitel (”Familjens och de ungas ekonomi” och ”Nationalekonomi och ekonomisk politik”) som rymmer under sig tio kortare kapitel (sammanlagt 70 sidor). Tabellen 19 visar att delområdet betecknas av neutralitet när över 66 % av alla kodade anmärkningar är neutrala. Pliktinriktade anmärkningar finns nästan dubbelt så mycket som medvetna anmärkningar, men då medvetna anmärkningar framkommer är de kraftigare än pliktinriktade (medeltalet för medvetna anmärkningar 1,619, medeltalet för pliktinriktade anmärkningar -1,350).

TABELL 19

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	77	21,9 %	-1,350	0,480
Medvetna anmärkningar	42	11,9 %	1,619	0,492
Neutrala anmärkningar	233	66,2 %	0,000	0,00
Sammanlagt	352	100 %	-0,010	0,884

6.2.3.2 Samhälle

Delområdet samhälle består av fyra huvudkapitel (”Får jag presentera: Finland”, ”Familjeliv i Finland, Välfärdsstaten och beskattningen” och ”Finland är ett tryggt land”) samt inledande korta kapitlet ”Skolmaten och jag”. Fördelningen mellan de olika anmärkningarna representeras i tabellen 20, som visar att neutrala anmärkningar finns mest (n= 150, 38,9 %) och pliktinriktade anmärkningar mera (n= 135, 35 %) än medvetna anmärkningar (n= 101, 26,1 %). Fördelningen mellan alla de tre kategorierna är jämn jämfört både med andra delområden i boken i fråga men framför allt jämfört med delområden i de andra analyserade böckerna.

TABELL 20

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	135	35,0 %	-1,644	0,480
Medvetna anmärkningar	101	26,2 %	1,564	0,498
Neutrala anmärkningar	150	38,9 %	0,000	0,000
Sammanlagt	386	100,1 %	-0,166	1,307

6.2.3.3 Deltagande

Delområdet deltagande består av tre huvudkapitlen ("Du kan också påverka!", "Klimatet förändras - men förändras vi?" och "Det är folket som har makten", sammanlagt 74 sidor), vilka i sin del består av sammanlagt elva kapitel. Summan av kodade anmärkningar likaså som det sammanlagda medeltalet visar att fastän pliktinriktade anmärkningar är till antal fler så lutar delområdet mot medveten medborgarskap. De medvetna anmärkningarna på delområdet är kraftiga, vilket kan avläsas från tabellen 21 när man granskar i medeltalet för medvetna anmärkningar (1,705 som kan anta ett värde mellan 0,01 och 2).

TABELL 21

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	104	30,6 %	-1,433	0,498
Medvetna anmärkningar	88	25,9 %	1,705	0,459
Neutrala anmärkningar	148	43,5 %	0,000	0,000
Sammanlagt	340	100 %	0,003	1,230

6.2.4. Forum 9 (2018), förnyad

Forum 9 (2018) är en förnyad version av de tidigare versionen av samma bokserien. Författarna är de samma som i de föregående versionerna i bokserien. Boken har fått en ny layout och skiljer sig beaktansvärd från de tidigare versionerna när det kommer till utseende. Bokens struktur och kapitelindelning är också förnyad, men när man läser i boken hittar man med jämna mellanrum textavsnitt som är identiska med de äldre versionerna. Boken är alltså inte helt och hållet förnyad men har genomgått en grundlig omarbetning när det gäller utseende samt har innehållet uppdaterats och även texten är dels förnyad. Eftersom texten är förnyad till stora delar kommer det att

presenteras citat som klargör hur medborgarskap presenteras i boken fastän det dels är frågan om en förnyad bok som har en del gemensamt med de andra *Forum 9* böckerna.

6.2.4.1 Ekonomi

Delområdet består av två större helheter ("Työelämä ja yrittäjyys" s. 110–129 och "Talouden maailma" s. 130–161) samt kapitel "Periminen ja testamentti" s. 62–65. Som det framgår från tabellen 22 är innehållet långt beskrivande och neutralt (62,2 %). Det sammanlagda medeltalet (-0,010) pekar svagt åt ett negativt håll. När man granskar siffrorna i tabellen 22 närmare märker man att pliktinriktade anmärkningar är en aning vanligare (20,7 %) än medvetna anmärkningar (17,1 %) på delområdet, men medvetna anmärkningar är kraftigare (medeltalet 1,576) i de ställen de framkommer.

TABELL 22

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	40	20,7 %	-1,350	0,483
Medvetna anmärkningar	33	17,1 %	1,576	0,502
Neutrala anmärkningar	120	62,2 %	0,000	0,000
Sammanlagt	193	100 %	-0,010	0,946

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

"Jos allekirjoitetussa sopimuksessa on virhe, se ei ole pätevä ja sitä ei siltä osin noudateta." (s. 113 kategoriserats representera laglydighet)

"Suomalaiset ovat hyviä tekemään muun muassa laivoja ja pakkauspahvia, ..." (s. 156 kategoriserats representera nationell stolthet)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

"Ilmastonmuutos huolestuttaa ihmisiä, ja talouskasvu pahentaa asiaa." (s. 135 kategoriserats representera miljö)

"Myöskään yhteiskunnan varakkaimpia henkilöitä inflaatio ei haittaa yhtä paljon kuin köyhiä." (s. 139 kategoriserats representera ekonomisk jämlikhet)

”Globalisaatio ei ole toistaiseksi toteutunut reilulla tavalla.” (s. 157 kategoriserats representera globalt ansvar)

6.2.4.2 Samhälle

Överlägset största delen av boken räknas tillhöra delområdet samhälle (fördelning mellan olika delområden i boken *Forum 9 (2018)* ekonomi: sammanlagt 193 anmärkningar, samhället 323 anmärkningar, deltagande 294 anmärkningar). Av de tio helhetsteman räknas fem behandla samhället och dessa är *”Ihmisten Suomi”, ”Perhe on paras”, ”Turvallisuus Suomessa ja maailmalla”, Oikeuksia ja velvollisuuksia”* och *”Hyvinvointivaltio ja verotus”*. Resultaten för delområdet är sammanställt i tabell 23 som visar att pliktinriktade anmärkningar är allra vanligaste på delområdet (41,5 %) och näst mest finns det medvetna anmärkningar (31 %). Neutrala anmärkningar finns mest, endast 27,6 %. Båda de andra delområden i boken innehåller mest neutrala anmärkningar, så delområdet samhälle skiljer sig mycket av de andra delområden i boken. När man granskar i medeltalen för både pliktinriktade och medvetna anmärkningar, kan man dessutom märka att dessa har varit rätt så kraftiga (-1,590 respektive 1,730).

TABELL 23

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	134	41,5 %	-1,590	0,494
Medvetna anmärkningar	100	31,0 %	1,730	0,446
Neutrala anmärkningar	89	27,6 %	0,000	0,000
Sammanlagt	323	100,1 %	-0,124	1,459

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

”Tärkein velvollisuutesi on noudattaa lakeja.” (s. 25, kategoriserats representera laglydighet)

”Rikos se on pienikin rikos” (s. 38 kategoriserats representera laglydighet)

”Viime kädessä ihmisen täytyy kuitenkin itse vastata omasta toimeentulostaan.” (s. 68, kategoriserats representera individens eget ansvar)

”Suomi on turvallinen maa.” (s. 223, kategoriserats representera nationell stolthet)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

”Suomessa asuvat ihmiset ovat yksilöitä, jotka pitävät eri asioista ja ajattelevat eri tavalla siitä, millainen Suomen tulisi olla.” (s. 9, kategoriserats representera tolerans)

”**Suomi ja suomalaisuus muuttuvat koko ajan, ...**” (s. 15, kategoriserats representera öppenhet för förändring)

”*Naisten uralla etenemistä hidastavat esimerkiksi ennakkoluulot.*” (s. 31, kategoriserats representera ekonomisk jämlikhet)

”*Käsitykset perheestä ja parisuhteesta ovat muuttuneet, eikä enää ole yhtä oikeaa tapaa elää parisuhteessa – eikä yhtä oikeaa perhetyyppiä.*” (s. 49, kategoriserats representera öppenhet för förändring och tolerans)

”*Ne, joilla on vakituinen työpaikka, eivät ole kärsineet yhtä paljon kuin työttömät, pätkätöläiset ja muut pienituloiset.*” (s. 71, kategoriserats representera ekonomisk jämlikhet)

6.2.4.3 Deltagande

”Vaikuttaminen ja media” s. 162–189, ”Kansa ja sen edustajat” s. 190–217 och ”Arjen talous” 82–109 bildar delområdet deltagande i *Forum 9 (2018)*. Fastän helheten ”Vardags ekonomi” (org. ”Arjen talous”) kan låta tillhöra delområdet ekonomi på basen av rubriken, så berör innehållet konsumtion samt konsumentens makt och val, vilket gör att helheten har valt att räknas tillhöra delområdet deltagande. Tabellen 24 sammanställer resultaten av kodningen för delområdet och visar att över hälften av innehållet (59,9 %) är kodat som neutralt. Medeltalet för hela delområdet är nära 0 men är en aning negativ, alltså pekar åt ett pliktinriktat håll. Pliktinriktade anmärkningar förekommer också oftare (n= 72, 24,5 %) än medvetna anmärkningar (n= 46, 15,6 %) på delområdet, men medvetna anmärkningar är i genomsnitt kraftigare än pliktinriktade. Detta kan märkas när man granskar i medeltalen för de båda nämnda kategorierna.

TABELL 24

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	72	24,5 %	-1,375	0,488
Medvetna anmärkningar	46	15,6 %	1,522	0,505
Neutrala anmärkningar	176	59,9 %	0,000	0,000
Sammanlagt	294	100 %	-0,099	0,957

Exempel på pliktinriktade anmärkningar i kapitlet:

”Todellista valtaa on myös armeija ylipääällikkyyys.” (s. 208, kategoriserats representera militären)

”Taloudellinen yhteistyö on aiheuttanut EU-maille harmia. Muut jäsenmaan ovat esimerkiksi joutuneet auttamaan ylivelkaantunutta Kreikkaa miljardeilla euroilla.” (s. 215, kategoriserats representera ekonomisk självständighet)

Exempel på medvetna anmärkningar i kapitlet:

”Eettinen kuluttaja välttää tuotteita, jotka on tehty lapsityövoimalla tai tuotettu diktatuurivaltioissa.” (s. 92, kategoriserats representera globalt ansvar samt alternativa deltagarformer)

”Lait eivät ole ikuisia, vaan ne muovautuvat kulloisenkin yhteiskunnan arvojen ja asenteiden mukaan.” (s. 198, kategoriserats representera öppenhet för förändring)

6.2.5. Memo

Memo är den andra av de uppdaterade bokserierna. Strukturen i boken har bevarats och därmed följer delområden samma mönster i *Memo (2019)* som i *Memo (2015)*. Uppdateringen syns tydligast i bilder av vilka många har blivit förnyade samt i tabeller, grafer och statistik. Innehållet har blivit uppdaterat mera än i *Forum 9*, men största delen av textinnehållet i den uppdaterade *Memo (2019)* är identiskt med *Memo (2015)*. Eftersom det endast har skett små förändringar i texten, kommer det inte att presenteras citat heller för *Memo 9*. På samma sätt som med *Forum 9* så skulle dessa vara identiska med den tidigare versionen av boken.

6.2.5.1 Ekonomi

Ekonomi är det som behandlas utförligast i boken, åtminstone om man ser på sidantalet (102 sidor). Temat är den bestämmande i fyra huvudkapitel (”Työnteko”, ”Kuluttaminen”, ”Yritystoiminta” och ”Kansantalous”), vilka består av sexton kapitel. Delområdet är i största delen neutral (60,8 %) och en fjärdedel (24,6 %) av innehållet har klassificerats som pliktinriktat och 14,6 % som medvetet. Tabellen 25 visar att de pliktinriktade anmärkningarna är dock mildare (mera sällan -2) än vad medvetna anmärkningarna är. Detta framkommer när man jämför medeltalen för båda kategorierna med varandra (tabell 25).

TABELL 25

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	81	24,6 %	-1,383	0,489
Medvetna anmärkningar	48	14,6 %	1,646	0,483
Neutrala anmärkningar	200	60,8 %	0,000	0,000
Sammanlagt	329	100 %	-0,100	0,975

6.2.5.2 Samhälle

Som det redan har framkommit så har uppdatering av *Memo* inte resulterat i stora förändringar. Detta kan märkas också när man avläser tabell 26 vars resultat liknar mycket resultaten i tabell 11. Eftersom strukturen i *Memo (2019)* är identisk med den tidigare versionen av boken består delområdet samhälle av samma tre huvudkapitel ”Yksilö ja yhteisö”, ”Hyvinvointivaltio” och ”Turvallisuus” (69 sidor). I avsnittet förekommer de båda synsätten på medborgarskap och de kan anses vara nästan jämt presenterade, men när man jämför siffrorna i tabellen 26 kan man läsa att den medvetna synen på medborgarskap är en aning starkare. De medvetna anmärkningarna har också varit kraftigare än de pliktinriktade, men båda har varit rätt så starka. Detta kan läsas från medeltalen för båda kategorierna som är närmare 2 respektive -2 än 1 respektive -1.

TABELL 26

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	75	30,7 %	-1,587	0,496
Medvetna anmärkningar	82	33,6 %	1,744	0,439
Neutrala anmärkningar	87	35,6 %	0,000	0,000
Sammanlagt	244	99,9 %	0,098	1,390

6.5.3 Deltagande

Teman som tillhör delområdet deltagande tas upp i två sektioner i boken (”Vaikuttaminen” och ”Vallankäyttäjät”). Utöver dessa räknas de inledande sidorna (8-13) tillhöra delområdet (73 sidor sammanlagt). Stilen i kapitlen är beskrivande, vilket tabellen 27 också visar. Hälften av alla kodade

anmärkningar är neutrala (50,9 %) medan 31 % av anmärkningarna på delområdet är kodade som pliktinriktade och 18,1 % av anmärkningarna som medvetna. Medeltalet för hela delområdet är negativt, vilket tyder på att delområdet kan anses ha en mera pliktinriktad än medveten syn på medborgarskap.

TABELL 27

	Antalet (n)	Prosentandelen av alla	Medeltal	Standardavvikelse
Pliktinriktade anmärkningar	70	31,0 %	-1,486	0,503
Medvetna anmärkningar	41	18,1 %	1,463	0,505
Neutrala anmärkningar	115	50,9 %	0,000	0,000
Sammanlagt	226	100 %	-0,195	1,078

7. Jämförelse

I detta kapitel kommer de analyserade böckerna att jämföras och de eventuella skillnader diskuteras. Böckerna jämförs med andra böcker både inom sina egna referensgrupper och referensgrupperna sinsemellan. I takt med att gruppen blir större kommer analysen också att handla om större helheter. När varje bok betraktades utgående från olika delområden i förra kapitlet, betraktas böckerna nu som helheter när de jämförs inom en grupp. Enda undantaget är när böckerna som följer läroplansgrunderna från år 2004 jämförs med böckerna som följer läroplansgrunderna från 2014. Eftersom jämförelsen utgör kärnan i hela avhandlingen, kommer även delområdena att betraktas i den jämförelsen för att ge en djupare förståelse av den förändringen som har skett.

7.1. Jämförelse inom gruppen

Först genomförs en jämförelse inom en referensgrupp, vilket innebär att alla böcker som följer samma läroplansgrunder kommer att jämföras sinsemellan. Målet med detta är att ge en överblick över grupperna och även upptäcka eventuella mönster, likheter eller skillnader som kan finnas.

7.1.1 Jämförelse mellan de böckerna som grundar sig på läroplansgrunderna från år 2004

När böckerna jämförs sinsemellan framgår det att den mest neutrala av alla de analyserade böckerna inom gruppen är *Ungdom och samhället*. Den har också minst av både medvetna och pliktinriktade anmärkningar. Den är också den överlägset längsta boken med sammanlagt 1 682 anmärkningar medan *Forum 9* som har nästmest anmärkningar består av 1 084 kodade anmärkningar. *Forum 9* är den av böckerna som har den allra minsta andelen neutrala anmärkningar (49,4 %). Variationen mellan andelen neutrala anmärkningar är rätt så stor inom gruppen.

Forum 9 är den boken som innehåller mest pliktinriktade anmärkningar (både i antal och i procent). Nästan 30 % av alla kodade anmärkningar i boken har kategoriserats ha en pliktinriktad betoning. Pliktinriktade anmärkningar är också vanligare i böckerna inom gruppen överlag (i medeltal 21,55 %) än medvetna anmärkningar (17,3 % i genomsnitt). Mest medvetna anmärkningar finns i *Forum 9* när man ser på absoluta antalet, men när man betraktar antalet i förhållande till alla antagen i böckerna, så kan man se att *Memo 9* har några decimaler större andel medvetna anmärkningar än *Forum 9*.

I stort sett kan man säga att läroböckerna i gruppen betecknas av en neutralitet, och att de betonade anmärkningarna är oftare pliktinriktade än medvetna fastän skillnaden inte är stor.

TABELL 28 FÖRDELNING ENLIGT KATEGORIERN I ALLA BÖCKER SOM FÖLJER LÄROPLANSGRUNDERNA FRÅN ÅR 2004

	Pliktinriktat (n / %-andel)	Medveten (n / %-andel)	Neutral (n / %-andel)
Aikalainen 9	183 / 16,4 %	172 / 15,5 %	758 / 68,1 %
Ungdom och samhället	208 / 12,4 %	178 / 10,6 %	1 296 / 77,1 %
Forum 9	318 / 29,3 %	231 / 21,3 %	535 / 49,4 %
Memo 9	224 / 28,1 %	174 / 21,8 %	400 / 50,1 %

7.1.2 Språklig jämförelse mellan böckerna som grundar sig på läroplansgrunderna från år 2004

Ungdom och samhället och *Forum 9* bildar gruppen svenskspråkiga böcker i denna jämförelse. Av dessa är endast *Ungdom och samhället* skriven på svenska medan *Forum 9* har blivit översatt till svenska från finska. Den kulturella skillnaden mellan böckerna märks tydligt i innehållet. I *Ungdom och samhället* har man en stark betoning av finlandssvenskhet och uttrycker en stolthet över Svenskfinland, men sådant går inte att hitta i *Forum 9*. Minoriteter behandlas också allra noggrannast i *Ungdom och samhället*, vilket kan anses vara förknippat med finlandssvenskarnas egen ställning som en språklig minoritet i Finland.

Forum 9 och *Ungdom och samhället* är sinsemellan väldigt olika böcker som det framgår i tabellen 28. Det går inte utgående från tabellen att upptäcka ett mönster som skulle skilja de svenskspråkiga böckerna från de finskspråkiga böckerna. Resultaten i tabell 28 tyder inte heller på att det skulle finnas något som endast är betecknande för de finskspråkiga böckerna men inte de svenskspråkiga böckerna. Dock är analysmetoden väldigt enkel och ifall man skulle använda mera avancerade analysmetoder kan det vara möjligt att man skulle hitta något som inte framgår från den enkla analysen.

7.1.3 Jämförelse mellan böcker som grundar sig på läroplansgrunderna 2014

Vid en jämförelse sinsemellan av de böcker som följer de reviderade grunderna för läroplanen kan man se att de är överraskande lika varandra. Neutrala anmärkningar är de allra vanligaste i alla de fem böckerna med en procentandel som varierar mellan 47,5 % – 56,4 %. Den bok som innehåller

mest neutrala anmärkningar både i antal och i procentandel är *I tiden* och den som innehåller minst neutrala anmärkningar är den förnyade *Forum 9 (2018)*-boken.

Pliktinriktade anmärkningar är något vanligare inom gruppen än medvetna anmärkningar. Alla böcker innehåller mera pliktinriktade anmärkningar än medvetna anmärkningar men endast den förnyade *Forum 9* har alla delområden mera pliktinriktade än medvetna. De andra böckerna har åtminstone ett delområde som är mera medvetet laddat än pliktinriktat laddat.

Den bok som innehåller mest medvetet innehåll är *Yhteiskuntaopin taitaja* med 255 anmärkningar och 24,1 % av innehållet. Alla böcker har en procentandel kring 20 % så skillnaderna inte är stora.

TABELL 29 FÖRDELNING ENLIGT KATEGORIerna I ALLA BÖCKER SOM FÖLJER LÄROPLANSGRUNDERNA FRÅN ÅR 2014

	Pliktinriktat (n / %-andel)	Medveten (n / %-andel)	Neutral (n / %-andel)
Yhteiskuntaopin taitaja	280 / 26,4 %	255 / 24,1 %	525 / 49,5 %
I tiden	271 / 24,3 %	216 / 19,4 %	629 / 56,4 %
Forum 9, uppdaterad	316 / 29,3 %	231 / 21,4 %	531 / 49,3 %
Forum 9, förnyad	246 / 30,4 %	179 / 22,1 %	385 / 47,5 %
Memo 9	227 / 28,4 %	171 / 21,4 %	402 / 50,3 %

7.1.4 Språklig jämförelse mellan böckerna som grundar sig på läroplansgrunderna från år 2014

Av de analyserade böckerna som tillämpar läroplansgrunderna från år 2014 är *I tiden* och den uppdaterade versionen av *Forum 9* svenskspråkiga. *I tiden* är skriven på svenska för en finlandssvensk publik medan *Forum 9* är översatt från finskan. *I tiden* poängteras finlandssvenskarnas roll på ett sätt som inte är synligt i *Forum 9*. *I tiden* har till exempel ägnat ett helt kapitel åt finlandssvenskar (kap. 9 s. 71–78) vilket inte går att hitta i *Forum 9*. På samma sätt går *I tiden* också noggrannare och utförligare igenom minoritetsgrupper och deras rättigheter i Finland.

Om man betraktar tabell 29 så kan man märka att både *Forum 9* och *I tiden* har för det mesta neutrala anmärkningar och minst finns det av medvetna anmärkningar. Förhållandet är dock

detsamma i alla böcker som följer läroplansgrunderna från 2014. Man kan inte påstå att detta skulle vara något unikt för svenskspråkiga böcker eller skilja dem från finskspråkiga böcker i gruppen.

7.2. Jämförelse över tid

I detta kapitel jämförs två grupper av böcker. Först kommer alla böcker som följer samma läroplansgrunder att utgöra en grupp och dessa två grupper jämförs med varandra. Härnäst jämförs de böcker som har genomgått en revidering i och med förnyelsen av läroplansgrunderna med de som antingen är skrivna före förnyelsen av läroplanen eller efter förnyelsen, men inte har blivit reviderade. Därefter kommer jämförelsen att göras mellan språkgrupperna. Målet med dessa jämförelser är att hitta svaret på forskningsfrågan, om revidering av läroplansgrunderna kan anses ha påverkat innehållet i läroböckerna.

7.2.1 Jämförelse mellan böcker som följer läroplansgrunderna från 2004 och böcker som följer läroplansgrunderna från 2014

Grupperna som jämförs i detta kapitel är nästan lika stora. Den ena gruppen består av fyra böcker som följer grunderna för läroplanen från år 2004 och den andra gruppen består av fem böcker som följer grunderna för läroplanen från år 2014. Jämförelsen kommer först att göras mellan båda grupperna då det gäller hela böckerna och därefter mera ingående delområde för delområde. Eftersom det ändå finns en skillnad i gruppstorleken kommer resultaten att anges endast i procentandelar och inte i absoluta andelar (n), eftersom absoluta andelar inte är jämförbara med varandra.

Det framgår av tabell 30 hur de två grupperna skiljer sig från varandra. Man kan se att neutrala anmärkningar är vanligaste i båda grupperna och att pliktinriktade anmärkningar är vanligare än medvetna anmärkningar. Man kan också se att andelen neutrala anmärkningar har sjunkit från att ha varit långt över 60 % för böcker som följer läroplansgrunderna från år 2004 till knappt över 50 % för de böcker som följer de reviderade läroplansgrunderna. Andelen pliktinriktade anmärkningar har stigit med 7,6 % och andelen medvetna anmärkningar har stigit med 5,5 % efter revidering av läroplansgrunderna. Man kan alltså konstatera att det har skett en förändring över tid i läroböckerna och att andelen neutralt innehåll har minskat medan andelen laddad innehåll har stigit.

TABELL 30 JÄMFÖRELSE I FÖRDELNING ENLIGT KATEGORIerna MELLAN BÖCKERNA SOM FÖLJER LÄROPLANSGRUNDERNA FRÅN ÅR 2004 OCH ÅR 2014

	Pliktinriktade anmärkningar	Medvetna anmärkningar	Neutrala anmärkningar
Böckerna 2004	19,9 %	16,1 %	63,9 %
Böckerna 2014	27,5 %	21,6 %	50,8 %

För att få en djupare uppfattning om förändringen kan man betrakta skillnaderna på alla de tillämpade delområdena. Tabell 31 visar hur förhållandena mellan de olika kategorierna har förändrats över tid inom de båda referensgrupperna. Det framgår av tabell 31 att det har skett en förändring på alla delområden men sättet som samhället beskrivs på i böckerna har förändrats radikalt. När man i läroböcker som grundar sig på läroplansgrunderna från år 2004 har haft ett starkt neutralt förhållningssätt på alla delområden, så har de nyare läroböckerna en klart neutral betoning endast på de delområden som handlar om ekonomi och deltagande. På delområdet samhälle är alla tre använda kategorier nästan lika starka i de nyare läroböckerna. Pliktinriktade anmärkningar är vanligare än medvetna anmärkningar i båda referensgrupperna men också där har det skett en förändring. Från att pliktinriktade anmärkningar har varit cirka tre procent vanligare än medvetna anmärkningar har skillnaden vuxit till 7–8 % i de nyare böckerna. Det som är intressant är att endast delområdet deltagande skiljer sig i det här avseendet. När man betraktar fördelningen mellan de olika kategorierna på delområdet deltagande i förhållande till de andra delområden för de äldre böckerna, kan man däremot märka att skillnaden mellan fördelningen mellan pliktinriktade och medvetna anmärkningar är större på det här delområdet än på de andra delområden. När man betraktar detta för de nyare böckerna, kan man märka att det enda delområdet på vilket skillnaden mellan dessa två kategorier har minskat är deltagande. Man kan alltså säga att fastän synen på teman som berör ekonomi och samhälle har blivit mera pliktinriktad har synen på deltagande blivit mera medveten.

TABELL 31

	Böckerna 2004	Böckerna 2014
Ekonomi	P: 17,1% / M: 14,0% / N: 69,0%	P: 23,5 % / M: 15,6 % / N:60,9 %
Samhälle	P: 23,5% / M: 20,6% / N: 55,9%	P: 34,9% / M: 27,3% / N: 37,8%
Deltagande	P: 19,6% / M: 14,0% / N: 66,3 %	P: 22,9 %/ M: 20,9% /N: 56,2%

SIFFRAN EFTER P STÅR FÖR ANDELEN PLIKTINRIKTADE ANMÄRKNINGAR INOM DELOMRÅDET, SIFFRAN EFTER M STÅR FÖR ANDELEN MEDVETNA ANMÄRKNINGAR INOM DELOMRÅDET OCH SIFFRAN EFTER N STÅR FÖR ANDELEN NEUTRALA ANMÄRKNINGAR INOM DELOMRÅDET.

Analysmetoden som tillämpas i avhandlingen är enkel och visar endast förändringens riktning. En mera avancerad statistisk analysmetod kunde möjliggöra en djupare uppfattning om förändringens signifikans och ifall förändringen korrelerar med någonting annat.

7.2.2 Jämförelse mellan böcker som endast har reviderats och böcker som har blivit helt förnyade

Syften med kapitlet är att klargöra hur mycket en uppdatering av en lärobok påverkar innehållet och jämföra de förändringar som skett i de uppdaterade läroböckerna med de förändringar som skett i nya läroböcker utgivna av samma förlag.

Böcker som har genomgått en uppdatering efter revidering av grunderna för läroplanen är *Forum 9* och *Memo 9*. Tabellen 32 visar att förändringarna som skett i böckerna inte är så värst stora när man betraktar dem utgående från den statistiska metod som avhandlingen tillämpar. I avhandlingens analysdel framgår det också att innehållet i de ursprungliga versionerna och de uppdaterade versionerna är mycket lika varandra i båda bokserierna. Det att innehållet är mycket identiskt i båda versionerna av böckerna framkommer till exempel i skribentens val att skriva ut citat endast för den ena versionen av boken, eftersom citaten för den andra versionen vore lika den ena. Tabellen 32 bekräftar detta.

TABELL 32 VISAR HUR MYCKET EN UPPDATERAD LÄROBOK SKILJER SIG FRÅN DEN URSPRUNGLIGA BOKEN.

	Pliktinriktat (n / %-andel)	Medveten (n / %-andel)	Neutral (n / %-andel)
Forum 9	318 / 29,3 %	231 / 21,3 %	535 / 49,4 %
Forum 9, uppdaterad	316 / 29,3 %	231 / 21,4 %	531 / 49,3 %
Memo 9	224 / 28,1 %	174 / 21,8 %	400 / 50,1 %
Memo 9	227 / 28,4 %	171 / 21,4 %	402 / 50,3 %

I tabellen 33 jämförs de böcker som har förnyats efter revideringen av grunderna för läroplanen med den tidigare lärobok i samhällslära som förlaget har publicerat. De nya läroböckerna visar sig vara självständiga och inte ha en likadan koppling till den tidigare läroboken som förlaget har gett ut som de uppdaterade böckerna har. Det enda undantaget är *Forum 9* utgiven av förlaget Otava. Boken har genomgått en förnyelse men den är varken helt och hållet ny eller skriven av andra

författare på samma sätt som *I tiden* och *Yhteiskuntaopin taitaja* är. *Forum 9* skiljer sig från de andra paren som är med i jämförelsen också i vad kommer till språket. Den analyserade boken som grundar sig på läroplansgrunderna från år 2004 (*Forum (2014)*) är den översatta, svenskspråkiga versionen och den analyserade boken i bokserien som grundar sig på läroplansgrunderna från år 2014 (*Forum (2018)*) är finskspråkig. Eftersom den äldre versionen av boken är översatt till svenska från finska, så borde det dock inte finnas någon skillnad i innehållet, men det är möjligt att språket har en effekt. *Forum 9* tillhör alltså inte helt regelrätt i kategorin utan faller lite mellan båda kategorierna. Boken finns ändå med i tabellen 33 men ska betraktas från ett lite annat perspektiv än de två andra paren av böcker. När man avläser tabellen 33 kan man märka att istället för att man kunde se ett mönster hur förnyade böcker har förändrats t.ex. beroende på förlaget kan man märka att den förändring som redan har diskuterats i kapitel 7.2.1 är tydlig. Enda paret som skiljer sig från detta är *Forum 9*, men som det redan framkommit ska detta par inte direkt jämföras med de andra paren.

TABELL 33 VISAR HUR MYCKET EN FÖRNYAD LÄROBOK SKILJER SIG FRÅN DEN TIDIGARE LÄROBOCKEN SOM FÖRLAGEN PUBLICERAT.

	Pliktinriktat (n / %-andel)	Medveten (n / %-andel)	Neutral (n / %-andel)
Ungdom och samhället	208 / 12,4 %	178 / 10,6 %	1 296 / 77,1 %
I tiden	271 / 24,3 %	216 / 19,4 %	629 / 56,4 %
Aikalainen 9	183 / 16,4 %	172 / 15,5 %	758 / 68,1 %
Yhteiskuntaopin taitaja	280 / 26,4 %	255 / 24,1 %	525 / 49,5 %
Forum 9	318 / 29,3 %	231 / 21,3 %	535 / 49,4 %
Forum 9, förnyad	246 / 30,4 %	179 / 22,1 %	385 / 47,5 %

7.2.3 Språklig jämförelse mellan finsk- och svenskspråkiga böcker (alla böcker)

Det har redan framkommit i de tidigare språkliga jämförelserna (kapitlen 7.1.2 och 7.1.4) att det endast finns två böcker som är skrivna på svenska (*I tiden* och *Ungdom och samhället*) samt två böcker som blivit översatta till svenska (*Forum 9 (2014)* och *Forum 9 (2017)*). Syftet med den språkliga jämförelsen är att undersöka ifall det går att upptäcka någon skillnad mellan de två språkgrupperna. Grunderna för läroplanen är lika både för finskspråkiga och för svenskspråkiga

skolor i Finland. Mot denna bakgrund borde det inte finnas någon skillnad mellan läroböckerna utgående språket. Men finlandssvenskar är en språklig minoritet i Finland och eftersom betoning av minoriteter är en av dimensionerna i den använda operationaliseringen, så är det möjligt att det går att upptäcka en skillnad i läromaterialet. En eventuell skillnad behöver inte vara ett tecken på en effekt som orsakas av operationaliseringen utan kan också tyda på en kulturell skillnad som gör att finlandssvenska läroböcker skiljer sig från finskspråkiga läroböcker eftersom målgruppen är olika. Samtidigt behöver man komma ihåg att hälften av böckerna som utgör den svenskspråkiga gruppen är ursprungligen skrivna på finska och kan anses sakna den kulturella dimensionen, ifall det finns någon. Det vore möjligt att utesluta de översatta böckerna antingen från gruppen svenskspråkiga läroböcker eller från hela delanalysen. Detta skulle dock leda till en väldigt stor skillnad i storlek mellan grupperna, när den svenskspråkiga gruppen skulle endast bestå av två böcker. Det är därför det har valts att genomföra jämförelsen så att den svenskspråkiga gruppen består av alla böcker som finns tillgängliga på svenska (både de som är skrivna på svenska och översatta till svenska, sammanlagt fyra böcker). Den finskspråkiga gruppen består av fem böcker som alla är skrivna på finska.

Resultaten av jämförelsen kan avläsas i tabell 34. Tabellen visar att svenskspråkiga böckerna är en aning (6,4 %) mera neutrala än de finskspråkiga böckerna. Neutrala anmärkningar utgör den största andelen i båda grupperna. Pliktinriktade anmärkningar är vanligare än medvetna anmärkningar i båda grupperna. Pliktinriktade och medvetna anmärkningar är vanligare i finskspråkiga böcker än i svenskspråkiga böcker (båda cirka 3% vanligare). Eftersom analysmetoden är väldigt enkel går inte det att säga om skillnaderna är statistiskt signifikanta eller inte.

TABELL 34

	Pliktinriktat	Medveten	Neutral
Svenskspråkiga böckerna	22,4 %	17,3 %	60,3 %
Finskspråkiga böckerna	25,3 %	20,8 %	53,9 %

8 Slutdiskussion

Syftet med avhandlingen är att undersöka om en förändring i styrdokument har en effekt på läromaterialet i läroböcker i samhällslära. En systematisk genomgång och därpåföljande jämförelser visar att läroböckerna i samhällslära har ändrats efter revidering av läroplansgrunderna. Neutralt innehåll har minskat i böckerna medan innehåll som förmedlar antingen en pliktinriktad eller en medveten syn på medborgarskap har ökat både i absoluta antal och i andel. Förändringen har skett på alla delområden men den är allra tydligast i de kapitel som berör samhället. Delområdet samhälle består av innehåll som beskriver samhället och dess funktioner som till exempel domstolar, militär, familjeliv och välfärdssamhälle. På delområdet samhälle har andelen neutrala anmärkningar sjunkit med 18,1 % medan andelen pliktinriktade anmärkningar har stigit med 11,4 % och medvetna anmärkningar har ökat med 7,3 %. På de två andra delområdena (ekonomi och deltagande) har neutrala anmärkningar minskat med cirka 10 %. I de delar där ekonomi behandlas har pliktinriktade anmärkningar ökat med 6,4 % medan medvetna anmärkningar har ökat endast med 1,6 %. I de delar där deltagande behandlas har däremot medvetna anmärkningar ökat med 6,9 % medan pliktinriktade anmärkningar har ökat med 3,3 %.

Resultatet kan anses vara oväntat med tanke på Daltons teori, enligt vilken ungdomar oftare har medvetna medborgarnormer än pliktinriktade medborgarnormer. Samtidigt behöver man komma ihåg att fastän böckerna är skrivna till unga så är skribenterna inte jämnåriga utan istället representanter för en äldre generation. Mot denna bakgrund kan det anses vara logiskt att pliktinriktat innehåll har ökat i böckerna om författarna (eller samhället överlag) anser att en mera pliktinriktad syn på medborgarskap behöver förstärkas. Avhandlingens hypotes, som grundar sig på på Russell J. Daltons teori om medborgarnormer, utgår från att innehållet i läromaterialet förväntades ha blivit mera medvetet. Medvetna anmärkningar har ökat i läroböckerna när man jämför läroböcker som följer läroplansgrunderna från år 2004 med läroböcker som följer läroplansgrunderna från år 2014. Så mot denna bakgrund kan hypotesen verifieras. Samtidigt som medvetna anmärkningar har ökat i läroböckerna, har pliktinriktade anmärkningarna också ökat och det är de pliktinriktade anmärkningarna som har ökat kraftigare. Detta talar för att hypotesen borde istället förkastas. Med utgångspunkt i detta kan man säga att hypotesen borde ha varit tydligare, eftersom den entydigt varken kan förkastas eller verifieras.

Böckerna är skrivna i sin tid och återspeglar det samhället de är skrivna i. Utöver författarna och deras egna åsikter, behöver man också betrakta böckerna i den kontext de är skrivna

i. De äldre böckerna är skrivna under en tid när svallvågorna av finanskrisen och eurokrisen slog till. En könsneutral äktenskapslag var inte ännu i kraft och Finland hade en högerregering. Alla de nya böckerna är skrivna eller uppdaterade och utgivna före coronapandemin och kriget i Ukraina, så dessa nämns inte i böckerna. I stället behandlas flyktingskrisen och ökad polarisering i samhället samt ISIS och den ökade risken för terrorism i Europa i böckerna. Sociala medier har också fått en större roll i ungdomarnas vardag under tidsperioden, vilket syns i böckerna. Man behöver vara medveten om kontexten när man tolkar resultaten. Åtminstone det att den ökade polarisering har blivit en del av vår offentliga diskussion syns tydligt i resultaten, när neutrala anmärkningar har minskat i takt med att man har börjat ge mera utrymme både för pliktinriktade (kan eventuellt även kallas konservativa) och medvetna (kan eventuellt även kallas liberala) ställningstaganden. Om den ökade polariseringen i samhället har lett till att man beskriver samhället mera laddat i böckerna och att pliktinriktade anmärkningar har ökat, så behöver man också lyfta fram en ökning av medvetna anmärkningar på delområdet deltagande. Detta kan anses hänga ihop med en förändring i sätten att påverka. Här kan man märka att resultaten i avhandlingen stöder Daltons teori. Att man lyfter fram alternativa sätt att delta och påverka i samhället kan anses stöda den bild av aktivt medborgarskap som ungdomarna kan förväntas ha, åtminstone enligt Dalton.

Avhandlingen visar att det finns en skillnad mellan de böcker som blivit uppdaterade i samband med revidering av grunderna för läroplanen och de böcker som blivit skrivna före eller efter revideringen. Böckerna som genomgått en uppdatering har inte förnyats mycket och avhandlingen visar att tonen i böckerna är densamma också efter uppdateringen. I urvalet finns två bokserier som har genomgått en uppdatering efter revideringen. Den enkla jämförelsemetod som har använts i avhandlingen visar inte om skillnaderna är statistiskt sett signifikanta, men även om den framkomna skillnaden skulle visa sig i en mera avancerad analys vara signifikant, så är den minimal. Böcker som har blivit skrivna efter revideringen skiljer sig däremot markant från böcker som har skrivits före förnyelsen även om de är utgivna av samma förlag.

Analysmaterialet består av både finsk- och svenskspråkiga böcker, vilket möjliggör en språklig jämförelse som ingår i avhandlingen. Jämförelsen visar att det inte finns en större skillnad mellan finskspråkiga och svenskspråkiga läroböcker i samhällslära. Det går inte att påstå att det inte skulle finnas någon skillnad mellan grupperna, men skillnaden är inte lika stor som till exempel skillnaden mellan läroböckerna som följer grunderna för läroplanen 2004 och de som följer de reviderade grunderna från år 2014. Svenskspråkiga böckerna är neutralare än de finskspråkiga

böckerna (andelen neutrala anmärkningar är 6,4 % större i svenskspråkiga läroböcker än i finskspråkiga) medan både pliktinriktade och medvetna anmärkningar båda är cirka 3 % vanligare i finskspråkiga läroböcker än i svenskspråkiga läroböcker. De svenskspråkiga läroböckerna består både av böcker som är skrivna för en finlandssvensk publik och av böcker som har blivit översatta till svenska. För att få en djupare förståelse av eventuella språkliga skillnader, vore det intressant att antingen genomföra en mera avancerad statistisk analys av böckerna eller en mera ingående kvalitativ innehållsanalys som skulle inrymma en längre tidsperiod.

Fastän forskningsdesignen som tillämpas i avhandlingen ligger nära ett naturligt experiment så saknar upplägget en tydlig kontrollgrupp. Därför blir det omöjligt att entydigt säga om det är revidering av grunderna för läroplanen som har orsakat den bevittnade förändringen eller om den beror på förändringar som skett i samhället. Ifall man betraktar enbart de böcker som endast genomgått en uppdatering efter revideringen, kan man märka att revideringen hade en mycket liten påverkan på böckerna. Om man vill leka med tanken att detta är ett naturligt experiment skulle dessa böcker utgöra testgruppen, och resultaten skulle alltså vara att revidering av grunderna för läroplanen saknar effekt på läromaterialet. Det vore dock för långtgående att helt entydigt påstå att revidering av styrdokument saknar en effekt i läromaterialet, för precis som framkommit har det skett en förändring mellan böckerna som följer läroplansgrunderna från år 2004 och böckerna som följer läroplansgrunderna från år 2014. Resultat som avhandlingen kommer fram till pekar dock åt det hållet att styrdokument saknar en direkt effekt på läromaterialet. Det behöver påpekas att både styrdokument och läromaterialet återspeglar den tid och den kontext de är skrivna i. Förändringar i samhället påverkar båda och det kan vara rent omöjligt att ens entydigt särskilja vilka förändringar som kommer från styrdokument och vilka som har sitt ursprung snarare i samhällsliga förändringar.

Analysmaterialet består av så gott som alla läroböcker i samhällslära som riktar sig till årskurs 9 i allmän undervisning. Det är alltså frågan om en totalundersökning. Eftersom analysmaterialet redan utgör alla läroböcker, saknas det ett behov av generaliseringar som skulle gälla läromedel i samhällslära i allmänhet. Eventuella generaliseringar kunde handla om generaliseringar över tid. Eftersom avhandlingen granskar effekterna av endast en revideringsomgång, ska man vara försiktig med att dra långtgående generaliseringar om revideringsprocessernas effekt på läromaterialet vid andra tidpunkter.

I avhandlingen tillämpas en kvantitativ innehållsanalys. Den använda metoden lyckas visa att det har skett en förändring och även peka ut förändringens riktning. Eftersom en kodning som baserar sig på teman i stället för ord eller uttryck används i avhandlingen, lämnas utrymmer för tolkning samtidigt som det sänker resultatens reliabilitet. Målet med operationaliseringen var att skapa klara och entydiga kategorier, som går att hitta i läroböcker. Genomgång av analysmaterialet visade sig att en del element i kategorierna inte var tillräckligt tydliga. Till exempel stolthet över den egna språkgruppen visade innehålla element från båda kategorierna. Detta sänker resultatens reliabilitet och ökar sannolikheten att en annan forskare kunde tolka materialet på ett annorlunda sätt och komma till andra resultat.

Fastän avhandlingen utgör en totalundersökning på sitt område, finns det mycket inom temat medborgarskap som kunde studeras vidare för att bättre belysa den syn på medborgarskap som skolan överför. Det vore till exempel intressant att intervjua lärare och undersöka ifall deras uppfattning om medborgarskap motsvarar den syn på medborgarskap som framförs i böckerna. På samma sätt vore det intressant att observera undervisning i samhällslära och undersöka om bilden på medborgarskap som framförs i klassen motsvarar den som finns i läroböckerna. Det vore likaså intressant att undersöka om Daltons teori har en förklaringskraft över tid. Detta kunde undersökas genom att utvidga tidsintervallet och genomföra en liknande studie som den nu utförda men även ta med läromaterial från till exempel sjuttio-, åttio- och nittiotalen och genomföra en jämförelse mellan dessa.

Ett annat intressant perspektiv skulle vara att jämföra synen på medborgarskap i läroböckerna med ungdomarnas egen uppfattning om medborgarskap. Det är sällan som man undersöker minderårigas uppfattningar om medborgarskap utan forskningen koncentrerar sig i stället på röstberättigade vuxna. Om man skulle genomföra en enkätstudie (eller eventuellt med tema intervjuer intervjua ungdomar) för att studera ungdomarnas egna uppfattningar om medborgarskap och den bilden som de anser att skolan förmedlar om medborgarskap, skulle detta kunna ge ett värdefullt tillägg på området och fördjupa bilden av den medborgarfostran som ges i skolan idag.

Källförteckning

- Ahonen Timo, Hieta Pasi, Putus-Hilasvuori och Ukkonen Jari (2014) *Aikalainen* 9. 3-6 uppl.
Helsingfors: Sanoma Pro, 2014.
- Ahvenisto Inkeri, van der Berg Marko, Löfström Jan, Virta Arja (2013) *Kuka oikeastaan asettaa opetuksen tavoitteet? Yhteiskuntaopin taidolliset tavoitteet ja niiden arviointi opetussuunnitelmien perusteissa ja ylioppilastutkinnossa*, *Kasvatus ja Aika* 7 (3), s. 40–55
- Anckar Carsten, Bengtsson Åsa, Denk Thomas & Karvonen Lauri (2013) *Komparativ Politik: Institutioner och beteende*. Lund: Studentlitteratur.
- Archard David (2014) *Children: Rights and Childhood*. <https://doi.org/10.4324/9781315740676>.
- Aristoteles (1993), *Politiken*, översättning, inledning och kommentarer av K Blomqvist, Jonsered: Paul Åströms förlag.
- Back Tom, Sandholm Sören, Sourander Ulf och Stolpe Christina (2012). *Ungdom och samhället*. 2. uppl. 2 tryckn. Helsingfors: Schildts & Sörenström.
- Berg Gunnar (2003). *Att förstå skolan – En teori om skolan som institution och skolor som organisationer*. Lund: Studentlitteratur
- van den Berg Marko, Löfström Jan (2011) *Katsaus peruskoulun yhteiskuntaideolliseen opetukseen 2000-luvun Suomessa: puitteet, tarpeet, kehitysnäkymät*, *Kasvatus & Aika* 5 (1), s. 79-113
- Bonäs Johanna och Strang (2018) *I tiden 9 Samhällslära*. 1 upplagan, 1 tryckningen.
Helsingfors : Schildts & Söderströms
- Borg Sami, Kestilä-Kekkonen Elina, Westinen Jussi (2015) *Demokratiaindikaattorit 2015*,
Justitieministeriet, Justitieministeriets publikationer Utredningar och anvisningar
56/2015
Åtkomstlänk:
<http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1449040859824.html>
(laddat 28.1.2015)
- Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga Metoder*. Upplaga 3. Stockholm: Liber
- Crick Bernard (2007), “Citizenship: The Political and the Democratic”, *British Journal of Education Studies*, 207 vol. 55, nr. 3, s. 235–248.
- Dalton Russell J. (2008) “Citizenship Norms and the Expansion of Political Participation”.
Political Studies, Vol 56, No. 3, s. 76–98.
- Dalton Russell J. (2009) *The Good Citizen – How a younger generation is reshaping american politics revised edition*. Washington D.C. : CQ Press, cop.
- Denk Thomas (2009) *Politisk kultur*. Malmö: Liber.
- Elo, Kimo. *Mistä nuoret äänestäjät tulevat?: Havainnot kodin poliittisuuden vaikutuksesta nuorten politiikkakiinnostukseen ja äänestämishalukkuuteen*. *Politiikka*. 2011, Vol. 53 (1), *
s. 5–15.

- Finlands FN-förbund (2016) FN:s konvention om barnets rättigheter och dess fakultativa protokoll.
Somero: Suomen YK-liitto
Åtkomstlänk: https://www.ykliitto.fi/sites/www.ykliitto.fi/files/lapsen_oikeudet_2016_sv_net.pdf (laddat 8.10.2022)
- Finlex: <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731> (15.3.2015)
- Georgi Viola B. (2008) ”Citizenship in the Making: Youth and Citizenship Education in Europa”
Child Development Perspectives 2008, Vol. 2, Number 2, s. 107–113.
- Hanska Jussi, Ranta Inari, Rikala Juhapekka och Tirkkonen Jari (2015) *Memo yhteiskuntaoppi*.
1. upplaga. Edita, Otavan kirjapaino: Keuruu.
- Hanska Jussi, Ranta Inari, Rikala Juhapekka och Tirkkonen Jari (2019) *Memo yhteiskuntaoppi*.
5. upplaga. Edita, Otavan kirjapaino: Keuruu.
- Helsingfors Universitet, Cicero learning -nätverket (2008) *Tieto ja viestintäteknologian hyödyntäminen opetuksessa ja opiskelussa*. Helsingfors.
Åtkomstlänk: http://www.cicero.fi/files/Cicero/site/CICERO_TVT_selvitysraportti.pdf (laddat, 31.1.2015)
- Hibbing John R. och Theiss-Morse Elizabeth (2002) *Stealth democracy – Americans’ Beliefs about How Government Should Work*. Cambridge: University Press
- Hieta Pasi, Johansson Marko, Kokkonen Ossi, Piekkola-Fabrin Hanne och Virolainen Marjo (2018)
Yhteiskuntaopin taitaja 9. 1. painos. Sanoma Pro, Helsinki.
- Hämäläinen Eenariina, Kohi Antti, Numminen Anna-Mari, Poutiainen Olli och Vihervä Vesa (2014)
Forum 9 Samhällslära. Keuruu: Otavas Tryckeri Ab.
- Hämäläinen Eenariina, Kohi Antti, Numminen Anna-Mari, Poutiainen Olli och Vihervä Vesa (2017)
Forum 9 Samhällslära. Sjätte upplagan. Keuruu: Otavas Tryckeri Ab.
- Hämäläinen Eenariina, Kohi Antti, Päivärinta Kimmo och Vihervä Vesa (2018)
Forum 9 Yhteiskuntaoppi. Uudistetun laitoksen 1. painos. Keuruu: Otava kirjapaino.
- Hämäläinen, Riina (2014) Arvotettu kansalaisuus – tutkimus kansalaisuuden tuottamisesta yhteiskuntaopin oppikirjoissa 1920-luvulta 2000-luvulle.
Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
- Häyhtiö Tapio och Rinne Jarmo (2007). “Satunnaisesta poliitikosta refleksiiviseksi toimijaksi – Poliittisen osallistumisen muutoksesta”. *Politiikka*, Vol 49, No. 2, s. 76–91.
- Inkinen Saara och Saari Juhani (2019) *The Educational Correlates of Voting: A cross-sectional Study of Finnish Undergraduates’ Turnout in the 2014 European Parliament Election*, Scandinavian Political Studies, Vol 42 (1), s. 1–24
- INVEST psykologi, Åbo universitet (2020) Koululaisten koronakevät: kyselyn tulokset
Åtkomstlänk: <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiNmM0MmNhODMtZjM4OS00OGY4LTg2YzUtYTFRiY2VhNTc3ZjdmIiwidCI6ImY1OTJjYjVmLWI4YmMtNDFFiOS05MDFmLTlhOTlhYjg0YWZlNiIsImMiOjh9>

- Löfström Jan, Virta Anne & Salo Ulla (2017) *Valppaaksi kansalaiseksi: Yhteiskuntatiedollisen opetuksen taito ja teoria*. Helsinki: Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Lönnborg Olof (1997) ”Postkoloniaalt medborgarskap – En brygga mellan egenintresse och allmänintresse” s. 124–143 ingår i *Medborgarskap – Reflektioner kring ett problematiskt europeiskt begrepp* redigerat av Mohammad Fazlhashemi och Stephen Fruitman
- Mannermaa Mika (2006), *Demokratia tulevaisuuden myllerryksessä – Yhteiskunnallinen vaikuttaminen tulevaisuudessa*, Eduskunta, Tulevaisuusvaliokunta
 Åtkomstlänk: [http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip?\\${APPL}=erekj&\\${BASE}=erekj&\\${THWIDS}=0.0/1426666920_401197&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip?${APPL}=erekj&${BASE}=erekj&${THWIDS}=0.0/1426666920_401197&${TRIPPIFE}=PDF.pdf)
 (laddat 18.3.2015)
- Marshall, T. H. (1950) *Citizenship and social class*. Cambridge: Univ. Pr.
- Nylund Robin och Thylin Elis (2021) Skolans fostrande uppdrag i ett föränderligt samhälle - En kvantitativ studie om lärares syn på samhällsfostran.
 Åbo Akademi, Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier
- Paksuniemi Merja (2013) *Historical Background of School System and Teacher Image in Finland*. Frankfurt am Main: Peter Lag GmbH.
- Penttiläinen, Sonja (2018) Yhteiskuntaopin politiikka Diskurssianalyysi politiikan käsitteestä perusopetuksen yhteiskuntaopin oppikirjoissa.
 Tampereen yliopisto, Johtamiskorkeakoulu
- Pesu, Johanna Mari (2018) Demokraattinen yhteiskunta ja aktiivinen kansalaisuus peruskoulun 4.-6. luokan yhteiskuntaopin oppikirjoissa. Opettajankoulutuslaitos Jyväskylän yliopisto
- Pulkkinen Lea (2022) Lapsen hyvinvointi alkaa kodista. Jyväskylä: PS-kustannus, 2022.
- Prezeworski Adam (2010) *Democracy and the Limits of Self-Government*. New York: Cambridge University Press
- Riskua Mika, Kanervio Pekka & Björk Lars G. (2014) ”Finnish Superintendents: Leading in a Changing Education Policy Context”. *Leadership and Policy in Schools*, Vol. 13, No. 4, s. 383–406
- Rokka Pekka. (2011) Peruskoulun ja perusopetuksen vuosien 1985, 1994 ja 2004 opetussuunnitelmien perusteet poliittisen opetussuunnitelman teksteinä.
 Tampereen yliopisto, Kasvatustieteiden yksikkö, 2011.
- Rousseau Jean-Jacques (2009) *Om samhällsfördraget eller statsrätets grunder*; översättning av Sven Åke Heed och Jan Stolpe, inledning av Leif Lewin, Jönköping, Natur & Kultur.
- Skirbekk Gunnar och Gilje Nils (1995) *Filosofins historia*, Göteborg: Daidalo.
- Statistikcentralen 2019 (1) ”Riksdagsvalet 2019, resultatet av kontrollräkningen”:
 Åtkomstlänk: https://www.stat.fi/til/evaa/2019/evaa_2019_2019-04-24_tie_001_sv.html (laddat 8.10.2022)
- Statistikcentralen 2019 (2) Finlands officiella statistik (FOS): Riksdagsval [e-publikation].

- ISSN=1799-6260. Bakgrundsanalys Av Väljare 2019, 1. Röstande i riksdagsvalet 2019 . Helsinki: Statistikcentralen [hänvisat: 8.10.2022].
 Åtkomstsätt: http://www.stat.fi/til/evaa/2019/03/evaa_2019_03_2019-05-24_kat_001_sv.html (hänvisat 8.10.2022)
- Suutarinen Sakari, Poutiainen Annikki, Saari Hannu, Puhakka Eija, & Brunell Viking (2001) Suomen peruskoulun päättövaiheessa olevien nuorten yhteiskunnalliset tiedot, taidot, käsitykset, asenteet ja toiminta 28 maan kansainvälisessä vertailussa. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos
- Tröhler Daniel, Popkewitz Thomas S. & Labaree David F (2011) ”Children, Citizen, and Promised Lands: Comparative History of Political Cultures and Schooling in the long 19th Century” s. 1–27 ingår i *Schooling and the Making of Citizens in the Long Nineteenth Century : Comparative Visions* redigerat av Tröhler Daniel, Popkewitz Thomas S. & Labaree David F. Taylor & Francis Group
- Unicef (2022) <https://unicef.se/fakta/barnarbete> (hänvisat 8.10.2022)
- United nations (2020) https://www.un.org/sg/sites/www.un.org.sg/files/atoms/files/15-June-2020_Secretary-General_Report_on_CAAC_Eng.pdf (hänvisat 8.10.2022)
- Utbildningsstyrelsen (2004) “Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen”
 Åtkomstlänk: <http://www02.oph.fi/svenska/ops/grundskola/LPgrundl.pdf> (laddat 31.1.2015)
- Witschge Jacqueline, Römer Jesper, van de Werfhost Herman G. (2019) *Type of education and civic and political attitudes*, British Educational Research Journal, Vol 45, No. 2, 298-319
- Wlodarczyk Michel (1997) ”Det västerländska medborgarkapets idéhistoria” s. 11–42 ingår i *Medborgarskap – Reflektioner kring ett problematiskt europeiskt begrepp* reducerad av Mohammad Fazlhashemi och Stephen Fruitman
- Åström Elmersjö Henrik (2020) *Framtiden, individen och samhället: Förändringar i målen för skolans samhällskunskap- och historieundervisning 1970-2000*, Vägval i skolans historia, Vol. 20, no 4
 Åtkomstlänk: <https://undervisningshistoria.se/framtiden-individen-och-samhallet-forandringar-i-malen-for-skolans-samhallskunskaps-och-historieundervisning-1970-2000/>
- Özdemir Sevgi Bayram, Stattin Håkan, Özdemir Metin (2016) *Youth’s Initiations of Civic and Political Discussion in Class: Do Youth’s Perceptions of Teachers’ Behaviors Matter and Why?*, J Youth Adolescence 45: 2233–2245